

C. Asscher - Pinkhof

ROZIJNTJE

ROZIJTJE

C.Asscher - Pinkhof

ROZIJNTJE

AMPHORA BOOKS
AMSTELVEEN, 1981

**'Rozijntje' verscheen als feuilleton in 'De Joodsche Jeugdkrant Betsalel' (1929, 1930).
Het eerste deel werd in 1931 als boek gebundeld door uitgeverij Menno Hertzberger.
Illustraties van Leo Pinkhof, ontleend aan 'De Joodsche Jeugdkrant Betsalel'.**

© Amphora Books, 1981

Omslagontwerp Mosjé Moskovits

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van stencil, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 90 6446 020 5

INHOUD

HOOFDSTUK I: De ‘juffrouw’	7
HOOFDSTUK II: Jupie	12
HOOFDSTUK III: Vader	18
HOOFDSTUK IV: De Joodse les	24
HOOFDSTUK V: Alle andere meisjes...	30
HOOFDSTUK VI: De oude school	36
HOOFDSTUK VII: Bij meester	42
HOOFDSTUK VIII: Maandagavond	48
HOOFDSTUK IX: En dinsdagavond	54
HOOFDSTUK X: Bezoek	60
HOOFDSTUK XI: Van oorlog en vrede	67
HOOFDSTUK XII: Het grote avontuur	74
HOOFDSTUK XIII: Vrijdagavond	81
HOOFDSTUK XIV: De jurk	86
HOOFDSTUK XV: Terug!	92
HOOFDSTUK XVI: Jupie’s grote dag	98
HOOFDSTUK XVII: Vrije middag	105
HOOFDSTUK XVIII: In de put	111
HOOFDSTUK XIX: Jupie en Sinterklaas	118
HOOFDSTUK XX: De fluit	125
HOOFDSTUK XXI: Onthullingen	131
HOOFDSTUK XXII: Niet verder denken	138
HOOFDSTUK XXIII: Weer de ‘juffrouw’	144

HOOFDSTUK I

De 'juffrouw'

Er liep een oude man op de weg, met twee zware tassen, die met een dik touw verbonden waren en zo over zijn schouder hingen. Je kon zien hoe zwaar de tassen waren, want het touw deukte in zijn jasschouder.

Huis aan huis duwde hij de deur open en riep naar binnen: 'Mag 'k de juffrouw even spreken?'

Of als de juffrouw zelf achter 't huis bezig was, op de deel of op het erfje, dat elk huis achter zich had, dan stapte hij, met z'n gebogen rug en z'n moede, sloffende voeten, maar meteen op 'de juffrouw' toe en deed z'n zaken met haar: verkocht bosjes band, kaartjes knopen, veters, mesjes, kammetjes, – al die kleine dubbel-tjesdingen, die uit z'n beide tassen te voorschijn kwamen.

De meeste 'juffrouws' kochten wel wat. Ze konden niet zo gemakkelijk wat kopen in hun kleine dorpje, en als er wat te koop was, hapten ze graag toe.

Aan één van de deuren, waar hij langs kwam, zag hij een mezoezo. Z'n moede gezicht lichtte eventjes op, en hij bleef een ogenblik ernaar staan kijken vóór hij het touw met de tassen van z'n schouder liet glijden.

Hier woonden Joden!

Hij duwde de voordeur open, en toen hij niemand in 't voorhuis zag, tilde hij z'n vrachtje op en liep achterom naar de deel.

Daar was een meisje van een jaar of veertien bezig de was op te hangen. De waslijn was een beetje hoog gespannen, ze ging telkens op haar tenen staan om erbij te komen. Dan zwaaide haar dikke, donkere vlecht achterover.

'Wat een paar werkhanden voor zo'n jong ding!' dacht de oude man, terwijl hij in de deur bleef staan en aandachtig toekeek, hoe ze

met besliste bewegingen haar werk deed.

‘Mag ’k de juffrouw even spreken?’ vroeg hij ineens.

’t Meisje schrok op en keek hem verbaasd aan.

‘Mag ’k de juffrouw even spreken?’ vroeg hij weer, toen ze bleef zwijgen.

Ineens kwam een vrolijke lach in haar ogen, en met een jolige meisjesstem zei ze:

‘De juffrouw? Dat ben ik zelf!’

Nu lachte de man ook.

‘Je houdt me voor de mal, meisje!’

‘Nee’, zei ze, nu ernstig, ‘ik ben echt de juffrouw. Ik... e... doe de huishouding... omdat Moeder verleden jaar...’

‘O’, zei de oude man, om te maken dat ze het niet verder hoefde vertellen.

‘Wou u me spreken?’ vroeg ze, dankbaar voor dat ‘o’.

‘Ja, ik heb wat te koop. Had je ook iets nodig?’

‘s Kijken. Ja, misschien wel. Hebt u even tijd tot ik de was opgehangen heb? Ik ben bijna klaar. Dan kunnen we in de keuken gaan.’

‘Goed.’

De oude man zette z’n vrachtje neer en ging op een houten bankje zitten, dat daar op de deel stond. Hè, dat deed goed, zo even zitten, en dan naar dat flinke kleine ding kijken, dat zo dapper aan ’t werk was.

‘k Heb de mezezo aan de voordeur gezien’, zei hij.

’t Meisje keek verrast om.

‘Bent u ook een Jood?’

Hij knikte.

‘Ik ben gauw klaar, hoor’, zei ze, ‘dan gaan we naar de keuken.’

Even later ging ze hem vóór over het uitgesleten drempeltje naar de keuken.

’t Zag er gezellig uit daarbinnen. ’t Leek meer op een eetkamer

dan op een keuken.

Van de schoorsteenrand boven 't fornuisje hing een fris geplooid schoorsteenvalletje. Over de tafel, die in 't midden stond, lag een leuk katoenen kleedje, en daarop stond een vaasje met bloemetjes.

't Meisje schoof een keukenstoel achteruit en wees de oude man, dat hij moest gaan zitten.

'n Kopje koffie?' vroeg ze.

De man knikte tevreden.

Wat ging dat jonge ding toch gezellig rond door de keuken. Er stond een keteltje water zachtjes te zingen op een petroleumsteltje; ze draaide de pit wat hoger, zodat het water ineens begon te razen. Ze spoelde het koffiekannetje om met water uit de pomp boven de gootsteen, waarvan ze de zwengel met de glanzend koperen knop met een paar krachtige slagen op en neer bewoog.

De oude man bekwam helemaal van z'n moeheid, alleen door het kijken naar haar rustige bedrijvigheid.

En toen het koffiepotekje op een heel laag pitje stond te trekken, zei ze, terwijl ze op de klok keek:

'Ik moet eerst even het vlees zouten, dan kunnen we koffie drinken.'

Op een van de beide aanrechten stond een stenen pot, en daar haalde ze een stuk vlees uit het water.

Ze spoelde het zorgvuldig af onder de pomp, legde het op een houten plank met gaten, die over de aarden pot heen lag, en zoutte het aan alle kanten in.

'Hier is 't wel kosjer!' knikte de oude man. 'Van wie heb je dat allemaal geleerd?'

'Eerst afgekeken van... van Moeder', Ze wachtte even, toen: 'En juffrouw de Jong, hier drie huizen vandaan, heeft me de rest geleerd, in 't begin.'

Ze had onder 't praten haar handen stevig afgeboend, en nu schonk ze voor hen beiden een kopje koffie in.

't Was net of de oude man hier z'n tijd vergat. Hij dronk zó langzaam en zó behagelijk zijn kopje leeg, alsof er geen tassen met koopwaar bestonden, en geen sloffende voetje en geen lange, moeilijke wegen.

Maar toch kwam na een poosje z'n plichtsgevoel boven:

'Heb je ook nog wat nodig... e... hoe heet je?'

'Roza. Maar...' heel verlegen kwam het er achter aan, 'eigenlijk Rozijntje.'

De man lachte.

'Rozijntje!'

Ze kreeg een kleur.

'U mag ook wel Roza zeggen.'

'Heb je ook nog wat nodig, Rozijntje?'

Ze ging op de grond zitten bij de koffers, die hij openmaakte. En ze zocht uit: band, en veters voor Jupie's schoenen...

'Wie is Jupie?'

Haar hele gezichtje lachte.

'Jupie is m'n broertje. Hij is vijf jaar. Hij is zo'n schat!'

Zo. Dus ze had ook voor een kleine jongen te zorgen. Maar ze scheen het niets moeilijk te vinden, anders zou ze zo blij niet over hem praten.

'Op Sjabbos alleen heeft ie veters nodig. Door de week niet, hoor! Dan loopt ie op klompen. U moet 'm zien!'

'Is hij nu niet thuis?'

'Nee, hij speelt bij z'n vriendinnetje.'

Maar nu begon het toch tot de man door te dringen, dat hij voort moest op zijn tocht zonder einde, zijn tocht, die elke dag opnieuw begon, elke dag op één na: de Sjabbos.

Rozijntje betaalde hem vlug, uit haar echte huismoederlijke beurs, die helemaal niet paste bij de vlecht op haar rug.

Ze liet hem langs de deel de achterdeur uit, want de voordeur was er eigenlijk alleen voor 't mooi, die werd alleen op Sjabbos

gebruikt.

‘Dag’, knikte ze vriendelijk.

‘Dag’, zei de oude man, ‘dank je wel voor ’t kopje koffie. Je bent een goed kind. Dag Rozijntje.’

Ze wuifde hem na, of ze hem al jaren gekend had.

Hij had Rozijntje tegen haar gezegd. Dadelijk had hij uit Roza en Rozijntje de naam gekozen, die ze het liefst hoorde.

Moeder had haar altijd Rozijntje genoemd, en Jupie zei het in z’n hartelijkste buitjes, maar vader zei het nooit. Vader was zo stil en stug. Rozijntje dacht wel eens, dat vader misschien in zichzelf wel Rozijntje tegen haar zei, maar het nooit hardop durfde laten horen. En toch vond ze ’t heerlijk als iemand haar zo noemde.

Deze oude man, die met z’n moede voeten voortslofte op de weg, had haar Rozijntje genoemd. Daarom wuifde ze hem na.

Toen de man met z’n zware tassen, die nu door ’t kopje koffie van Rozijntje al veel minder zwaar leken, een eind verder de weg op was, stoof hem een kereltje van een jaar of vijf voorbij, de pet, met de klep in de nek, achterover op z’n bruine krullenkop.

’t Jongetje knikte hem in ’t voorbijgaan goeiendag, en de man draaide zich om en bleef hem staan nakijken, hoe hij als een veulen met z’n klompjes op de weg stampste.

De oude man wist het ineens.

Dit moest Jupie zijn.

HOOFDSTUK II

Jupie

Toen Jupie geboren werd, was Rozijntje pas negen jaar, maar ze had net een gevoel, of het pas een jaar geleden was.

Wat had ze tevoren met Moeder vaak bedenksels gemaakt over

haar 'zusje' – dat later een broertje bleek te zijn. Zij zou wel voor 't 'zusje' zorgen, zij zou wel kleertjes voor haar breien, – en later, als ze groter werd, en lange blonde krullen had, mocht zij dan altijd het haar opmaken? De krullen over de oren, hè? en een grote strik opzij.

Maar het was geen zusje, dus het zou nooit lange blonde krullen over de oren krijgen en nooit een grote strik opzij. Het was een jongetje met een rood rimpelgezichtje en een kaal bolletje en dichtgeknepen oogjes en tastende vuistjes, – eigenlijk niets mooi, en lang niet het zusje van Rozijntjes bedenkself.

Maar het werd met de dag beter: het kleine Jupie werd rose in plaats van rood, en er kwam wat dons op z'n bolletje, en de dichtgeknepen oogjes gingen open en konden vaak rustig en plezierig rondkijken, en telkens, telkens was er wat nieuws aan Jupie te zien, zodat Rozijntje haast niet van de wieg weg te krijgen was.

Het dons veranderde in bruine krulletjes, nog vóór hij een jaar was. En de opengedane ogen kregen die stoute lach, die Jupie wel z'n hele leven zou houden, – ook nog vóór hij een jaar was. Die lach, die maakte dat iedereen mee moest lachen, al was die iedereen ook nòg zo van plan om nu eens flink streng te zijn.

Ja, en toen had Jupie tandjes gekregen en ook kiesjes, – dat was geen pretje geweest, Rozijntjes hart was dikwijls gesmolten van medelijden om de gloeiërige rode plekjes op z'n ronde wangen, om de klagerige pijnhuiltjes als zo'n kies er door wou komen en niet kon.

En Jupie was gaan kruipen en gaan lopen, en Jupie was een jongetje geworden in plaats van een baby, – en toen was Moeder ziek geworden en moest vaak blijven liggen, en Rozijntje, die toen al twaalf jaar was, moest Jupie 's morgens aankleden en z'n eten geven, – en toen was er een tijd gekomen, dat Moeder haar alles wees, vanuit haar bed, hoe ze moest koken en huishouden, want Rozijntje was toen al van school af en Moeder begreep wel dat ze

nooit meer op zou staan en dat Rozijntje wel gauw de hele huishouding zou moeten doen.

Moeder was altijd vrolijk gebleven, en daardoor bleven ze allemaal in huis vrolijk: Vader, die vond, dat als zij, die daar ziek lag, nog lachen kon, hij zich wel schamen moest, als hij het niet kon, – en Rozijntje, die alles van Moeder afkeek, dus ook de blijde lach, – en Jupie, maar dat was geen kunst, want die z'n lach zat in z'n ogen, daar kon hij niets aan doen.

Moeder had nog vrolijk gekeken, toen ze op een morgen 'dag Jupie' zei en wist, dat ze dat voor 't laatst zei. Toen had Jupie haar één van z'n voorzichtigste kusjes gegeven, want hij wist al lang, dat zijn stijve pakkerts, die hij Rozijntje en Vader altijd gaf, voor Moeder niet goed waren. En bij de deur van de kamer had hij nog eens 'dag' gewuifd, met een stralend snuitje en Moeder had hem een lachend knikje terug gegeven, en zó had Jupie onthouden hoe Moeder er uit zag.

Jupie was heel niet bedroefd geweest, toen Moeder voor altijd weg was. Want hij wist niet, dat andere kinderen hun moeders langer mogen houden. Hij had haar tot nu toe gehad, en dat was iets om blij mee te zijn, en dat hij haar nu niet meer had, dat moest zeker zo. Hij zag in de wereld zo veel dingen gebeuren waar hij niets van begreep, maar daar was hij nooit bedroefd om.

Rozijntje had wèl geweten, dat andere kinderen hun moeders langer mogen houden. En ook, dat er heel moeilijke dingen op haar wachtten, en dat ze nooit meer een gewoon, spelend meisje zou kunnen zijn zoals andere mesijes van veertien jaar.

Maar Moeder had nog eens 'Rozijntje' gezegd, zoals Moeder dat alleen kon. En dat was iets om vast te houden, iets om telkens weer in jezelf te horen, – iets wat je weer dapper kon maken als alles zo héél moeilijk leek, – hoe Moeder dat op 't laatst gezegd had:

'Rozijntje...'

Jupie had bij z'n vriendinnetje gespeeld. Ze heette Wientje en ze was een jaar jonger dan hij en bij Wientje thuis waren wel negen kinderen en een grote wei met koeien en een boomgaard en een grote akker, waar de vader en de grote broers van Wientje werkten.

Wientje vond Jupie een reus. En hij liet haar maar stilletjes geloven dat hij een reus was. Meisjes, hè, die waren lang zo groot en zo sterk niet, en zeker niet als ze nog een jaar jonger waren.

Hij speelde, eerlijk gezegd, wel een beetje de baas over haar, maar ze vond het allemaal best en was heel vereerd met z'n vriendschap.

Wat een kerel! Hoe ie daar op de akker kon staan, de benen wijduit geplant, de handen in de broekzakken, en met haar grote broers een praatje maken! Zou je niet gaan geloven, dat hij zelf al een boer was?

En geleerd dat ie was! Vanmorgen nog had hij haar een geheim verteld: hij leerde lezen, thuis, bij Rozijntje. Nee, geen gewoon lezen, – dat leerde hij wel op school, dat leerde iedereen, hè? Maar hij leerde Joods lezen, dat was nog es heel wat anders!

Wientje had gevraagd of hij al gewoon kon lezen.

Nee, dat niet, moest hij met tegenzin bekennen. Nee, gewoon lezen nog niet, maar dat kwam later wel terecht. Maar Joods lezen was veel moeilijker, daar kon ze van op aan, hoor!

Met een stokje had hij in de aarde van het erf allemaal griezelige streepjes en stipjes getekend en gezegd, dat daar zijn naam stond, zijn Joodse naam.

Nu is 't nog de vraag, of een Joodse geleerde het zou hebben kunnen lezen, maar Wientje geloofde hem op z'n woord.

'Moet je kijken', had hij uitgelegd, 'dit is je, en dat is hoe, en dat is do, en dit is een h erachter maar die hoeft je niet te zeggen. Nou, dus dat is samen Jehodo.'

Wientje vond het best.

'Zal ik nu eens Wientje schrijven met Joodse letters?' bood hij

aan.

‘Nou, graag!’

En hij kraste met z’n stokje allerlei streepjes, en drukte allerlei puntjes, en toen stond er Wientje, zei hij.

Eén ding wist Wientje wel zeker: zoveel geleerdheid kreeg zij nooit van d’r leven in haar hoofd.

En toen Jupie vond, dat hij nu voldoende succes geoogst had met z’n nieuwe knapheid, had hij afscheid genomen, – nou, aju, – had z’n pet achterstevoren op z’n hoofd gezet, want dan leek je onderweg altijd een paar jaar ouder dan je was, en had er een vaartje in gezet, naar huis.

Want, weet je, nauwkeuriger dan de klok was zijn maag. En z’n maag zei, dat er misschien thuis wel wat te halen viel. Nog wel geen middageten, dat had Rozijntje zeker nog niet klaar, maar in elk geval wel zo iets tussenin, zo’n extraatje dat niet meerekende.

Onderweg kwam hij een oude man tegen met zware tassen over zijn schouder. Hij groette hem, – hij groette altijd iedereen, – en hoopte, dat de man hem voor zeven jaar zou aanzien. Hij kon ook niet weten, dat de man toevallig wist, dat hij nog maar vijf was.

Maar toch zou hij tevreden geweest zijn, als hij had kunnen horen, hoe de man in zichzelf zei:

‘Onbesjrieje, onbesjrieje.’

Want dat betekende zoveel als: hij is wel vijf, maar hij lijkt wel zeven.

Jupie holde door, was de oude man alweer vergeten.

‘Rozijntje! Heb je wat voor me?’

‘Ben je daar al? Ik heb nog niets voor je te eten!’

Dat was zo ’t gesprek van elke morgen om dezelfde tijd. Rozijntje wist van te voren, dat Jupie zo laat z’n hapje kwam halen, maar altijd zei ze, dat ze niets had.

‘k Heb zo’n honger!’ met een bedelaarsgezicht.

‘Nou, ’k zal es kijken.’

Jupie's ogen volgden haar, hoe ze het trommeltje uit de kast haalde, en verrast zei:

‘Warempel, er zit nog wat in!’

Net als elke dag.

En net als elke dag zette Jupie z'n pet behoorlijk met de klep naar voren en zei plechtig hardop de berocho, voor hij met z'n witte tandjes in de koek hapte.

“k Heb Wientje Joods leren lezen”, zei hij met z'n mond vol.

Rozijntje lachte hardop.

‘Zo? En kan ze het nu al?’

‘Nou?’ – hij keek bedenkelijk – ‘ze is nog wat jong, denk ik.’

‘Ja’, zei Rozijntje, ‘toen jij vier jaar was, kon je ’t ook nog niet.’

Jupie zat zwijgend, als een man, te denken aan de jaren die achter hem lagen, toen hij nog vier was en geen Joods kon lezen.

‘Tja, – dan wacht ik nog maar even met haar’, besloot hij.

En zonder overgang, omdat z'n mond nu leeg was:

‘Nou, aju, dan ga ik maar weer.’

De pet stond weer met de klep naar achteren...

HOOFDSTUK III

Vader

’t Was geen beste dag geweest voor vader vandaag. De zaken wilden niet gaan.

Dat kon zo heel verschillend zijn. Sommige dagen lukte hem alles, wát hij maar wou, en op dagen zoals nu, was het of alles hem tegenliep. En hij wou zo graag geld verdienen voor z'n twee kinderen. Voor z'n Jupie dat die het later niet zo moeilijk zou hebben als hij zelf, niet zó hard zou hoeven te werken, – en voor z'n Roza, dat ze in de huishouding niet ieder dubbeltje behoefde om te

keren, vóór ze 't uitgaf.

Niet dat het slecht ging of dat ze ooit te kort kwamen! Maar als je zo heel hard werkt...

Als de zaken goed waren gegaan, keek vader naar de wereld, en als ze slecht waren gegaan, keek hij naar de grond. Nu keek hij naar de grond en zag niets van de wereld.

En toch was de wereld mooi. Er was een zon in de wereld en een blauwe lucht en witte wolkjes en groene landen. En juist het enige waar niets moois aan was, de grijze weg, daar keek hij naar.

Rozijntje wist er wel een middel op. Ze zou hem het mooiste van de hele wereld tegemoet sturen: Jupie.

‘Loop jij Vader vast tegemoet.’

Weg was ie.

En even later zag Rozijntje uit het keukenraam de twee mannen naast elkaar lopen, hand in hand.

Een kus gaf Jupie niet aan vader. Stel je voor, twee mannen die mekaar een kus geven en dan op de weg! Als je naar bed ging, dàt was nog wat anders, dan bemoeide geen vreemde zich er mee, – maar nu!

Vaders hoofd ging de hoogte in. Hij merkte ineens, dat er op de grond niets moois te zien was, en dat het veel beter was, rond te kijken.

Maar toen hij de keuken in kwam en bedacht, dat hij vanmorgen vroeg hier weggegaan was en van toen af hard had gewerkt en haast niets verdiend, – toen gingen die wenkbrauwen weer dicht naar elkaar toe, met een diepe rimpel ertussen, en op Rozijntje's groet kwam niets anders dan:

‘Goeiemiddag.’

En toen schepte Rozijntje de kruimige aardappelen op en het hapje groente, en ze zeiden de berocho en ze gingen zitten eten.

Rozijntje vroeg niet, hoe de zaken gegaan waren. Onzin om zoiets te vragen, als je 't weet. Ze praatte met Jupie en liet vader

rustig eten.

De smakelijke aardappelen deden hun werk wel: bij 't tweede bord was de rimpel al wat minder diep tussen vaders ogen, en toen ze aan 't vlees-eten waren en Rozijntje mooie rode bietschijfjes op vaders bord schepte, toen begon vader al een praatje met Jupie: of hij met Wientje gespeeld had.

Gespeeld? Nou ja, wat je dan spelen noemt. Was Joodse letters leren soms spelen?

En toen was de rimpel tussen Vaders ogen helemaal weg...

Jupie hielp Rozijntje bij 't vaat wassen. 't Was wel geen mannenwerk, maar je kon haar toch niet alleen ermee laten zitten. De lepels en vorken en messen afdrogen, dat was nog zo moeilijk niet, als je maar wist hoe je zo'n mes moest houden om de droogdoek en je vingers niet door te snijden. En dan dat spul opbergen in de messenbak, – nogal wat an!

Onder 't wassen door vertelde Rozijntje een prachtig verhaal, dat ze pas begonnen was. 't Was echt waar gebeurd.

Het was het verhaal, hoe de wereld vroeger begonnen was, toen er eerst nog geen wereld was geweest.

Rozijntje had de eerste keer héél wat vragen van Jupie te beantwoorden gehad.

't Was ook maar geen kleinigheid. Dat er al een wereld bestaan had, vóór dat Jupie zelf bestond, dat was tot dáár aan toe. Hoewel het heel moeilijk te bedenken was: de wereld zonder Jupie.

Maar dat er een wereld bestaan had zonder vader, ja zelfs zonder oude juffrouw Gartsen, die duizend rimpeltjes in haar vel had en heel doof was en over de duizend miljoen jaar oud was, – kijk, dat was toch moeilijk aan te nemen.

En dan, stel je voor, dáárvoor nog was er helemaal geen snip-pertje wereld. Geen bomen, geen tuintjes, hun eigen huis niet eens!

Maar toen had God een wereld gemaakt. Niet ineens, telkens wat. En op 't laatst een mens. Dat was maar goed ook, dat God een

mens had gemaakt, want als er geen mens was, was Jupie er ook niet, nou, en dan zou niemand gemerkt hebben, dat er een wereld was!

In zes dagen had God alles klaar, gelukkig net voor Sjabbos. Want op Sjabbos mag je nooit een wereld maken...

Neen, een kleinigheid was het niet, wat hij de laatste tijd van Rozijntje te horen kreeg. Vanavond vertelde ze, hoe ongehoorzaam Adam en Eva geweest waren. Jupie vond het heel erg, maar hij had ook wel een beetje medelijden met Adam en Eva, dat het zo gelopen was. Hij hield zelf zo veel van appels, en dit moest wel een hele bijzondere lekkere geweest zijn, zoals ze alleen in de tuin van de burgemeester aan die éne boom hingen, waar je vanzelf aldoor naar moest kijken...

Vader zat cijfertjes uit te rekenen op een papiertje. Soms schudde hij het hoofd. Dan keek Rozijntje naar hem en vertelde gedachteloos verder, zodat ze telkens maar wat zei en Jupie haar met geweld tot het verhaal terug moest trekken.

Toen Jupie goed en wel in bed lag en bom – ineens in slaap gevallen was, kamde Rozijntje haar haren wat op, waste zich, en ging weer naar de keuken.

‘Vader’, zei ze, terwijl ze thee voor hem inschonk, ‘denkt u er wel aan, dat het dinsdagavond is?’

‘Ja?’ vroeg hij afwezig.

‘Ik moet vanavond toch naar meneer?’

‘Meneer’ was de oude Joodse meester, die in een dorp, drie kwartier fietsen ver, woonde.

Vader fronste de wenkbrauwen.

‘Ja... dat is zo...’

Rozijntje ging aarzelen naar de deur.

‘Dag vader.’

‘Goeienavond.’

Maar toen ze bij de keukendeur stond, riep vader haar terug.

‘Roza.’

Rozijntje keerde zich om. Altijd als vader haar riep, hoopte ze, dat het misschien was om haar eens een pluimpje te geven voor al haar werk, voor het huis dat er zo netjes uitzag, voor het eten dat zo goed smaakte, voor Jupie, die zo verzorgd en vrolijk was...

Maar het pluimpje was nog nooit gekomen. Malle meid ook, om iedere keer te denken, dat het komen zou.

‘Roza, je moest nu vanavond toch maar aan meneer zeggen, dat je uitscheidt met Joods leren.’

‘Vader!’

Rozijntje wist geen woord te zeggen van schrik.

‘Een meisje, dat in de huishouding is, hoeft die dingen niet meer te leren. Je weet er al aardig veel van.’

‘Vader!’

Rozijntjes ogen stonden vol tranen.

‘Ik dacht... juist nu... nu ik Jupie moet gaan leren... hij kan toch nog in geen jaren zelf er heen fietsen...’

‘Je weet er al aardig veel van’, zei vader weer. ‘Ik ben er zo wel tevreden mee.’

‘Ik niet!’

’t Kwam er scherper uit, dan Rozijntje meestal sprak. Vader keek haar verbaasd aan, en zag toen, dat ze hilde.

‘Huil er maar niet om’, raadde hij aan. ‘Het went allemaal wel. Een meisje in de huishouding kan niet elke week een avond weg.’

‘Elke twee weken dan?’ pleitte Rozijntje.

‘Dat maakt geen verschil.’

Vader keek weer in de krant en Rozijntje begreep, dat er niets aan te doen was.

En toen ze even later de weg opfietste naar ‘meneer’s’ dorpje, en het haar duidelijk werd, hoe ze zich elke week verheugd had op dat éne uurtje Joods leren, dat éne uurtje lerend Joods kind zijn, – toen

vroeg ze zich met schrik af:
'Is dit de laatste keer?'

HOOFDSTUK IV

De Joodse les

Iedere dinsdagavond was 't hetzelfde: Rozijntje kwam met de fiets achterom de woning van meneer, en mevrouw hoorde haar voetstappen op het grind en ging alvast naar de voordeur en als Rozijntje dan teruggelopen was naar voren, – want de achterdeur ging ze hier nooit in, – dan stond er een lief, oud blozend gezicht haar op te wachten en toe te knikken.

En altijd Rozijntjes jonge stem:

'Dag mevrouw!'

En altijd mevrouw's moederlijke, zachte stem:

'Dag kind!'

Dat was 's winters en 's zomers hetzelfde. Of Rozijntje nu zonder mantel of hoed, in daglicht nog, kwam aangefietst, of dat ze door sneeuw of modder in 't donker gebaggerd had, – de voordeur vond ze open en in die voordeur stond mevrouw, – al was 't ook veel te koud voor zo'n oud moeke om voor de open deur te staan, en al zag je soms niets van het lieve, nog gladde voorhoofd met de gegolfde pruikerand, omdat ze helemaal weggedoken was in haar gehaakte zwart-wollen doek.

Als 't winter was, stampte Rozijntje haar modder- of sneeuwvoeten af op de voordeurmat, en intussen nam mevrouw haar mantel en zei altijd hetzelfde:

'Kom maar gauw binnen, kind, bij de warme kachel.'

En 's zomers, zoals nu, werd er niets gezegd in de gang, – een knikje alleen, en dan de huiskamer in.

Daar zat dan meneer in z'n grote stoel achter de tafel, met z'n fluwelen kapje op het grijze haar, met z'n klein grijs puntbaardje, met z'n bril wat lager dan de ogen op de neus, en over de brilleglazen keek hij Rozijntje aan en zei ook:

'Dag kind.'

De boeken lagen altijd al klaar, en de kopjes stonden ook altijd op tafel, want vóór de les begon, schonk mevrouw altijd de kopjes thee in, – haast het enige kopje thee, dat Rozijntje niet zelf in-schonk, maar ingeschonken kréég.

En dan leerde ze met meneer, maar mevrouw zat erbij te breien en luisterde en keek dan weer naar haar man, dan weer naar Rozijntje.

Ja, zo was het iedere dinsdagavond.

Maar vanavond, in de voordeur al, zei mevrouw:

'Is er wat, kind?'

Rozijntje schudde dapper het hoofd en probeerde zelfs een geruststellend lachje, maar mevrouw vertrouwde dat lachje niet erg.

En toen ze tegenover meneer aan de tafel met het rood-pluchen kleed zat, fronste meneer z'n voorhoofd, en over de brilleglazen heen vroegen de ogen: 'Wat is er?'

Rozijntje bladerde ontwijkend in de t'fille, die vóór haar lag, net of ze zó wou beginnen, zonder kopje thee.

Neen, ze wou het nu nog niet zeggen, dat dit de laatste keer was. Als de les om was, misschien. En als ze 't dan nog niet kon zeggen?

Als meneer nu maar gauw zijn kopje thee leeg dronk en begon. Want als het nog lang duurde, zou ze misschien beginnen te huilen.

Ze slikte met de thee die rare brokken in haar keel weg, die langs haar neus naar haar ogen wilden om daar tranen te voorschijn te brengen.

'Dit is mijn laatste kopje thee hier', dacht ze, en toen drupte er

een traan opzij van haar neus.

‘Zullen we opzoeken? Ik had je beloofd dat we deze keer een van de sjirei hamangalous zouden nemen, is ’t niet?’

‘Ja’, knikte Rozijntje, en ze dacht:

‘Dit is de laatste keer, dat ik in deze oude tfile opzoek waar we zullen beginnen.’

En toen drupte er een traan langs de andere kant van haar neus, en toen durfden al de andere tranen ook te voorschijn komen, en toen deed Rozijntje maar net of ze verkouden was en ze snoot haar neus...

En meneer deed net of hij geloofde, dat Rozijntje verkouden was.

‘Lees het maar eerst helemaal voor, dan zie je zelf wel wat je niet verstaat.’

Rozijntje snoot nog eens haar neus en slikte en las:

Esso ngèinai el-hèhoriem meiajin jowou ngezrie? Ngezrie mein-giem hasjeim, ngousei sjomajim wo/orets al jitein lamout raglè cho al jonoem sjoumrecho.

‘Begrijp je het zo ver?’ vroeg meneer.

‘Ik... ik geloof het wel.’

‘Laat eens horen.’

Rozijntje vond het altijd heerlijk, als ze zelf ineens verstond wat ze in ’t Hebreeuws las. En dan de zinnen niet in stukjes knippen, maar inéens uit zichzelf in ’t Hollands oplezen.

Meneer wist dat. En hij hielp haar alleen maar, als ze ’t helemaal zelf niet kon vinden.

‘Laat eens horen.’

Maar ’t haperde even, toen ze wou beginnen.

‘Ik... ik ben een beetje verkouden’, verontschuldigde ze.

Meneer wachtte stil af, en ze begon:

‘Ik hef mijn ogen naar de bergen op. Waar zal mijn hulp vandaan komen?’

Ze keek hulpeloos op naar meneer tegenover haar, en zei zachtjes:

‘Ik weet niet waar vandaan...’

‘Maar Rozijntje! Zó erg zal ’t toch niet met je zijn?’

Ze knikte heftig, en toen hield ze maar niet langer vol, dat ze verkouden was.

‘Wat is er dan toch, kind?’ kwam mevrouw’s stem ertussen.

‘Stil maar’, wenkte meneer, ‘ze weet alleen het antwoord nog niet op die vraag, waar haar hulp vandaan zal komen.’

En tegen Rozijntje:

‘Kun je nu verder lezen?’

Ze droogde haar tranen af, en las de laatste zin nog eens:

‘Waar zal mijn hulp vandaan komen? Mijn hulp komt van de Eeuwige, Die Hemel en Aarde gemaakt heeft.’

En zonder een woord ging meneer zelf verder:

‘Hij zal je voet niet laten wankelen, – je Hoeder slaapt niet.

Hoor je dat, Rozijntje? Hij zal je voet niet laten wankelen, – Hij slaapt niet, je Hoeder.’

Rozijntje keek hem nu recht aan.

‘Heb je het begrepen?’

‘Ja meneer.’

En toen, verbaasd:

‘Maar weet u het dan al?’

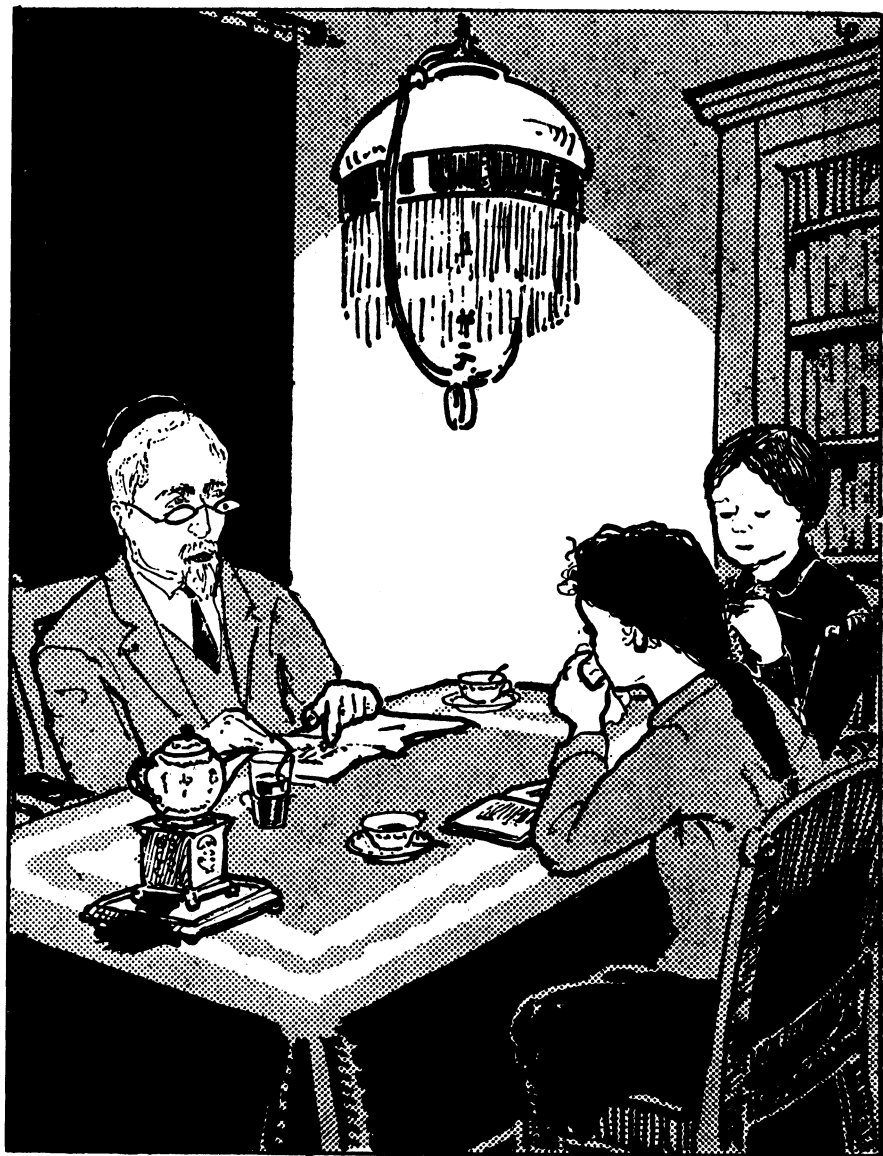
‘Waarom je huilde? Nee, dat niet. Ik weet alleen, dat je vergeten was, waar je hulp vandaan moest komen.’

‘Ja.’

‘En vertel nu maar, wat er was.’

Met gebogen hoofd zei ze:

‘Ik mag van vader niet meer hier komen. Een meisje in de huishouding... hoeft dat niet. En ik... dit was het enige dat ik had... nu kan ik niets meer vragen... nu moet ik alles zelf weten... juist nu ik Jupie zou gaan leren. En nu weet ik niet... ik bedoel, toen wist ik

niet... waar mijn hulp vandaan moest komen.'

Meneer schudde langzaam het hoofd. Rozijntje zag dat toch niet. Maar toen zei hij:

'Nu weet je toch wel, waar je hulp vandaan moet komen?'

Een diepe zucht.

'Ja meneer.'

'Zie je, 't is wel heel, heel jammer, en voor ons ook, niet vrouw?'

'Voor ons ook', zei mevrouw, over haar breikous gebogen, 'want we hadden je altijd zo graag hier.'

'Maar als je vader het zegt, is er niets aan te veranderen.'

'Vader mag er...'

Wat Rozijntje zeggen wou, wist meneer niet. Maar aan haar boze ogen zag hij, dat ze 't maar liever moest inslikken. Hij legde zijn oude hand op de hand van Rozijntje en zei alleen:

'Stil!'

Rozijntje kleurde.

Toen ging hij voort:

'Het zal zeker moeilijk voor je worden. Dag in, dag uit, week in, week uit, zal je moeten werken en denken en zorgen, en een Joods huis maken van je vaders huis, en een Joodse jongen maken van Jupie, helemaal alleen, tot Jupie groot genoeg is om hierheen te komen, – en wij zullen je niet meer kunnen helpen.

Maar je moet elke morgen en elke avond vragen: meiajin jowou ngezrie?, waar zal mijn hulp vandaan komen? En jezelf antwoorden: ngezrie meingiem hasjeim, mijn hulp komt van God. Zul je dat, Rozijntje?'

Zijn hand lag open op tafel en Rozijntje legde er haar rode werkhandje in en knikte.

'En als 't soms erg moeilijk wordt, zul je dan toch maar even hierheen fietsen?' vroeg mevrouw.

Rozijntjes ogen straalden, toen ze tegen mevrouw ja knikte.

'Zullen we nu dan maar verder lezen?'

Toen Rozijntje achter 't huis de lantaarn van haar fiets aanstak, merkte ze, dat meneer in de achterdeur stond. Dat deed hij anders nooit.

'Kun je, wat we vanavond gelezen hebben, in je eigen t'fille vinden?' vroeg hij ineens.

Ze knikte.

'Dan heb je onze dinsdagavond toch niet nodig, wel?'

'Nee meneer', hield ze zich groot.

Hij stak z'n hand uit.

'Dag kind. Dag Rozijntje', en ging naar binnen.

En toen ze vóór op de fiets stapte, waren de gordijntjes weggeschoven, en aan weerskanten van het keurige hangplantje knikte een lief, oud gezicht haar toe.

Ze bleef zich omkeren op de fiets en wuiven, tot de weg een bocht maakte.

HOOFDSTUK V

Alle andere meisjes...

Er waren maar een paar Joodse huizen in Rozijntjes dorp.

Een sjoel was er niet. Als ze sjoel wilden gaan, moesten ze een heel eind lopen, en dan kwamen ze aan een dorpje, waar een paar Joodse huizen meer waren, en van één van die huizen was de grote voorkamer als sjoel ingericht. Om de beurt was dan één van de mannen gazzen, want het dorp waar de meester woonde, was veel en veel te ver, om er op Sjabbos heen te gaan.

Jupie was nog nooit naar die sjoel geweest, tot z'n grote verontwaardiging. Rozijntje en Vader vonden het te ver. Stel je voor, te ver voor hem! Als 't erop aan kwam, kon hij nog beter lopen dan zij tweeën samen!

Wacht maar, als hij eenmaal oren kon. Dan nam hij een tfille, – vroeg niets, maar ging. Doodgewoon, hij ging.

Nu zat het nog vast op het oren, dat voelde hij wel. Als je nog niet kunt oren, moet je je er bij neerleggen als ze vinden dat het – stel je voor – te vèr voor je is.

Rozijntje ging ook meestal niet. Jupie zo alleen laten, en dat juist op Sjabbos! Vader ging, en als hij terug kwam, vond hij de tafel gedekt, en kiddoesj-wijn en zout en galles voor zijn plaats.

Als Rozijntje wel sjoel ging, mocht Jupie zolang bij juffrouw de Jong. Niet bij Wientje, want als hij bij Wientje speelde, zou hij maar zó kunnen vergeten dat het Sjabbos was.

Bij juffrouw de Jong was het leuk en vervelend door mekaar. Er was geenéén kind thuis, en het was er erg netjes en je durfde je haast niet bewegen van de netjesheid en je sprak altijd met twee woorden: ‘ja juffrouw’, ‘nee juffrouw’, ‘astublieft juffrouw’, ‘dank u wel juffrouw’, – ja, soms zei je van schrik wel eens mevrouw, maar dat hoefde niet, dat hoefde echt niet, maar juffrouw de Jong streek je wel heel vriendelijk over je wang, als je bij ongeluk mevrouw had gezegd, al hoefde het niet. Er waren maar vier mevrouws in het dorp: van de burgemeester, van de dominee, van de dokter en van Beukenhoeve. Dat was makkelijk genoeg te onthouden: overal waar je aan moest bellen om binnen te komen, woonden mevrouws.

Ja, maar juffrouw de Jong heette dan juffrouw, hè, want er was geen bel aan de voordeur. Maar toch moest je er met twee woorden spreken en netjes zijn.

Dat was het vervelende.

Het leuke was de trommel met koekjes, die heel uit Amsterdam kwamen en die helemaal vol met Joodse letters gedrukt stonden. Nu hij Joodse letters kende, was het nog ééns zo leuk. Nu kon hij met rimpels in z’n voorhoofd zo’n koekje bekijken, vóór hij het opat, net zo lang tot juffrouw de Jong vroeg: ‘Wel, Jupie, kun je die

letters al lezen?’ en dan zei hij: ‘Ja, juffrouw, maar er staan geen klanken onder’, en als juffrouw de Jong dan haar hoofd geschud had over zoveel knapheid, dan at hij het pas op.

Juffrouw de Jong had al bij drie gelegenheden gevraagd, of hij die letters al kon lezen. Aan één kant was dat niet aardig, want ze moest zo iets toch eigenlijk onthouden, maar aan de andere kant was het iedere keer weer prettig om haar verbaasd te doen staan over je knapheid.

Er was nog iets leuks bij juffrouw de Jong. Dat waren de zilveren spulletjes. Die stonden onder een stolp, maar voor Jupie werd de stolp eraf genomen en hij mocht er zelf mee spelen, al waren ze ook van echt zilver.

Een kruiwagentje, een molentje, een schommeltje, en een heleboel meneertjes en mevrouwtjes uit de oude tijd, want juffrouw de Jong had de zilveren spulletjes van haar grootmoeder gekregen.

Och, maar ondanks de koekjes met de Joodse letters en de zilveren meneertjes en mevrouwtjes van juffrouw de Jong haar grootmoeder, vond Jupie het altijd toch maar een opluchting, als vader en Rozijntje uit sjoel thuis kwamen en hij in hun eigen kamer, – want op Sjabbos aten ze nooit in de keuken – weer hardop kon spreken en zonder twee woorden.

Sjabbosmiddag ging hij meestal met vader wandelen, en Rozijntje liep dan met haar ‘vriendin’.

De vriendin heette Ella, en ze noemde Rozijntje Roza.

Ze was een jaar ouder dan Rozijntje. Ze was veel groter en zag er veel mooier uit. Want haar jurken en mantels leken wel zó direct uit de stad te komen, en ze had gegolfd kort haar. Op Sjabbos golfde het erg mooi, door de week niet zo.

Rozijntje wist op die wandelingen niet veel met Ella te praten. Het was voor Ella ook niet leuk, om met zo’n jong ding als die Roza te moeten wandelen, maar ja, er waren geen andere Joodse meisjes.

Ella was bij haar moeder in de huishouding. Dat wil zeggen: haar moeder deed de huishouding, en Ella was er bij. Daardoor bleven haar handjes heel wat mooier dan die van Rozijntje, rose handjes, met glimmende nagels, – och, en Rozijntjes handen waren rood, en 's winters soms heel ruw.

Ella kon zo leuk lachen. Heel hardop, net of ze uit de stad kwam, met een gilletje er achter aan. Dan keek ze even om, of de andere mensen het wel gehoord hadden, hoe ze lachte.

Rozijntje kon al die dingen niet. Lachen kon ze wel, maar heel stilletjes. Het leek haar toch wel echt staan, om met zo'n gilletje te kunnen lachen.

Eerlijk gezegd zag Rozijntje elke Sjabbos tegen de wandeling op. Ze voelde zich zo klein worden, als ze naast Ella liep, en haar jurk leek zo lang, en altijd die lange mouwen, en haar haar zo vlak achterover, zonder mooie golf op haar voorhoofd. En dan, – wat dom was ze eigenlijk, dat ze zo'n moeite had om iets te bedenken, waar ze met Ella over kon spreken...

Deze Sjabbos kwam Ella haar bepaald opgewekt tegemoet, met haar grote-mensen-dribbel-pasjes op haar hoge hakjes.

'O!' riep Rozijntje dadelijk, in oprechte bewondering, 'wat enig zie je er uit!'

Ze vond er haast geen woorden voor. Een zomermantel droeg ze! Stel je voor! Je draagt een mantel of je draagt er geen, als het te warm is. Maar een aparte mantel voor de zomer! Eén die niet warm en niet koud is, die je alleen maar draagt voor 't mooi.

'Vind je 'm leuk?' vroeg Ella vriendelijk. 'Mijn hoedje ook?'

'Reusachtig', zuchtte Rozijntje en ze voelde haar strohoed, die alleen op Sjabbos voor de dag kwam, zwaar op haar hoofd drukken.

Ze liepen gearmd voort, Rozijntje één stap tegen Ella twee. Met platte hakken neem je veel grotere stappen.

'k Heb ook een nieuwe jurk erbij, zeg', vertelde Ella.

‘Laat es zien.’

Ella liet de zomermantel achterover glijden en Rozijntje zag een kort licht jurkje zonder mouwen.

‘Mooi’, bewonderde ze.

‘Och ja’, verklaarde Ella, ‘je moet wel wat nieuwe dingen hebben, als je uit logeren gaat. Ik ga van de week bij m’n tante in de stad...’

Die hele wandeling vertelde Ella van de stad. Tante zou haar veel mee uit nemen, och, en dan moet je er wel een beetje behoorlijk uitzien.

Ja, Rozijntje begreep dat wel. Ze knikte aldoor, dat ze het begreep. Ze glimlachte aldoor, omdat Ella ook aldoor lachte, hardop lachte met een gilletje. Maar Rozijntje had net een gevoel of ze haar eigen glimlach met een strijkijzer erin gestreken had, dat ie maar goed zou blijven zitten.

En onderwijl spookten er gedachten door haar hoofd, die niets met Sjabbos te maken hadden.

Waarom, wáárom was het bij haar zo anders dan bij alle andere meisjes?

Alle andere meisjes, die hadden leuke jurken, met korte rokken, dun en fleurig. En zij... wat plankerig en hard voelde nu haar Sjabbos-jurk; haar Sjabbos-jurk nog wel, die nog zoveel lichter en mooier was dan die ze door de week droeg.

Alle andere meisjes gingen logeren, hadden tantes, die pretjes voor ze bedachten, – en zij... ze had niet eens een tante, maar als ze er een gehad had, zou ze er toch nooit hebben kunnen logeren, want ze moest immers voor Vader en Jupie zorgen.

Alle andere meisjes hoefden nergens voor te zorgen, ze werden zelf juist verzorgd. En zij...

‘Prettig uitgeweest?’ vroeg vader, en in z’n stem klonk de Sjabbos-stemming: hij was met Jupie wezen wandelen, en was helemaal

opgefleurd door 't gepraat van z'n kereltje.

Rozijntje knikte gedachteloos.

't Is wel eens goed voor je, hè', ging vader hartelijk voort, 'zo es uitgaan met een jong meisje van je eigen leeftijd.'

Nog eens knikte Rozijntje. Maar toen werd het toch wel een beetje te veel...

Boven, op haar kleine slaapkamertje, – och, wat was er toen weinig overgebleven van dat dappere, zonnige Rozijntje.

Haar hoofd had ze weggestopt in de bedsprei, – de spreij, die Moeder nog zelf gehaakt had, met smalle handen, die haast niets anders meer mochten doen – haar hoofd had ze weggestopt, en haar schouders schokten van het snikken.

Alle andere meisjes... En zij... en zij...

HOOFDSTUK VI

De oude school

Ja, nu werd het toch ernst met Jupie. Hij was nog wel geen zes, maar hij werd het gauw, en het werd tijd, dat hij naar school ging en leerde lezen.

Rozijntje moest in zichzelf lachen als ze er aan dacht. Jupie op school, hoe moest dat gaan! Zou hij kunnen stilzitten en z'n mond kunnen houden? Ze had er een hard hoofd in. Niet in het leren, dat ging wel, dacht ze met trots.

Als je een kind naar school stuurde, moest je het van te voren bij de bovenmeester aangeven. O, maar wacht es, dat liet ze Vader niet doen, dat liet ze zich niet afpakken!

'Vader', begon ze op een avond, 'moet Jupie niet haast op de grote school aangegeven worden?'

Vader keek verschrikt.

‘Tja, daar zeg je zo wat’, en hij zuchtte. ‘t Was niets geen karweitje voor hem. Om daar op visite te komen bij een bovenmeester, die hij nog haast nooit gesproken had en die hij op de weg alleen begroette met ‘meester’ en een tikje aan de pet...

‘Zal ik er maar heen gaan?’ vroeg Rozijntje edelmoedig en gretig tegelijk.

‘Nou, als je wilt, graag’, zei vader opgelucht.

De volgende ochtend aan ‘t ontbijt begon Rozijntje geheimzinnig tegen Jupie:

‘Ik moet vandaag even weg.’

‘Waarheen?’

De gewone vraag op zo’n mededeling.

‘Och, niets bijzonders, even ergens op bezoek.’

‘Waar?’

‘Och, niets.’

‘Mag ik mee?’

‘O nee, ‘t is helemaal niets voor jou.’

Ja, ze wist de kunst wel om hem op te draaien!

‘Wat een onzin’, viel Jupie verontwaardigd uit. ‘Waarom zeg je nou niet waarheen?’

‘Och, ik wil ‘t wel zeggen. Ik moet even bij de bovenmeester zijn.’

‘De bovenmeester?’

Jupie kreeg een donkerrode kleur. Wat had hij de laatste tijd al met een hunkering gekeken naar al wat met de school te maken had. Wat had hij de bovenmeester al vaak gegroet, uiterlijk kalm als een man, met een tikje aan de pet, als vader, en een ‘meester!’ zoals vader het zei, – maar innerlijk één en al eerbied.

Bij de bovenmeester? Dat had iets met hem te maken. Dat voelde hij.

‘W-wat moet je bij de bovenmeester?’

‘Ik wou hem even vragen of hij na de vakantie een plaatsje over had voor jou...’

Jupie's kleur werd nog een tintje donkerder. Maar hij beheerste zich en zei:

‘O, goed.’

De groene, gladde schooldeur gaf een klikgeluidje, toen de klink van binnen werd opengemaakt, en de school golfde z'n kinderen naar buiten.

Heila, wat een drukte!

De geduldige treedjes van het klinkerstoepje lieten al die klompe-voeten maar over zich heengaan. Dat hadden ze al zoveel jaren gedaan, – ja, wie weet hoe veel jaren wel! – en je kon het ook duidelijk aan ze zien. Helemaal hol-uitgesleten waren ze, die gele treedjes, aan de kanten veel hoger dan in 't midden. Ze hadden al voeten over zich heen laten gaan van kinderen, die nu al zelf weer kinderen hadden, zelf al weer kinderen naar school stuurden!

Opzij in de deur stond de bovenmeester. Die had net z'n pijp aangestoken, z'n klein, krom pijpje. Die stak hij altijd klokslag half vier aan, als de school uitging.

Al de schoolkinderen gingen langs hem heen, de jongens met de pet in de hand, en ze groetten allemaal: ‘meester!’ en als ze het stoepje af waren, zetten ze hun petten op en begon de drukte pas.

Wát een drukte!

De meisjes liepen in vriendinnerijen, de armen om mekaars middel, maar telkens werden die rijen verbroken door de jongens, die er ‘bij ongeluk’ dwars doorheen liepen.

Meester stond nog in de deur, want alle kinders waren nog niet langs hem heen gegaan, en hij trok maar aan z'n pijp en alleen aan z'n ogen kon je zien, dat hij zelf wel mee zou willen doen aan die herrie op het schoolplein, – zo oud als ie was!

Rozijntje stond aan de overkant, naast het raadhuis, in een verborgen hoekje verdekt opgesteld. Ze zou wachten, tot meester weer naar binnen was gegaan, dan zou ze pas het stoepje oplopen

en de smalle, lange gang door, en door de andere klas, en dan... dan naar de klas van de bovenmeester.

Haar hart bonsde in haar keel. Ze was al die tijd niet in school geweest, al die jaren nadat ze van school gegaan was. O, en wat heerlijk zag dat er allemaal uit, al die kinderen, die het plein opdraafden en schreeuwden en sprongen net als vroeger.

En meester, stond die daar niet precies als vroeger? Dat glimmende zwarte jasje, en dat gezellige bruine pijpje in z'n mond, en z'n kale bol met van achteren die krans van grijze krullen, – en z'n éne hand op de rug, – en z'n mond waar geen lachje af kon, omdat hij immers aan het pijpje moest trekken, – en z'n ogen die aldoor schik hadden, – o, als meester honderd jaar werd, zou hij er nog zo uitzien, dacht Rozijntje, en toen hij twintig jaar was, moest hij er ook wel zo hebben uitgezien...

Nu was de schooldeur leeggedrupt. Meester overzag nog even het plein en ging naar binnen.

Even wachten nog... even wachten... Toen de meeste kinderen van het schoolplein weg waren, kwam ze uit haar hoekje te voorschijn, stak over, en ging de oude, vertrouwde klinkertreedjes op.

De gang in. Ze droeg geen klompen meer als vroeger, – bijna maakte ze een beweging om klompen van haar voeten te laten glijden en met een handige beweging onder de kapstok terecht te laten komen, – 'haar' kapstok, als vroeger!

Ze klopte aan de deur van de andere klas. Er zat een jonge meester in de klas, – die was er nog niet geweest in haar tijd, dus die hoorde niet bij school.

'Dag, meneer', zei ze. Niet: 'dag meester'. Stel je voor, je smijt maar niet met de titel 'meester'!

Door de glazen deur zag ze 'meester' zitten. Er waren schoolblijvers. Arme stumpers. Zij was ook wel eens schoolgebleven, en dan vond ze de rook van het pijpje altijd zo gezellig ruiken.

Ze klopte aan.

‘Ja?’

En toen ze de deur inkwam, had ze, voor ze ’t wist, de handen op de rug!

Meester nam van verrassing de pijp uit de mond, en dat gebeurde niet gauw!

‘Roza!’

‘Dag Meester!’

Ja, nu moest ze toch eigenlijk haar boodschap zeggen, al wist ze haast niet meer, waarvoor ze gekomen was.

‘Meester, ik kwam om te vragen...’

O, wat een kinderachtige stem had ze opeens weer gekregen!

‘...of Jupie na de vakantie op school kan komen.’

‘Jupie? Is dat dat kleine broertje van je?’

‘Jawel, Meester.’

‘Hoe oud is Jupie?’

‘Hij wordt over twee weken zes, meester.’

‘Zo, zo!’

Meester trok even aan z’n pijp. Rozijntje stond met de voeten keurig naast elkaar, de handen op de rug. ’t Leek niets op een huisvrouw van vijftien jaar, die er een gewichtige huishoud-portemonnee op na hield, die kookte en waste en Jupie verzorgde, – ’t leek meer op een schoolmeisje van hoogstens, hóógstens twaalf...

‘Best hoor, ik zal hem opschrijven voor de eerste klas. Maar waarom ben je me niet eens eerder komen opzoeken? Ik heb je haast nooit meer gezien.’

Rozijntje kreeg een kleur.

‘Ik dacht... ik... ik had hier niets te doen...’

Meester knikte haar eens toe.

‘Wou je graag nog even in de bank zitten?’

‘Ja, meester!’

Haar ogen gingen de bankenrijen langs om haar oude plaatsje uit te zoeken.

‘Meester, er zit een jongen op mijn plaats!’

Nu lachten niet alleen meesters ogen, maar ook zijn mond, ondanks het pijpje.

‘Ja, dan zit er niet anders op, dan dat ik die jongen wegstuur.’

En met verheffing van stem:

‘Dirk, geef je werk maar hier, ik zal het daar wel nakijken. Zorg in ’t vervolg, dat je ’t onder schooltijd maakt en niet ná schooltijd. Jullie ook, Jan en Geert.’

Dirk, Jan en Geert haastten zich om weg te komen. ’t Was me maar even een meevallertje!

‘Ziezo, Roza, ga nu maar op je plaats zitten.’

Met een zuchtje van tevredenheid en behagelijkheid liet Rozijntje zich in haar bank glijden. Ze paste nog! Ze vouwde de armen over elkaar, helemaal op haar gemak nu.

In de verte hoorde ze de zes klompen van Dirk, Jan en Geert in de gang klossen.

Nu was ze alleen met meester.

HOOFDSTUK VII

Bij Meester

Ja, nu zat ze weer bij Meester in de klas. Het enige verschil met vroeger was, dat alle andere jongens en meisjes weg waren. Moest ze misschien schoolblijven? Ze wist het niet duidelijk meer hoe ze hier kwam. Maar ze vond het heel plezierig zo. En wat rook de tabak van Meesters pijpje lekker...

Meester nam z’n stoel op en plantte hem in ’t paadje tussen de banken. Nu zat hij vlak bij Rozijntje’s bank.

‘Wel, Roza’, vroeg hij weer, ‘waarom ben je nooit hier teruggekomen?’

‘Er was niets om terug te komen. Ik ging van school af, en toen werd Moeder ziek, en toen deed ik de huishouding en toen...’

Ze slikte.

‘Ja’, zei Meester, ‘ik weet het.’

‘En toen kreeg ik het erg druk.’

‘En toen had je geen tijd meer om je ouwe meester op te zoeken, – of had je zo’n hekel aan je school?’

‘Hekel??!’

Haar antwoord was duidelijk genoeg. Maar meester wist ook wel beter.

Hij herinnerde zich datzelfde meisje op diezelfde plaats. Hij herinnerde haar zich bij ’t schriftelijk werk, haar hoofd scheef, telkens een puntje van haar tong tussen de lippen uit van inspanning. En bij rekenen, waar ze helemaal geen heldin in was, altijd een vuurrode kop en de ogen telkens naar de zoldering, alsof ze daar de goede invallen vandaan verwachtte.

Maar bij vertellen, geschiedenis of verhalen! Meester herinnerde zich van de klas in die tijd, toen Rozijntje er was, maar één ding als hij vertelde: haar luisterende ogen. Op zaterdag vertelde hij ook, maar zó goed als door de week kon hij het nooit, want Rozijntjes luisterende ogen waren er niet.

Hij had er nog dikwijls aan gedacht in de jaren, die erna gekomen waren. En hij had zich spijtig afgevraagd, waarom Roza nou nooit en nooit eens kwam oplopen, nooit eens kwam vragen, of hij haar nog wat leren wou. Dat deden ze zo vaak, z’n vroegere leerlingen, en hij deed het altijd zo graag...

‘Hekel??!’

Meesters ogen lachten om die verontwaardigde uitroep. Er kwam een blauw rookwolkje uit z’n pijp. Rozijntje en meester keken het na.

‘Nee, dat weet ik ook wel beter. Durfde je niet goed terugkomen?’

‘Nee meester.’

‘Ze komen dikwijls bij me terug om nog wat te leren. Heb jij dat nooit gewild?’

‘Gewild?’

Nu sprongen er opeens waterlanders te voorschijn.

Of ze het gewild had! Al was ’t alleen maar om zich nog een beetje kind te voelen! Maar had ze niet, nu al een maand geleden, haar Joodse les, die toch nog zo veel meer nodig was, zelfs moeten opgeven? En dan gewone dingen leren bij Meester, – Vader zou het nooit goedvinden.

‘Ik wou zo graag... maar ik heb geen tijd.’

‘O, Roza, maar daar moet je tijd voor hebben! Een week is zo lang!’

‘Maar... Vader zou het... geloof ik... niet goed vinden...’

‘Kom! Als je alleen maar huishouding doet, en niet meer bij leert... wel, dan word je zo’n oud moesje, en dat is zonde.’

‘Ja meester. Maar... ik weet zeker, dat Vader het niet goed vindt.’

‘Hoe weet je ’t? Heb je ’t Vader gevraagd?’

‘Nee meester. Maar – een poosje geleden – heb ik van Vader m’n les bij m’n Joodse meester moeten afzeggen.’

‘Ach, kind...’

Rozijntje had er al die weken niet meer over gesproken, en zo min mogelijk over gedacht. Maar nu ze ’t weer uitsprak, was het even erg – of erger.

Meester zat nu achterover in z’n stoel en trok hard aan z’n pijp. Daar kwamen altijd de beste gedachten uit.

‘Tja...’

’t Bleef een poosje stil. Rozijntje hield haar hoofd wat achterover, om de tranen niet over ’t randje te laten lopen. En ze slikte en slikte. En ze keek aandachtig naar de plaat van Jacoba van Beieren op de valkenjacht. Die plaat hing goed hoog, dan bleven de tranen goed weggeborgen achter je oogleden. Jacoba van Beieren, 1400,

daar maar aan denken... Wanneer deed Jacoba van Beieren toch nog maar afstand van de regering? Ten behoeve van... ten behoeve van... daar nu alleen maar aan denken...

‘Wat denk je, Roza, als ik eens met je vader er over sprak?’

Rozijntje schrok op. Ze had zich net herinnerd, dat Jacoba van Beieren in 1433 afstand van de regering had gedaan ten behoeve van Philips van Bourgondië.

‘Ik weet niet. Vader vindt het voor een meisje in de huishouding niet nodig.’

‘We kunnen ’t toch proberen?’

Rozijntje aarzelde even. Toen:

‘Meester, vraagt u dan eerst van de Joodse les? Dat... dat kan ik nog minder missen...’

Meester begreep haar helemaal. Kende hij kleine Roza met de grote luisterogen niet door en door?

Hij klopte haar op de schouder:

‘Laat maar aan mij over, Rozijntje.’

Rozijntje keek hem verrast aan. Hoe kende hij die naam: Rozijntje?

En zonder dat ze iets vroeg, antwoordde Meester:

‘Toen je nog in de vijfde klas was, heb ik het je Moeder eens horen zeggen...’

Meester was maar meteen met haar mee naar huis gegaan, – pijpje, glimmend huisjasje en al. Want Rozijntje wist, dat Vader thuis was.

Haar hart bonsde wel erg toen ze naast Meester liep. Wat zou ’t worden?

Vóór het huis speelde Jupie. Hij keek op en kreeg een kop als vuur.

Wát was dat? Zag hij goed?

Meester, de bovenmeester van de grote school, – op-weg-naar-huis? Met Rozijntje?

Hij herstelde zich zo gauw mogelijk, sprong in de houding, tikte aan z'n pet: 'Meester!'

'Is dat Jupie?' vroeg meester.

'Jawel meester', antwoordde Jupie prompt.

'In orde, Jupie. Je mag na de vakantie bij mij op school komen.'

'Ja... e... goed, meester.'

Zelfs dappere Jupie wist niet gauw genoeg, wat je in zo'n geval zeggen moest. Zulke gebeurtenissen krijg je zó plotseling in je leven, dat de flinkste man nog wel eens naar woorden moet zoeken.

Nu zou meester zeker teruggaan, nu hij Jupie de boodschap gebracht had, dat hij op school mocht komen?

Neen. Meester ging met Rozijntje de voordeur in. De voordeur in!

Wat moest hij nu nog in hun huis?

Het eerstvolgende uurtje bleef Jupie eerbiedig buiten z'n eigen huis. Een bovenmeester in z'n eigen huiskamer, – wie weet, in z'n eigen keuken misschien, – daar bleef hij buiten, hoor, daar bleef hij buiten!

En intussen zat Rozijntje in de keuken te wachten. Ze had dadelijk de aardappelen opgezet, en stopte nu kousen. Binnen, in de huiskamer zat Meester met vader te praten.

Vader was erg verlegen geweest, toen hij meester begroette. Rozijntje had echt met 'm te doen, – 't was zo helemaal niets voor hem.

Rozijntje had ze in de kamer gelaten, en meester had rondgekeken naar de glimmende meubels, het pluchen tafelkleed, en had haar toegeknikt:

'Wat keurig heb je 't eruit zien!'

Het warme gevoel om die lof bleef nog na in haar.

Haar handen waren niet heel geschikt om kousen te stoppen nu. Wat beefden ze, wat pakte de punt van de naald telkens verkeerd, telkens ernaast...

En wat rare strepen waren er op die kous. Sterretjes en strepen. O, – je kon gewoon niet zien wat stuk was en wat heel...

Even kijken of de aardappelen kookten. Neen, natuurlijk nog niet. Hoe kwam ze erbij. Maar het aardappelwater was ook met sterretjes en strepen.

Wat lang duurde het! O, wat lang, – en toch kookten de aardappelen nog niet.

Ze hoorde de deur van de kamer opengaan. En meteen was ze in de gang, de kous, met naald en al, nog in de hand.

Meester lachte haar toe.

‘Maandagavond bij mij, en dinsdagavond weer bij je Joodse meester. Vind je ’t goed?’

‘Is dat – is dat wáár?!’

Toen vluchtte ze naar de keuken, want de aardappelen waren sissend overgekookt.

HOOFDSTUK VIII

Maandagavond

Rare dag vandaag, – o, wat een rare dag!

Rozijntje moest met alle macht haar gedachten bij haar gewone werk houden. En er was heel wat werk vandaag: maandag, wasdag!

En bovendien kon ze Jupie niet de deur uit krijgen. En dat wou ze toch zo graag, – dan kon ze met haar gedachten naar vanavond toevliegen.

‘Kan ik je ook wat helpen, Rozijntje?’ vroeg hij met z’n allervriendelijkste stem.

‘Nee, echt niet, Jupie.’

‘Soms spoelen? Of uitwringen?’ één en al gediensstigheid.

‘Nee, dat is geen werk voor jou, Jupie.’

‘O jawel, ik heb het de voor-vorige week ook gedaan.’

Rozijntje zuchtte.

‘Toen was het heel wat anders.’

‘Waarom?’

Zó makkelijk liet hij zich niet afschepen.

‘Omdat... ’k weet niet meer, maar het wàs heel wat anders.’

‘Waaróm dan toch?’

‘Omdat – je kunt me nu echt niet helpen. Toen was het heel ander goed.’

‘Nietwaar, ’t waren toen ook vleesdoeken en melkdoeken en handdoeken en...’

‘O, Jupie’, – met een wanhopig gebaar, ‘ga toch wat bij Wientje spelen!’

‘Zal ik Wientje hier halen?’ bood Jupie verheugd aan.

Ook dat nog!

‘Nee Jupie, – toe Jupie, ga nou weg, – hè Jupie!’

Jupie stond ’r koeltjes aan te kijken.

‘Wat doe je raar vandaag, zeg!’

‘Ik heb het vreselijk druk vandaag.’

‘Nou, dan kun je mij toch laten helpen?’

‘O, Jupie, – ik heb je toch al honderd maal gezegd dat het niet kan!’

‘Nee, drie maal’, verzekerde hij nauwkeurig.

‘Toe, ga nu naar Wientje’, smeekte ze kleintjes.

Jupie draaide zich op z’n hakken om. Goed hoor, hij ging al. Hij was tot in ’t diepste van z’n ziel beledigd. Ze wou ’m kwijt, dat was alles. Goed hoor, de hele morgen kreeg ze ’m niet meer te zien. Wientje zou maar wát blij zijn al ze ’m zag. Dat was nog es wat anders dan weggestuurd te worden. Weg-ge-stuurd. Nou, best hoor.

Zonder een groet ging hij weg. –

Nu kon Rozijntje onder 't werk tenminste vooruitdenken aan vanavond.

Zou meester haar veel vragen van wat ze vroeger geleerd had? Wat zou ze veel vergeten zijn!

In gedachten ging ze alle vakken na.

Lezen, – nou ja, dat zou nog wel gaan. Hé, vroeger kon ze dat zo fijn als ze maar eerst over haar verlegenheid heen was. Als ze haar eigen stem maar niet hoorde, dan kon ze haast het beste van de klas lezen. Maar je verleerde er een hoop van, in al die jaren!

Schrijven, – dat zou er wel droevig uit zien. Ze deed het haast nooit meer. Och, maar zo'n eerste avond liet ie je niet schrijven, natuurlijk.

En onderwijl grepen haar doorweekte handen telkens een stuk goed uit haar spoelwater, wrongen, hingen op...

Rekenen. Als ze dááaraan dacht, – als meester haar dàt toch zou aandoen vanavond, – ze kreeg er een wee gevoel van in haar maag. Vormsommen, – o, en breuken, – o, en denksommen! De ruiten op de handdoek, die ze uitwong, leken haar opeens de sloten, die door een stuk land van zoveel hectare moesten worden gegraven, – en hoe groot was nu de oppervlakte van die handdoek, – och nee, van dat stuk land, – och hemeltje!

Wat waren er nog meer voor vakken? Taal, – ja, dat wil zeggen, als meester haar een dictee liet maken, dan ging het nog wel. Maar van manlijk en vrouwelijk, en sterke en zwakke werkwoorden, zie je, dat waren ergere dingen...

Wat had je dan nog. Tekenen zou ze gelukkig niet hoeven. Zingen ook niet, jammer genoeg. Wat hadden ze vroeger gezongen, driestemmig...

Rozijntjes ogen glansden. Ze zag niets van de lelijke scheur in de doek, die ze bezig was op te hangen, – een scheur, die ze later weer zou moeten stoppen. Wat hadden ze gezongen! De jongens altijd wat te hard, die moesten door meester worden tegengehouden, en

de meisjes wat benepen, of ze niet recht durfden, maar toch, 't leek soms net een concert. Ze had wel nooit een concert gehoord, maar meester zei wel eens dat het net een concert was, dus dan was het zo...

Nu de kousen nog wassen. Náár werkje. Je kreeg er zulke wollige handen van.

Ja, dan was er nog aardrijkskunde. Wist ze er nog wat van? Goeree en Overflakkee, – Soembawa, Flores, Timor, – Olst, Wijhe, Hattem, – Berlijn aan de... aan... aan de Spree, Parijs aan de Seine, – Reitdiep, Boterdiep, Damsterdiep, – de Rijn ontspringt op de St. Gothard, – o, hemel, wat een groot gat in Jupie z'n kous...

Jupie was in bed. Hij was wel weer goed op Rozijntje. Hij had ruzie gehad met Wientje, och, en dan voel je je altijd toch weer aangetrokken tot je eigen familie.

Alles was aan kant. De was hing te drogen op de deel, de borden en pannen stonden schoon in de kast, vader had z'n kopje thee en z'n krant, – en Rozijntje zelf was glimmend-schoon en netjes.

‘Dag vader’, waagde ze schuchter, ‘ik ga naar meester.’

‘Dag... e... dag kind.’

Kind!

Als een wonderlijk heerlijke verrassing klonk het haar tegen. Kind!

Dat was het eerste lieve woord, dat ze zich ooit van hem herinnerde. Dat was de eerste keer, dat hij haar anders noemde dan Roza, – kind!

Ze wou wel, – o, wat wou ze wel, – ze wou wel haar hoofd tegen vaders schouder leggen en stilletjes een beetje huilen, omdat ze – hij had het nu toch zelf gezegd, – omdat ze z'n kind was...

Ze wou wel een kus geven op dat voorhoofd met die zorgelijke rimpels – maar nee, dat zou ze nooit durven, vader een kus geven. –

dat deed ze toch nooit.

Ze wou wel...

En toen deed ze het. Ze begreep zelf niet hoe ze durfde. Ze kuste vader héél gauw en héél onhandig ergens op z'n gezicht en zei hees:

‘Dank u dat ik naar meester mag gaan.’

Maar toen was ze ook dadelijk de deur uit.

Ze zaten in 't schoollokaal. Dat vond meester veel beter dan in de kamer. Veel èchter.

Ze had eerst moeten lezen. En toen ze daarmee klaar was, had meester gezegd:

‘Je leest nog net zo mooi als vroeger’, en toen had ze ineens al haar durf teruggekregen.

En nu moest ze een paar zinnen ontleden. En kijk, dat was nu wonderlijk, ze had vandaag toch geen ogenblik aan onderwerp en gezegde gedacht, en nu het moest, vielen die woorden haar maar zó vanzelf in.

En meester trok aan z'n pijp en zei: ‘Ja – já – toe maar’, en zo kreeg hij alles eruit wat Rozijntje nog wist.

Hij scheen ook precies te raden, wat ze niet wist, en daar zeilde hij omheen, – en keken ze elkaar telkens verrast-lachend aan, om alles wat ze nog niet vergeten was.

Hij vroeg ook, of ze de hele geschiedenis al vergeten was. Nee, glunderde ze, niet de hele geschiedenis, maar wel bijna.

Wat of ze er dan nog van wist?

En ineens keek ze omhoog naar de plaat van Jacoba van Beieren op de valkenjacht.

En ze zei dat Jacoba van Beieren in 1400 geboren was, en toen voegde ze er trots aan toe: ‘en in 1433 deed ze afstand van de regering ten behoeve van Philips van Bourgondië.’

‘Hoe wéét je dat toch?’ vroeg meester verbaasd.

Nu lachte Rozijntje met heel haar gezicht.

‘Ik moest verleden week aldoor naar die plaat kijken – anders moest ik huilen’.

‘O ja’, begreep meester.

‘En toen bedacht ik, dat ze in 1433 afstand van de regering deed. Als je aan zo iets denkt, moet je nooit huilen.’

‘Is dat afstand-van-de-regering-doen dan iets vrolijks?’

‘Nee’, verklaarde ze, ‘maar als je bedenkt in welk jaar dat was, dan kun je toch onderdehand niet denken aan de dingen waar je om huilen moet?’

‘O ja’, begreep meester nu. ‘Ja-ja. Dat is eigenlijk een makkelijk kunstje. En nu je weer bij mij komt leren, en jaartallen en alles moet bedenken, zul je wel nooit meer hoeven te huilen.’

‘Nee’, zei Rozijntje ernstig, ‘want daar heb ik nu nooit meer tijd voor.’

...En toen ze die avond in bed lag, telde ze op wat er die dag wel allemaal gebeurd was:

Meester had gezegd, dat ze nog even mooi kon lezen als vroeger.

Vader had ‘kind’ tegen haar gezegd.

En meester had géén sommen met haar gemaakt.

Hoe kon één dag zó veel heerlijks bevatten!

HOOFDSTUK IX

En – dinsdagavond.

Ze had het van te voren niet gezegd aan meneer. Ze wou maar zó uit de lucht komen vallen, doodgewoon, alsof er geen zes weken tussen geweest waren, die ze overgeslagen had.

Wat zouden ze kijken!

Ze zou haar fiets achterom rijden, en dan merkten ze ’t natuurlijk al. En tegen dat ze weer bij de voordeur was, zou mevrouw er

allang zijn en haar binnenhalen.

Dat binnenhalen door mevrouw was het eigenlijk, waar ze zich het meest op verheugde. Ja, en dan ook wel, hoe meneer op zou kijken als ze binnenkwam, – erg verrast natuurlijk. Het leren kwam er zo'n eerste avond niet veel op aan, want er zouden nog zo veel, zo véél andere avonden volgen, – heerlijk!

Het was goed van gisteren was allemaal droog, dus het kon gestreken worden. Ze deed het met een ijver en een plezier, als ze in al die weken niet gevoeld had.

O, Jupie mocht nu gerust om haar heen draaien. Ze had gisteren zo'n gelukkige dag gehad, dat ze de hele wereld graag mocht lijden, dus zeker dat heerlijke Jupie.

Maar juist nu, vandaag, nu hij mocht, had Jupie niet veel te koop. Zo druk en levendig als hij anders was, zo muisjesstil zat hij nu in een hoekje.

Eerst merkte Rozijntje het niet. Maar toen ze een poosje aan 't strijken was, en er geen ander geluid in de keuken was dan het klik-klak als ze de bout neerzette, – en ze tóch wist, dat Jupie niet was uitgegaan, – toen keerde ze zich om, om zeker te weten, dat hij er nog zat.

'Jupie?' vroeg ze.

Een zucht.

'Wat ben je stil!'

Een zucht.

'Scheelt er wat aan?'

Een zucht.

Ze keek hem eens goed aan, om te zien of hij er ook zekerig uitzag, – nee, dat was best in orde. Alleen die rimpel in z'n voorhoofd, die zware zorgenrimpel...

'Zeg het maar.'

'Och, niks', met een zucht.

'Kom, vooruit!'

Jupie zweeg nog even. Toen:
 ‘Nou, dan zal ik het je maar zeggen.’
 En na een spannende stilte:
 ‘Je zei toch toen, met die geschiedenis van Adam en Eva, dat
 Onze Lieve Heer alles maakte?’
 ‘Ja.’
 ‘En alles kon?’
 ‘Ja.’
 ‘Nou, maar dan heb je je lelijk vergist.’
 Rozijntje was sprakeloos.
 ‘Je weet toch, dat bij Henkie thuis een klein broertje is?’ ging hij
 somber voort.
 ‘Ja.’
 ‘Nou, die heb ik gisteren gezien.’
 ‘En?’
 ‘Als Onze Lieve Heer alles kan, waarom vergeet hij dan alle
 tanden in dat kind z’n mond te doen?’
 ‘Was dát het, waarom je zo stil was??!’
 ‘Nee, natuurlijk niet’, zei Jupie verachtelijk. ‘Dáárom niet.’
 ‘Maar waarom dán?’
 Het werd Rozijntje hoe langer hoe meer een raadsel.
 ‘Ik zal het je maar eerlijk zeggen’, zuchtte Jupie, en dikke tranen
 rolden over z’n wangen. ‘Onze Lieve Heer had die tanden nu
 eenmaal vergeten, en nu kon hij ze niet meer maken, en... en... nu
 neemt hij ze uit mijn mond... ’t is heus waar... kijk maar...’
 En hij wees Rozijntje op een smal, wit benedensnijtandje, dat al
 gevaarlijk heen en weer wiebelde in z’n mond.
 Toen vergat Rozijntje strijkbout en strijkgoed en al, en had Jupie
 op haar schoot alsof hij een klein kindje was, – zo klein als dat kind
 zonder tanden, – en een ogenblik later wist Jupie alle geheimen van
 tanden krijgen en tanden wisselen, en dat het heus wel meeviel, wat
 Onze Lieve Heer allemaal wel kon.

Ze fietste met een vaartje de oude bekende weg over. Wind in de rug, – kijk, dat was nou toch vriendelijk van de wind, dat hij haar vanavond een zetje gaf om er gauw te zijn.

Ze stapte af, een beetje lawaaiig, dat mevrouw 't maar horen zou en aan de deur komen, – ze zette haar voeten wat extra stevig op het kiezel op zij van het huis, zodat het goed hoorbaar knerpte onder haar schoenen.

Toen ze de fiets neergezet had, holde ze terug naar de voordeur, één en al verwachting...

Maar de voordeur was dicht.

Niet lief van mevrouw, dacht ze één ogenblik. Ze kon toch wel denken, op dinsdagavond, als er een fiets over 't kiezelpaadje ging, dat zij het was!

Ze maakte de deur open, die nooit op slot was, behalve 's nachts misschien. Ze knikte vertrouwelijk tegen de kapstok, die leeg was; anders hing meneer's hoed eraan, en 's winters z'n overjas, maar daar lette ze nu niet op: 't was háár kapstok.

Toen klopte ze aan.

Maar niemand riep: 'ja?'

Drie keer klopte ze, en toen ging ze naar binnen.

De kamer was keurig opgeruimd, maar zonder meneer of mevrouw. Alleen lag er op tafel een opgeslagen boek van meneer, een gemore.

Ze waren uit!

Had ze daar maar aan gedacht! Had ze maar van te voren geschreven en was ze maar niet zo dom geweest om ze te willen verrassen!

Ze bleef geruisloos op de drempel staan.

Zou ze teruggaan, zonder ze maar éven te hebben gezien?

Nee, nee, – die hele fietstocht voor niets.

Maar als 't nu eens heel laat en heel donker werd?

Toch maar wachten. Toch maar in elk geval één uurtje wachten.

Ze ging op háár stoel zitten en wachtte.

Omgekeerd tegenover haar lag de gemore. Daar kon ze toch niet in lezen. Meneer leerde dat niet met haar. Ze was een meisje immers!

Was ze maar een jongen! Wat zou alles dan anders zijn! Een schooljongen zou ze dan zeker nog zijn, en pret zou ze maken met andere schooljongens, – o, wat een leventje!

Maar Vader en Jupie dan? Wie zorgde daar dan voor?

Haar hoofd lag op haar gevouwen armen op tafel. Haar gedachten gingen maar zo'n beetje in de rondte, zonder dat ze 't zelf wist.

En doordat het zo heel stil was in de kamer, en zo schemerig, en doordat haar handen niets te doen hadden en de klok zo rustig, zo rustig tikte, – sliep ze in, zó, met haar hoofd op haar armen.

Toen ze wakker werd, was de kamer donker, en wist ze niet, waar ze was. Ze dacht dat ze in haar bed lag, maar haar rug was zo stijf, en haar armen...

‘Dat doet goed, zo'n wandelingetje.’

En mevrouw's stem:

‘We moesten het iedere dinsdagavond doen.’

Rozijntje wist weer waar ze was, en met schrik bedacht ze opeens: zouden ze 't wel prettig vinden, dat ze weer kwam? Want hun wandelingetje op dinsdagavond, daar kon dan niets meer van komen.

Op hetzelfde ogenblik ging de deur open en knipte het licht aan. Rozijntje stond naast haar stoel, helemaal verward, met blozende wangen van de slaap en knipperdende ogen tegen het licht.

‘Rozijntje! Kind! Vrouw, kom eens kijken: Rozijntje is teruggekomen!’

Daar was zo'n blijdschap in zijn stem, dat Rozijntje het opeens wist: dat wandelingetje op dinsdagavond, waar niets van kon komen, – dat hinderde allemaal niets.

Helemaal wakker nu, gaf ze antwoord op al hun vragen: of ze

allang zat te wachten, of ze vaker terug mocht komen, hoe het kwam, – en ze waren zo blij, zo blij als Rozijntje zelf.

Mevrouw toverde thee te voorschijn, en schonk Rozijntjes kopje in. En Rozijntje dronk thee, heel langzaam, – ze had een gevoel, of, als dit kopje leeg was, haar droom uit zou zijn, – en deze droom mocht niet uit zijn!

Ze leerde niets die avond. Ze dronk alleen maar haar kopje thee. Ze keek alleen maar naar mevrouw en ving een knikje van haar op. Ze keek alleen maar naar meneer, en ving van hem ook een knikje op. Ze leerde niets, – nee, maar ze was alleen heel gelukkig.

Op weg naar huis, in 't donker bedacht ze, hoe goed het was, dat ze dit alles een poos gemist had. Nu was het veel nieuwer en veel mooier geworden: de hartelijke knikjes van mevrouw en meneer, en het kopje thee, dat ze zelf niet inschonk, maar dat voor haar werd ingeschonken.

En dat alles zou ze iedere dinsdag opnieuw hebben! En ze had gedacht dat het nooit weer zou komen...

Nee, Jupie wist nog niet half, wat Onze Lieve Heer wel kon, – nog veel en veel meer dan tandjes laten groeien in het lege mondje van Henkie z'n broertje, – nog veel en véél meer...

HOOFDSTUK X.

Bezoek

Er waren wel eens tijden, waarin Rozijntje dacht, dat ze 't niet volhield. Als de kousen met gaten en de hemden met versleten stukken zich opstapelden, – als de dag 's morgens heel vroeg begon, en er haast geen kwartiertje was, waarin ze tot zichzelf kon komen, – en vooral, vooral als ze keek naar andere meisjes van haar leeftijd, – kijk, dan kon ze wel eens zuchten als een oud moesje

en een heel groot medelijden hebben met zichzelf.

Maar dan kwamen de maandagavond bij meester op school, en de dinsdagavond bij meneer in 't andere dorpje, en dan was ze geen oud moesje meer en voor medelijden had ze geen tijd. Woensdagmorgen was 't nog zo, – donderdag zakte 't al wat af, – vrijdag voelde ze zich een arme zielepoot, – maar vrijdagavond vond ze 't leven weer de moeite waard, en dat duurde wel weer tot maandagmorgen. En dan nog een halve dag wachten, dan zat ze weer bij meester in de klas.

Maar nu was het donderdagmiddag, dus 't zag er lelijk uit voor Rozijntje. Ze dacht aan al die gelukkige meisjes, die in de grote stad woonden en geen steek te doen hadden. Die gingen een beetje rondfietsen door de stad, of trammen, en voor de ramen van de winkels zochten ze uit, wat 'r wel het beste stond, welk hoedje, welke zomermantel, welke schoentjes met hoge hakjes...

Ja, want alles wat ver af is, lijkt altijd zo mooi en zo gelukkig. Wie weet, hoeveel meisjes in de stad niet op datzelfde ogenblik dachten aan die gelukkige meisjes, die buiten woonden en zo'n heerlijk vrij leven hadden. en hoeveel meisjes, die niets te doen hadden dan trammen en winkels kijken, met een zuchtje droomden van meisjes, die tenminste ráád wisten met hun tijd...

Meer in gedachten tripte ze dan met hoge hakjes en korte rokjes en een voornaam lachje om haar mond, door verlichte winkelstraten, – toen ze iemand de voordeur in hoorde gaan.

De voordeur ging niet vaak open. Als je de voordeur hoorde, stond je op van je werk, deed je je bonte schort uit en waste je je handen. Want je kon nooit weten.

Net toen ze haar handen afdroogde, werd er zachtjes aan de keukendeur geklopt.

Ze deed open en stond tegenover een groot, donker meisje van een jaar of twintig.

'Een meisje uit de stad', dacht Rozijntje dadelijk. En toch was

het niet het meisje, dat alleen maar tramde en winkels keek, – dat voelde ze ook direct.

Ze had gebruinte wangen, en donkere, rustige, en toch vrolijke ogen. Ze droeg haar hoed in haar ene hand, want het was erg warm weer. Haar zwart, zwaar haar lag in vlechten om haar hoofd.

‘U bent hier zeker verkeerd’, zei Rozijntje verlegen.

‘Wonen hier Joden?’ vroeg het meisje.

‘Mag ik je moeder dan even spreken’, toen Rozijntje geknikt had, dat er Joden woonden.

‘Moeder is dood’, zei Rozijntje haar korte zinnetje, dat ze zo dikwijls moest zeggen tegen anderen, – ook tegen zichzelf, omdat ze ’t nog niet altijd geloven kon.

‘O!’

Even stilte.

‘Wat jammer, dat ik naar je moeder vroeg. Ik wist het niet.’

‘Nee.’

‘Wie is hier – de vrouw, – ik bedoel – ’

‘Ik’, zei Rozijntje kort en trots.

Het meisje keek even verbaasd.

‘Jij? Alleen?’

‘Ja, juffrouw.’

‘Dan moet ik het jou maar vragen’.

En ze vroeg.

Ze zou hier in ’t dorp komen wonen. Ze zou dokter komen helpen met drankjes klaarmaken voor al die dorpen rondom, waar dokter kwam.

Maar ze moest bij Joden wonen. Bij echte Joden. Begrijp je?

Rozijntje begreep.

En hier had ze een meezoo aan de deur gezien, en daarom was ze naar binnen gegaan.

En nu wou ze vragen...

Rozijntje was er beduusd van. Ze begreep, wat ze vragen wou.

Hier in huis? Een juffrouw uit de stad? Hier in de keuken eten misschien? Dat kon toch niet.

Het meisje vroeg het. En toen moest Rozijntje, zonder het te willen, ineens lachen.

‘Dat kán toch niet! We eten altijd hier in de keuken.’

‘Nou?’

Het meisje keek haar verbaasd aan. Was dat zo om te lachen.

Die verbaasde blik maakte haar nog verlegener.

‘Ik bedoel – u zou toch niet in de keuken kunnen eten, – komt u dan niet uit de stad?’

‘Ja, ik kom uit de stad. Mag ik daarom niet in de keuken eten?’

Rozijntje zuchtte en schudde het hoofd.

‘Ik denk, dat u naar juffrouw de Jong moet gaan. Dat is veel... e... veel... netter.’

Maar zó makkelijk was het meisje niet af te schepen.

‘Hoe is die dan netter?’

En ze keek rond in de nette keuken, naar het nette koper en de nette vloer, en naar de nette gladde vlecht van Rozijntje en haar nette schone jurk.

‘Nou... e... ze eten in de kamer, – wij hebben wel een kamer, maar we eten er alleen op Sjabbos, – en... e... Vader draagt een pet en Jupie loopt op klompen, – en... e... bij juffrouw de Jong zijn veel mooiere dingen, zilver en zo, en soms wordt ze mevrouw genoemd, en er is ook een dagmeisje, en...’

Ze zocht ijverig naar nog meer argumenten, maar kon ze zo gauw niet vinden.

Het meisje was op een keukenstoel gaan zitten of ze niet meer weg wou.

– ‘Dus om de pet van je vader en om het dagmeisje van juffrouw de Jong mag ik niet bij jou in huis wonen? Ik vind het niet aardig van je.’

’t Was goed, dat ze het lachend zei, want Rozijntje had er zo’n

handje van, om alle mensen letterlijk te geloven.

‘Maar ik weet niet eens, of vader het goed zou vinden’, ontweek ze nog.

‘Dat zal ik zelf wel aan je vader vragen. Maar zou jij het willen? Want jij bent de huisvrouw.’

Die laatste woorden brachten haar opeens de werkelijkheid te binnen.

Zij was de huisvrouw.

Zou zij het willen?

O, ze zou het heerlijk vinden, niet meer het enige meisje hier in huis te zijn. Eens een woord te kunnen wisselen met dit grote meisje, – dat uit de stad kwam.

Maar... maar haar werk was al zó veel, te veel haast! Ze zou meer moeten koken, meer schoonmaken, – ze kón haast niet meer!

Meer moeten schoonmaken? Er was niet eens een kamer over om te slapen, schoot haar opeens te binnen. Dus ’t kon niet.

‘We hebben geen kamer meer. Op mijn kamer staat nog een bed, maar daar hebt u niets aan.’

Het meisje zat even na te denken.

‘Mag ik even met je meer naar je kamer?’

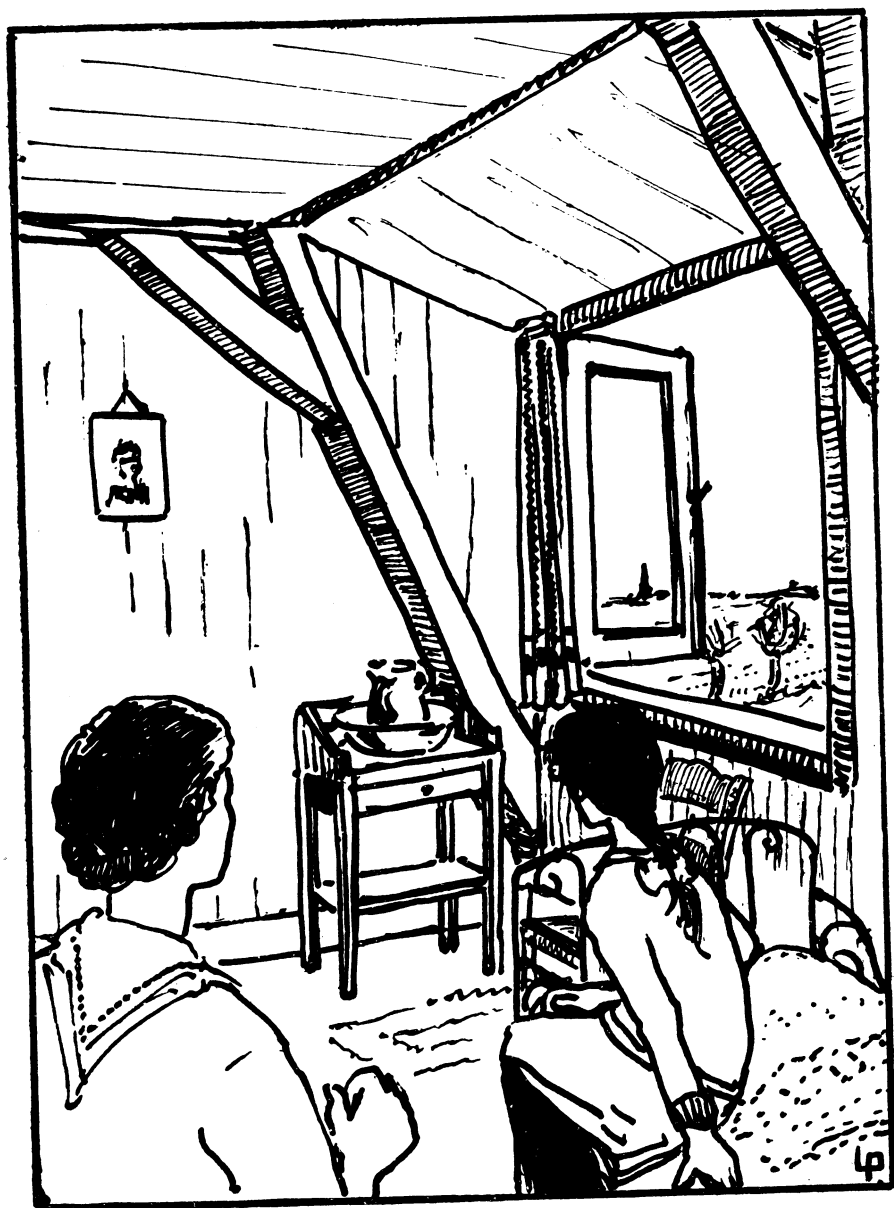
Gelukkig, alles was aan kant boven, dacht Rozijntje gauw. En met heimelijke trots ging ze vóór op de steile trap, die naar de zolderverdieping leidde. Want alle kamers boven waren van de zolder afgenomen.

Ze deed de dun-houten deur open en wees naar binnen.

‘Dit is mijn kamertje.’

Er was een klein gevefd houten tafeltje en een keukenstoel. Er was een dood-eenvoudig wastafeltje met een kom en kan en karafje. En aan weerskanten een ledikant, elk met een spreij, die moeder gehaakt had.

De grond, met een klein wollen kleedje, was van gevefde planken.

Opeens schaamde Rozijntje zich, dat alles zo erg eenvoudig was.
‘Zullen we maar weer naar beneden gaan?’

‘Neen’, zei het meisje heel beslist, en meteen zat ze op de rand van het ene bed.

Rozijntje ging tegenover haar zitten op het andere bed, en wachtte stil. Ze keek naar het gebruiende gezicht tegenover haar, dat zich naar de zon gekeerd had. De donkere ogen straalden, alsof ze iets moois zagen.

‘Heerlijk is het hier!’

En het meisje wees naar buiten, door het venster.

De weilanden lagen in de blakende zonneschijn. Ze zagen geel van de boterbloemen. Langs de sloten de knotwilgen, met hun nu blinkend-zilveren pruiken. In de verte een oud torentje, spits in de blauwe lucht.

‘Heerlijk!’

Opeens zag Rozijntje het, – zag ze, dat het heerlijk was, – wist ze, dat ze dit nooit eerder gezien had en dat ze het altijd had kunnen zien.

Ze zei niets. Ze kon niets zeggen. Ze bleef maar naar buiten kijken naar het mooie, dat altijd voor ’t grijpen had gelegen vlak voorbij het venster van haar eigen slaapkamertje, – en dat ze nooit gezien had.

‘Ik wou zo graag hier mogen slapen’, kwam zacht de stem van het meisje.

Rozijntje werd wakker.

‘Bij mij op m’n kamertje? Op dit kamertje?’

‘Ik wou het zo graag. Maar als het je te moeilijk is...’

Daar kwam de werkelijkheid weer aankloppen.

‘Ik heb het zo druk’, zuchtte Rozijntje.

‘Doe je alles alleen? Flinkerd!’

Rozijntje kreeg een donkerrode kleur. O, wat zou het heerlijk zijn, met dit grote meisje uit de stad samen op één kamer te slapen,

– maar het werk, het werk!

‘Ik maak m’n eigen bed op’, pleitte het meisje. ‘We ontbijten samen, hè, en ik neem m’n brood tussen de middag mee.’

Maar ineens weer:

‘Zou je er héél veel werk mee hebben?’

‘N-nee.’

‘Maar ik weet niet hoe vader het vindt.’

‘Maar jij zelf?’

‘Ik?’

Rozijntje keek haar vol aan.

‘Ik?’ O, alles zou veranderen, alles zou beter worden. ‘Ik? Ik zou het heerlijk vinden.’

HOOFDSTUK XI.

Van oorlog en vrede.

Vader vond het ook goed, als Rozijntje het goed vond, en als de juffrouw uit de stad er genoeg mee nam om met Roza op één kamer te wonen.

O, ja, de juffrouw uit de stad vond het best.

‘En’ lachte ze erbij, met haar open lach, ‘dan kost het meteen minder, en dat is maar goed ook, want ik verdien maar zo’n klein beetje!’

Rozijntje keek haar met open mond aan, toen ze dat zei.

Wie durfde er zó maar, lachend, over te spreken, dat ze weinig geld had! Ella, als die wat nieuws liet zien, dat ze gekregen had, dan deed ze net of ’t iets doodgewoons voor haar was, – dan liet ze je voelen: ‘Och zie je, bij ons kan dat, we hebben geld genoeg.’

En dit meisje, dit meisje uit de stad, lachte om haar eigen kleine beetje geld.

Prettig was dat. Ineens werd het in-de-keuken-eten, werden de pet van Vader en de klompen van Jupie minder erg. En toch kwam dit meisje uit de stad.

Ze zou pas over twee weken voorgoed komen.

Jupie kwam pas binnen, toen de juffrouw uit de stad klaar was met afspreken. Jupie wist niet, wat ze hier deed. Hij was er ook niet nieuwsgierig naar. Grote mensen hadden altijd dingen, waar je niet achter kwam.

Hij groette haar vriendelijk en waardig. Minzaam.

Zij groette hem ook vriendelijk. Waardig was ze niet, tenminste niet, dat ze kon halen bij Jupie.

Ze stond net op het punt weg te gaan en dus nam ze meteen na de kennismaking maar afscheid van Jupie.

‘Tot ziens’, zei ze.

‘Komt u dan wéér?’ – nu toch een beetje nieuwsgierig.

‘Ja, vind je dat prettig?’

‘Dat weet ik toch niet! Hoe kan ik nou weten of u naar of aardig bent.’

‘Ze is aardig’, verklaarde Rozijntje ijverig.

‘O’, was alles wat Jupie droogjes losliet. En de juffrouw uit de stad vroeg voor de zekerheid maar niet opnieuw op Jupie het prettig vond.

Maar toen het later tot hem doordrong, dat deze juffrouw uit de stad bij hen in huis kwam, een mens van hunzelf werd, – toen werd het hem toch een beetje te machtig.

‘Wat moet ze hier?’ informeerde hij bij Rozijntje, die het hem verteld had.

‘Eten en wonen.’

‘Waarom doet ze dat niet bij zullie zelf?’

‘Zullie zelf wonen in de stad.’

‘Waarom blijft ze daar dan niet?’

‘Ze moet hier in ’t dorp zijn om te werken. Net als juffrouw van school, die woont bij Giesen in huis en die d’r zullie-zelf wonen ook heel ergens anders.’

‘O.’

Afwachten was het beste. Och ja, misschien viel het wel mee. Maar als je hem vroeg, – ’t was een rare geschiedenis. Een mens die van andere mensen was en net ging doen of ze van je eigen mensen was.

Toen ze werkelijk kwam, voorgoed, was er van minzaamheid van zijn kant geen sprake meer. Koel-beleefd kon je z’n houding noemen.

De juffrouw uit de stad zei, dat ze Lea heette en dat ie maar tante Lea moest zeggen.

Jupie haalde de schouders op, de rug naar haar toe. Ja, je noemde daar een mens dat je zowat voor ’t eerst zag meteen maar ‘tante’. Ze deed net of ze hier d’r hele leven gewoond had.

‘Zeg Jupie’, vertelde de juffrouw uit de stad, die tante Lea genoemd wou worden, ‘ik heb net zo’n klein broertje als jij bent.’

‘Hoe oud is ie dan?’ vroeg Jupie, argwanend om dat ‘klein’ broertje.

‘Zeven jaar.’

Nu glimlachte Jupie toch gevlaid. Ze dacht dat het broertje van zeven jaar net zo oud was als hij.

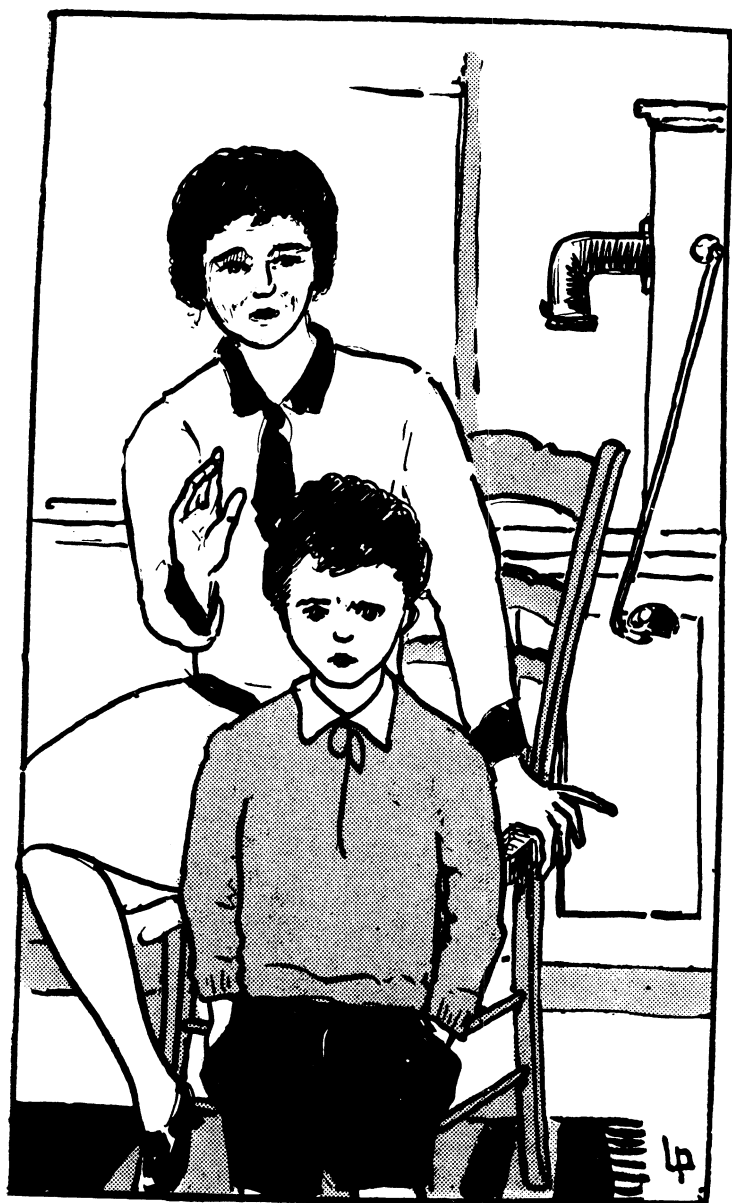
‘Gaaf ie school?’ kortaf.

‘Natuurlijk, hij gaat al naar de tweede klas.’

‘Hm.’

Hij zou maar van dat onderwerp afstappen, anders merkte de juffrouw uit de stad, die tante Lea genoemd wou worden, dat hij nog geen zeven was en nog niet naar de tweede klas ging. Ze zou het toch al vroeg genoeg merken, want ze kwam hier in huis wonen.

‘Ik heb ook nog een groter zusje, van tien jaar. Die zit al in de vierde klas. Die leert al aardrijkskunde!’

‘O.’

‘En een broertje die al barmitswo is, en nog een groot zusje.’

‘Wat hebben jullie een boel!’

De juffrouw uit de stad, die tante Lea genoemd wou worden, moest ineens hardop lachen.

Jupie kreeg een kop als vuur. Als ze hier in huis kwam wonen om hem uit te lachen...

Hij keerde zich met een ruk om, want hij had nog aldoor met de rug naar haar toegestaan.

‘Wat is daar aan te lachen?’

‘Niks’, zei ze bedremmeld, ‘ik lachte om heel wat anders.’

’t Gesprek was afgelopen. Wat zou hier nog te zeggen zijn? Dat ze om heel wat anders lachte, dat jokte ze, gewoonweg.

Rozijntje riep ze aan tafel. Jupie zat tegenover de juffrouw uit de stad, die tante Lea genoemd wou worden.

Wat was Rozijntje lief tegen d’r. Vroeger was het heel wat anders, toen zij er nog niet was, Toen was Rozijntje alleen maar lief tegen hèm, – vader was te stil om hardop lief tegen te durven zijn, – ja, vroeger was alles alleen voor hèm geweest.

En nu praatte Rozijntje met ’r, dat je er haast geen speld tussen kon krijgen. Trouwens, hij zou wel oppassen, dat hij niet meepraatte. Ze mocht ’m eens weer uitlachen!

Hij at stil door. Gelukkig dat z’n eetlust er niet onder leed.

Vroeger was alles beter. Vroeger, – dat was gisteren, – toen was Rozijntje van hèm. Nu was Rozijntje van die-daar, en voor hem schoot er niets over.

‘Juup, wat ben je stil!’ kwam Rozijntje.

‘Hm.’

Verder kreeg ze er niets uit.

Toen Jupie naar bed ging, bracht Rozijntje hem, net als anders.

Jupie was en bleef stil, maar Rozijntje merkte het niet. Haar gedachten waren werkelijk te vol van al het nieuwe, dat nu voor

haar begon.

Want juffrouw Lea zou elke dag bij de dokter komen om drankjes te maken. Ze zou mensen zien en avonturen hebben, en dat zou ze allemaal aan tafel vertellen.

Juffrouw Lea, dat was de wereld. Dat was de stad, die hier in Rozijntjes kleine dorpje gebracht werd.

En – dat was een meisje, zoals zij zelf ook een meisje was. Daar konden geen vaders en broertjes tegen op. Zij en juffrouw Lea, dat werden nu de twee vrouwen in huis.

Nee, zo erg wonderlijk was het niet, dat Rozijntje alleen maar uit gewoonte Jupie toedekte en nachtzoende, alleen maar uit gewoonte, en zonder een hartelijkheidje erbij, – juist nu Jupie 't zo erg nodig had.

‘Nacht Juup, welterusten.’

Er kwam geen antwoord van Jupie. En dat drong toch wel tot Rozijntje's afwezige gedachten door.

‘Nácht Jupie!’

‘Nacht’, met een donker stemmetje.

‘Waarom zeg je me niet gewoon goeienacht?’ vroeg Rozijntje.

‘Om toch niet.’

‘Wat doe je toch ráár vanavond!’

Toen was het uit met Jupie's manlijke beheersdheid. Toen kroop hij als een klein, klein babytje diep weg onder z'n dekens en hilde, hilde, dat Rozijntje zelf trek kreeg om mee te huilen.

Ze trok de dekens terug en zag hem met de vuisten voor de ogen liggen, en z'n anders zo ferme onderlip trok hoekig van 't snikken.

Ze nam hem op schoot, een klein knoedeltje toch nog eigenlijk. En ze vroeg telkens weer:

‘Wat is er dan toch!’

Eindelijk kwam het antwoord.

‘Je bent niks lief meer voor me tegenwoordig. Je bent alleen maar lief voor de juffrouw uit de stad.’

Nu begreep ze alles.

En vaag begon het tot haar door te dringen, dat ze om het nieuwe in huis, waar ze zo blij mee was, nooit Jupie te kort mocht laten komen.

Ze zuchtte. Altijd, altijd aan anderen moeten denken, nooit eens helemaal blij kunnen zijn voor-jezelf-alleen...

En toen dat zuchtje weggevoegen was, het raam uit zeker, de wijde wereld in waar zo heel veel zuchtjes rondvliegen van mensen die graag eens helemaal aan-zichzelf-alleen zouden denken, – toen trok ze de vuisten weg van Jupie's ogen, z'n nog schuin-wantrouwig kijkende ogen, en zoende z'n natte wangetjes en aaide z'n pruikebol en vroeg, hoe hij erbij kwam, haar ouwe Jupie en die juffrouw uit de stad was maar nieuw, – hoe kwam hij erbij, dat ze tegen hem niet zo lief zou zijn als tegen haar, – dat zou de juffrouw uit de stad niet eens goed vinden...

'O, jawel', kwam Jupie tussenbeide, 'dat vind ze best. Ze heeft me ook uitgelachen.'

En toen Rozijntje alles geprobeerd had om hem dat uit z'n koppige bolletje te praten, toen deed ze het enige, wat nog helpen kon: ze riep de schuldige juffrouw uit de stad erbij als getuige.

En de juffrouw uit de stad zei alleen maar: 'Denk je dat ik jou óóit zou uitlachen?' – met zóveel klem en zóveel overtuiging, dat slaperige Jupie haar begon te geloven.

Hij had ook te veel slaap nu. 't Was allang goed zo. Rozijntje was wéér lief geweest tegen hem alleen. En de juffrouw uit de stad, die tante Lea genoemd wou worden, leek nu wel eerlijk. Och ja, hij geloofde haar nu wel.

Van huilen werd je ook zo moe. Ze moesten nu maar weggaan, allebei.

Rozijntje zei:

'Nacht lieve Jukipuuk.'

En Jupie zei:

‘Nacht Rozijntje.’

De juffrouw uit de stad zei:

‘Nacht Jupie.’

En een heel slaperig stemmetje onder de dekens uit zei:

‘Nacht tante Lea.’

HOOFDSTUK XII.

Het grote avontuur.

Ja, alles werd anders en beter.

Wat een gezelligheid bracht het mee, als juffrouw Lea aan tafel vol verhalen was van haar thuis in de grote stad, van de vrijdag avonden daar, van hun sjoel, – en als ze dan de melodieën uit sjoel voorzong, waar ze eigenlijk een beetje heimwee door kreeg omdat het zo klonk naar thuis...

Vader zei niet veel, maar ontدooide. Hij dacht wel eens: als hij in de grote stad gewoond had, waar je als Jood niet zo eenzaam was, waar aan alle kanten Joods leven je omgaf, – och, misschien was hij dan wel anders geweest, anders tegen Roza en Jupie, – och misschien was hij dan ook niet zo ontevreden over zichzelf als nu...

En Rozijntje, – vreemd; haar vroegere idealen van de grote stad, van rondfietsen en winkels kijken en niets te doen hebben, die was ze allemaal vergeten. Ze wist nu heel goed, dat bij Lea thuis gewerkt werd, hard gewerkt, ieder op z’n eigen manier. Neen, er bleef daar niet veel tijd over voor winkels kijken.

Lea kwam wel eens moe thuis van haar werk. ’t Was alles zo nieuw, ze moest nog echt op dreef komen. Dan was ze een half uurtje wat stil en een beetje wit om ’r neus, en als er dan bij ongeluk een brief van haar thuis was, moest ze haar zakdoek wel eens een keertje gebruiken.

Maar een ogenblik later schoof ze gezellig aan tafel, had ze weer kleur en glans in haar ogen en haar stem, was ze weer de tante Lea, waar Jupie langzamerhand zo veel van ging houden.

Op een avond wou ze vader alleen spreken. Rozijntje voelde zich half beledigd, half nieuwsgierig. Beledigd, want deed zij niet de huishouding als een volwassen vrouw, – wat moest ze dan buiten de dingen gehouden worden?

Maar Lea scheen zich niets aan te trekken van de blikken, die Rozijntje haar na zond, ging kalmpjes met haar vader naar de voorkamer, en liet Rozijntje in de keuken alleen.

‘Ik heb van dokter vier dagen vakantie gekregen’, viel ze met de deur in huis. ‘Ik mag naar huis!’

‘Mooi’, zei vader, die de blijdschap in haar ogen zag.

‘Maar nu moet ik u wat vragen.’

‘O’, zei hij goedig, ‘u hoeft die dagen niet te betalen, hoor.’

Lea lachte hardop.

‘Dat was het niet! Het was heel iets anders.’

Vader keek vragend.

‘Moeder heeft gevraagd’, – ze haalde de brief te voorschijn en legde hem voor vader neer, – ‘of ik Rozijntje die dagen meebracht.’

‘Roza?! Maar dat kan niet, juffrouw!’

Hij zag er werkelijk verschrikt en ontdaan uit. Vier dagen zonder Roza? En wie zou dan koken en voor hem en Jupie zorgen? En misschien was er wel een Sjabbos in die vier dagen, – nee, hoe kwam ze erbij!

Lea pleitte, warm. Kon hij niet met Jupie bij juffrouw de Jong eten die paar dagen? Het zou voor Rozijntje zo iets heerlijks zijn, – kon dat nu niet geregeld worden?

Maar zijn lippen waren ineens nors gesloten nu, en er was een frons in z’n voorhoofd.

Neen, dat kon niet, het kon onmogelijk. En het was niet nodig ook, Roza was heel gezond en tevreden zo.

Maar waarom kon het dan niet? Bij juffrouw de Jong eten, voor die paar dagen?

‘Neen. Ik eet niet graag bij een ander. Ik wil liever in m’n eigen boeltje blijven.’

Toen gebeurde er iets.

Lea stond met een ruk op, heel wit, en met de handen op de rug ging ze vlak vóór hem staan.

‘En omdat u liever in uw eigen boeltje blijft’, zei ze langzaam, maar haar stem trilde ‘en omdat u alleen maar denkt aan wat u liever wilt, en nooit denkt aan wat Rozijntje liever zou willen, daarom mag Rozijntje niet die éne keer in haar leven...’

Ze brak middenin af. Ze begreep ineens niet meer hoe ze gedurfd had, gedurfd had zó te spreken tegen een volwassen man, die meer dan twee maal zo oud was als zij.

Ze liet haar vuisten, die ze achter haar rug gebald had, zakken en ging naar haar stoel terug.

‘t Spijt me’, zei ze zachtjes.

Ze keek de andere kant uit, durfde hem niet goed aan kijken. Nu moest ze eigenlijk de kamer uit gaan, het gesprek was immers afgelopen.

Toen ze weer naar hem keek, zag ze, dat hij voorover zat, de ellebogen op z’n knieën, het hoofd in de handen.

‘t Spijt me’, zei ze nog eens.

Hij liet de handen zakken en keek haar moeilijk aan.

‘U hebt gelijk’, zei hij.

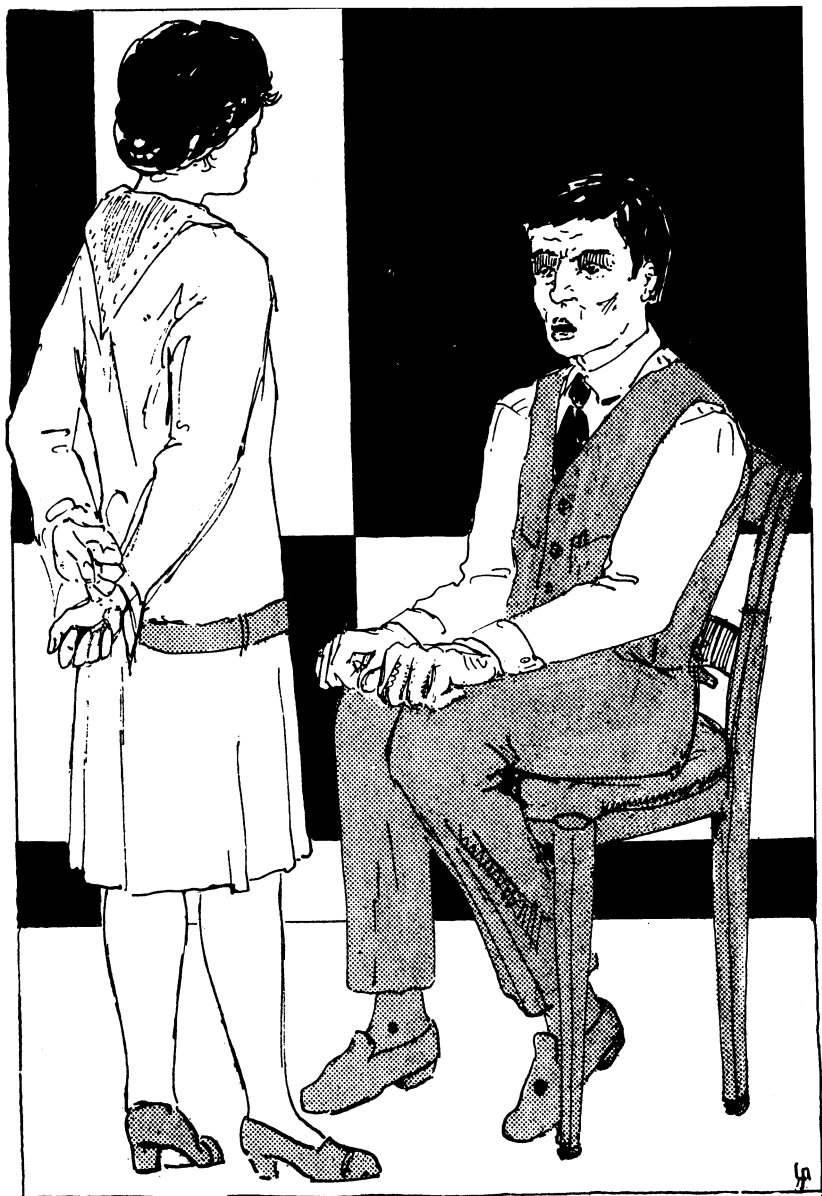
‘Ik heb daar nooit aan gedacht. Neemt u Roza maar mee.’

‘O!’

Verrassing, blijdschap en vooral medelijden met die oudere man, die zich had laten leiden door een standje eigenlijk van haar, jong nest dat ze was, – alles was in haar uitroep te horen.

‘O, dank u, dank u wel!’

Hij glimlachte even, onhandig, en heel pijnlijk nog.

‘Wanneer... gaat u? Wanneer... gaat Roza... op reis?’

‘Morgen over een week. Vrijdag, en die dinsdagavond daarna komen we terug. Dank u, dat ze mee mag!’

Ze stonden allebei op om naar de keuken te gaan. In de deur zei ze nog:

‘t Spijt me, dat ik dat allemaal gezegd heb.’

‘Nee,’ zei hij moe, ‘u had gelijk.’

Rozijntje geloofde het niet. Welnee, hoe kon ze zo iets ook geloven.

Ze voldeed met een vuurrode kleur aan het bevel van Lea, dat ze haar vader een zoen moest geven. Maar na die operatie geloofde ze ’t nog niet.

En toen langzamerhand de waarheid tot haar begon door te dringen, ging ze voor de spiegel staan, zag een blozend-geboend gezicht boven een stijve jurk, – keek omlaag naar de dikke kousen en de zware zwarte schoenen, – en zuchtte angstig:

‘Maar ik heb er toch geen kleren voor!’

Toen lachte Lea haar uit en zei dat ze met haar sjabboskleren mooi genoeg was.

‘Maar Ella had allemaal stadskleren, toen ze naar de stad ging.’

‘O, Ella! Maar jij bent toch Ella niet?’

Alle bezwaren werden weggelachen, en vader stond er goedig-tevreden bij en verheugde zich nu werkelijk over het grote avontuur, dat z’n Roza tegemoet ging.

Die nacht werd het wel drie uur, vóór Rozijntje insliep.

Jupie was heel grootmoedig. Bij juffrouw de Jong waren immers koekjes met Joodse letters, en zilveren spulletjes onder een stolp, en bovendien was vader erbij.

Welja, hij ging zelf ook uit logeren. ’t Was wel niet naar de stad, maar ’t was toch eens een afwisseling. Hij stond erop, dat Rozijntje

zijn goed in een koffertje pakte. Z'n sjabboskleren en vooral z'n mannen-das niet vergeten, en z'n hansop en een waslapje en een heel stuk zeep en z'n kam, om het kleine krullen-kuifje voor de spiegel van juffrouw de Jong op te kammen. En een stuk koek voor onderweg op reis, want juffrouw de Jong woonde tien minuten van hen af.

En toen het uur van zijn vertrek geslagen had, toen wilde het toeval, dat vlak voor hun deur de hondekar van baas Ridders stilstond, en die moest juist in de richting van juffrouw de Jong, en zo kon Jupie per voertuig op reis. Hij stapte in met de koffer in de hand. Rozijntje mocht niet met hem mee; ze kon bij de hondekar wel afscheid nemen.

Hij gaf haar een zoen en zei plechtig 'goeie reis', en Rozijntje zei even plechtig 'goeie reis', en hij wuifde terug en zij wuifde hem na tot de hondekar om de hoek verdwenen was.

Toen ging ze lachend naar binnen. Ze had nog een uurtje vóór ze Lea bij de dokter moest afhalen om samen naar de trein te gaan.

Ingepakt had ze alles al. Ze had elk van haar beste kleren met een zwaar hart bekeken. Dat waren geen stadskleren. Lea mocht zeggen wat ze wou. Iedereen zou haar nakijken. Iedereen in de straat zou zeggen: 'Wat voor raar kind heeft Lea daar mee gebracht.'

Want ze wist niet, dat alle mensen in de stad veel te veel haast hebben om daarnaar te kijken.

Ze had vanmorgen al van vader afscheid genomen. Vader leek echt wel in z'n schik dat ze naar stad ging. 't Was anders niets voor vader om bij vreemden aan tafel te zitten. Dat hij het zo maar dadelijk goed gevonden had! Ze zou het eens extra gezellig maken als ze weer terug was.

Allerlei kleine laatste zorgjes nog aan 't huis, en toen op weg. Rozijntje had een raar pijngevoel in haar keel en haar maag en haar buik en haar benen. Weg van huis en het onbekende tegemoet.

Ze had van vader geld meegekregen voor de reis, heen en terug. Och, och, allemaal dingen die nog nooit gebeurd waren.

Toen ze Lea had afgehaald, moesten ze samen nog een half uur lopen naar de trein. Rozijntjes dorp lag niet aan 't spoor.

Lea was net dol. Net of ze geen steek ouder was dan Rozijntje. Ze plukte langs de weg allerlei bloemen voor thuis. Ze zette er een reuzevaart in, ondanks de koffers en de bloemen.

't Was ook voor 't eerst, dat ze weer naar huis ging.

Ze sleepte Rozijntje in haar vrolijkheid mee, maar de rare buikpijn bleef, en ook geloofde ze in haar hart nog niet, dat ze werkelijk op reis ging en uit logeren in de stad!

Eindelijk zaten ze dan tegenover elkaar in een hoekje van de coupé genesteld.

Ze keken elkaar aan en lachten en keken weer naar 't perron en keken elkaar weer aan en lachten weer.

Toen Rozijntje voor de derde keer naar 't perron keek, zag ze opeens iets, dat haar de tranen in de ogen bracht van blijdschap.

Vader.

Vader, die zoekend en spiedend in iedere derde klas coupé naar binnen keek.

Ze vloog overëind.

'Vader!'

Hij keek verheugd naar binnen.

'Ik heb je gezocht', zei hij onhandig. 'Ik had nog wat vergeten.'

'Vergeten?'

'Ja... e... je had alleen reisgeld mee, en... e... als je soms in de stad wat voor je zelf zou kopen...'

't Volgende ogenblik stond Rozijntje met een rijksdaalder in haar hand en toen ze van de verbouwereerdheid bekomen was, was vader al weg en zette de trein zich in beweging.

Ze boog zich uit het raampje.

'Vader!' riep ze hees. 'Dag vader!'

Door een mist zag ze, dat vader in de verte groetend z'n pet afnam.

HOOFDSTUK XIII.

Vrijdagavond.

't Had haar eerst wat overstelpt. Wat druk was het hier, – wat veel mensen, wat een lawaai! Was dat de stad? Waarom maakte de stad zo'n herrie?

Haar oren, gewend aan de stilte van het dorp, leken het eerste ogenblik volgepropt met een lawaai-ding, dat haar in de war bracht.

Zou je hier altijd moeten schreeuwen om verstaan te worden? Maar de drie die naast haar liepen, – Lea en haar vader en haar grote zusje, – schreeuwden niet en verstonden elkaar toch.

Ze merkte, dat ze gearmd liep met Lea en haar zusje, en aan de andere kant van Lea liep de vader. Zo liet ze zich meevoeren, met stomheid geslagen nog, maar dat hinderde niet, – de drie anderen praatten er even vrolijk om door.

Nu gingen ze dwars over de weg, – hu, wat gevaarlijk. Hoe konden ze erdoor komen, door al die schietende auto's, die glijdende trams, die jingelende fietsen. Maar stijf gearmd blijven en niets op eigen houtje wagen, dat was het beste.

Zo werd ze meegetroond naar een tram. En toen ze daar goed en wel in zat en een beetje tot zichzelf kwam, drukte ze Lea's arm, en omkijkend naar buiten, zuchtte ze:

'Is dat nou de stad?'

'Ja, dat is nou de stad', beaamde Lea met een bemoedigend knikje.

Dat was zo wat het enige, wat ze onderweg praatten. En toen

plotseling moesten ze uit de tram, en daarna, even plotseling, hielden ze voor een huis stil, waarvan de vader met een sleutel de deur openmaakte, en toen stond ze in een kamer met drie kinderen en een moeder, – een moeder.

En toen dacht ze, dat ze maar gauw weg moest lopen en ergens huilen, omdat hier een moeder was, die net zo'n lief gezicht had als háár moeder...

Maar ze hoefde niet weg te lopen om ergens te huilen, want ze mocht hier wel huilen op het heerlijkste plekje, dat er bestond om even te huilen: tegen die moeder aan, die er alles van scheen te begrijpen, en die 'Rozijntje' tegen haar zei...

Had ze tot nu toe wel ooit een vrijdagavond gekend? Het leek wel van niet.

Zó veel jonge gezichten om de tafel, zó veel licht en zó veel echte blijdschap!

Rozijntjes verlegenheid was al lang van haar af gevallen, en ze praatte mee onder 't eten, gaf antwoord op de nieuwsgierige vragen van de kinderen, en luisterde plezierig-gespannen naar de verhalen van Lea over haar leven in het dorpje, – haar dorpje!

Lea was voor 't eerst thuis, dus ze moest alles vertellen. Ze wisten wel veel uit de brieven, maar ze moesten 't toch nog eens opnieuw horen.

't Was voor Rozijntje zo'n komisch gehoor, hoe al de gewone dingen van haar dorp hier in de kamer iets bijzonders werden, waar deze stadskinderen met open mond naar zaten te luisteren. Ze voelde zich er in waarde door stijgen, en merkte op een gegeven ogenblik, dat ze, zolang ze hier in huis was, nog niet aan haar dorpse jurk en aan de veel leukere kleren van deze kinderen had gedacht.

Wat heerlijk smaakte dat eten, dat ze niet zelf gekookt had, waarvan ze niet eens wist wat er verder kwam! Zó maar stiekem

aan tafel zitten en afwachten en zelf niets doen, – wat was ze dat al lang afgewend!

Ze zat naast Lea's moeder. Een knus koesterplaatsje. En tegenover haar zat Lea.

'Toch heerlijk om weer eens thuis te zijn', was Lea's refrein telkens.

'Heb ik jullie wel eens verteld van de tijd toen ik voor 't eerst van huis was?' vroeg Lea's vader.

Nee, daar wisten ze niets van.

'Ja, dat was nog heel wat anders. Ik dacht: als je maar een bed had om te slapen en een middagpot om te eten, dan was je klaar. Ik dacht, dat de overhemden en de onderkleden zó maar schoon in de kast groeiden, – dat was ik tenminste thuis zo gewend geweest.

Vrijdagmiddag deed ik schoon goed aan. 't Gedragen goed deed ik netjes in de koffer. Dat ging zo enige weken goed. Maar toen ik op een vrijdag m'n laatste overhemd en m'n laatste paar sokken aandeed, begon ik te filosoferen over de vraag, waar thuis toch altijd die hoge stapeltjes schoon linnengoed vandaan waren gekomen.

Afijn, ik vertrouwde altijd nogal op de toekomst. De voorraad zou wel weer aangroeien.

Ik deed m'n overhemd aan. Knap, – het knoopje aan de boord eraf. Daar zat ik! Hoe kreeg je zo'n ding er weer aan? Ik had thuis wel knopen zien aannaaien, maar in de eerste plaats gebruikte de vrouwlui daarbij een naald en een draad, en die bezat ik niet, in de tweede plaats moest er een knoop voor zijn, en dat ellendige knoopje was ik weet niet waarheen gerold, en in de derde plaats moest je het geleerd hebben, en dat had ik niet.

Het enige wat overschoot, was het knoopje tenminste op te zoeken, dan kon ik nog altijd verder zien. Ik knielde nederig op de grond om onder 't wastafeltje te loeren. Wacht es, daar had je 't. M'n ene arm schoot uit om 't te pakken, – net precies tegen de

lampetkan, die op de grond stond, zodat ik plotseling midden in een meertje genknield lag, met m'n laatste schone sokken en al.

Drijf. Helemaal drijf. Zo kon ik m'n sokken onmogelijk aanhouden, om van de rest niet te spreken. Maar m'n sokken, m'n dierbare laatste sokken, gingen me het meest aan het hart, dat begrijpen jullie.

Ik weet niet meer precies, hoe ik me gered heb. Ik heb wel een naald en een draad opgescharreld bij m'n juffrouw en tegen de draad gevloekt, dat ie niet in de naald wou, en tenslotte bungelde er een raar scheef knoopje ergens in de buurt van de hals, maar door 't knoopsgat wou het niet, tenminste niet blijvend. Ik geloof, dat ik m'n gedragen goed van die week maar weer heb aangetrokken, en toen heb ik in allerijl geïnformeerd naar een wasserij, en zo kwam ik er gauw achter hoe thuis die stapeltjes goed altijd in de kast kwamen. En knoopjes aannaaien leerde ik als de beste, en de gaten in de sokken naaide ik met garen dicht. Ja, dat was een mooie tijd.'

'Vooruit, jongens', lachte Lea's moeder, en toen was er weer het gezellige geklikklak van de vorken.

Ze zaten allemaal zo plezierig te luisteren, dat hun eten er koud van werd.

Ze zongen na het eten uit volle borst hun sjier hamangalous. Rozijntje voelde haar stem mee opgenomen in dat koor. Ze was er een deel van. Ze was een deel van dit gezin. Wat véél makkelijker was het toch, je stem te laten meeslepen door veel andere jonge stemmen, dan om altijd de toon aan te geven, omdat er niemand zou zingen, als je zelf niet zong.

Een kind was ze nu, geen huisvrouw. En ze zat naast een moeder.

Rozijntje sliep op één kamer met Lea en haar grote zusje.

De beide meisjes gaven haar vader en moeder een nachtzoen bij 't naar bed gaan, en Rozijntje ook, - natuurlijk.

In 't donker kleedden ze zich uit. Ze moesten telkens stiklachen

om alles en nog wat, – alleen maar omdat ze moe en slaperig en omdat ze drie meisjes waren.

Moe en slaperig, – opeens bedacht Rozijntje, dat ze vanmorgen nog in haar eigen huis geweest was, afscheid van Jupie-op-de-hondenkar had genomen, op reis gegaan was, en... en aan 't station vader nog had gezien.

Was dat vandaag geweest?

Welnee, dat moest jaren geleden zijn. Welnee, want dat Rozijntje bij haar thuis was *dit* Rozijntje immers niet?

Ze lag nu in haar bed, met zware oogleden, met het geluid van de grote stad in haar oren.

Ze vroeg zichzelf:

‘Ben jij Rozijntje wel?’

En ze antwoordde zichzelf, doezelig:

‘k Weet het niet. ’k Weet het echt niet meer.’

Nee, ze wist niets meer. Het eerste wat ze weer wist, was dat het alweer morgen was en dat de beide andere meisjes al uit bed waren.

Sjabbosmorgen...

HOOFDSTUK XIV.

De jurk.

Ze hadden allemaal complotten gesmeed tegen Rozijntje. Maar het heerlijkste complot van alles was wel, dat ze de laatste avond, maandagavond, mee zou naar een echt, werkelijk concert. Naar een zaal met veel licht en veel mensen, naar muziek en zang, en laat terug, door verlichte straten, waar je kon zien alsof het midden overdag was.

Ze liet het maar allemaal over zich heen gaan, lachend en gelukkig. Ze gebruikte niet veel woorden om te vertellen hoe

dankbaar ze was. Dat kon ze niet. Ze moesten 't maar van haar gezicht aflezen.

Een Joods concert zou het zijn. Denk eens aan, openlijk Joodse dingen te horen – niet de enige Jood te zijn tussen veel anderen, maar Jood te zijn tussen veel Joden, en liederen te horen, die Joods waren, – o, ze kon het helemaal niet begrijpen, dat ze dezelfde Rozijntje was.

Maar midden onder het plannen maken en luchtkastelen bouwen kwam er een schaduw over Rozijntjes opgetogen gezichtje vallen.

Lea zag het direct, en ze vroeg fluisterend wat er was.

'M'n jurk', fluisterde Rozijntje terug met een dichte keel, 'ik kan zó toch niet gaan!'

Ze had al die tijd vergeten aan haar kleren te denken. Hier in huis dacht je er niet aan, wist je niet meer dat je stijver en dorpsers gekleed was dan de anderen.

Maar nu ze zichzelf in gedachten zag lopen door een grote zaal vol mensen, wist ze weer met schrik: zó ging het niet.

'O', deed Lea luchtig, maar toch zag Rozijntje, dat ze 't een ogenblik eens was met haar, 'wat komt dat er op aan! We gaan er toch maar alleen maar heen om te luisteren!'

Lea's moeder zat even peinzend te kijken naar de jurk, die Rozijntje aan had.

Nee, het genieten die avond zou veel en veel groter zijn, als ze zich feestelijk gekleed voelde, – dat begreep ze zo goed.

'Zouden Annie's jurken je niet passen?' dacht ze hardop.

Annie, Lea's grote zusje, en Rozijntje keken elkaar aan en schudden toen tegelijk het hoofd, zó tegelijk, dat ze er allebei om moesten lachen.

'Nee', zei Annie, 'ze zou er in verdrinken. Maar', – ze stak haar voet naar voren, – 'm'n kousen en schoenen denk ik wel.'

'Dat is al iets', zei Lea's moeder nadenkend, 'maar nu de jurk!'

‘De rijksdaalder!’ riep Lea opeens.

Rozijntje verklaarde:

‘Ik heb een rijksdaalder van vader gekregen om wat te kopen waar ik zelf zin in had’, zei ze met een beetje trots. ‘Maar dat zal wel niet genoeg zijn voor een jurk.’

‘Als we ’m zelf maken?’ opperde Lea.

Moeder keek bedenkelijk.

‘En’, zuchtte Rozijntje, ‘ik wou ook wel iets voor Jupie meebrengen uit de stad.’

Tja, daar zaten ze nou.

‘O, moeder!’ jubelde Annie opeens. ‘Dat lapje zeegroene voile in de doos boven!’

Warempel, dat ze daar niet aan gedacht hadden! Dat lag daar renteloos omdat het gekocht was, toen ze ’t niet nodig hadden, zo echt bij ongeluk gekocht.

‘Dan moeten we met z’n allen aan ’t werk’, zei moeder. ‘In anderhalve dag moet ’t kant en klaar zijn.’

Het lapje werd voor de dag gehaald. Rozijntje aaide het liefdevol, zo’n licht, fleurig, luchtig wolkje, en dat voor haar!

Van haar rijksdaalder kocht ze twee grote lichtgroene haarstrikken voor haar vlechten, en zelf hielp ze mee met het naaien.

Lea’s moeder knipte en reeg, spelde en verschikte, met vlugge vingers en handige greepjes. Lea zoomde de mouwgaten, – een jurk zonder mouwen, en dat voor Rozijntje, – tegelijkertijd dat Rozijntje de onderrand zoomde. En Annie zat van overgeschoten lapjes een grote bloem te prutsen, die tegen Rozijntjes linkerschouder moest komen.

En ondertussen verbeelde Rozijntje zich aldoor, dat ze droomde. Ze droomde zeker, dat de petemoei van Assepoester gekomen was, en haar in een prinses ging omtoveren.

Zelfs toen ze zich, doodnuchter, in haar vinger prikte van het haastige naaien, geloofde ze nog, dat dat ook bij de droom hoorde.

't Moest een paar keer aangepast worden. Maar daar mocht Rozijntje nog niet bij in de spiegel kijken, – niet vóór het klaar was, mocht ze 't zelf zien.

Toen het laatste steekje eraan gedaan was, het laatste rijgdraadje eruit getrokken, – toen hij opgestreken en wel op Rozijntjes bed lag, of ie zó van een winkel kwam, – toen zou dan het grote ogenblik komen, dat ze hem aan mocht passen. Eerst probeerde ze een paar grijze schoenen en kousen van Annie. Die zaten best. De schoenen wat wijd, maar met een propje papier in de punten ging het wel.

'Nu word je gekapt', kondigde Annie aan.

'Wat ga je met me uitvoeren?' sputterde Rozijntje nog tegen, maar ze zat al met een zuchtje van heerlijkheid op een stoel tegenover de spiegel.

'Ben je mal!', zei Lea, 'je mag nu nog niet voor de spiegel zitten. Je mag niets zien vóór het klaar is.'

En ze werd vervoerd naar een stoel, die zo ver mogelijk van de spiegel af stond.

Annie kamde Rozijntjes lange, donkere haren uit.

't Golft nog wel zo mooi. Er komt niets van te zien als je 't zo strak wegtrekt.'

Goed. Goed. Alles best. Annie moest maar met haar doen wat ze wou.

Rozijntje had zo'n heerlijk gevoel van zelf niet te hoeven denken. Alles ging wel goed, zonder dat zij er zich mee bemoeide. Ze genoot, hoe die kam door haar haren getrokken werd en zij zat maar met de handen in haar schoot.

Nu legde Annie het haar losjes over de oren, vóór ze met vlechten begon.

'Je maakt me toch niet doof?' protesteerde Rozijntje zwakjes.

'Je zult nog genoeg horen', werd ze gerustgesteld.

Zo. De lange vlechten lagen over haar schouders, en onderaan

bengelden de twee brede strikken. Om het hoofd en de oren voelde het los en raar, maar 't zou wel goed zijn zo, – zij had zich er niet mee te bemoeien.

Nu de jurk aan. Die werd voorzichtig over haar hoofd gegooid, de armen erdoor gestoken, – hu, wat raar, zo zonder mouwen, maar toch fris ook, – rechtgetrokken...

Ze stonden haar allemaal blij-lachend aan te kijken.

‘Ga nu maar naar de spiegel.’

Ze ging.

En ze zag:

Een meisje, dat ze niet kende, dat ze nog nooit ontmoet had. Een meisje met opgewonden donkerblozende wangen, met glanzende ogen, met een lijst van losgolvend haar om het gezicht, en twee lange vlechten vóór haar schouders. Een meisje met een losse, lente-achtige lichtgroene jurk, en tegen haar éne schouder een grote bloem.

Wie was dat meisje toch?

Was zij dat? Was dat Rozijntje, vaders huismoedertje en Jupie's grote zus, was het Rozijntje van de wastobbe en de aardappelen en soeppan en de verstelmand en de dweil en bezem?

Neen, – wie het was, wist ze niet, maar Rozijntje was het niet.

Langzaam, langzaam keerde ze zich om naar die achter haar stonden.

Ze zag drie lachende gezichten.

‘Nou?’

‘En?’

‘Ben je tevreden?’

Ze wist niet wat ze zeggen moest. Ze kon toch niet vertellen dat ze het meisje in de spiegel niet herkend had.

Ze zuchtte alleen maar heel diep, en lachte verlegen.

‘Ik... ik...’

Toen werd ze meegesleept door de blijdschap van de anderen en

lachte ze gul mee.

‘Durf je nu mee naar ’t concert vanavond?’

‘Ja... en... als ik eerst m’n haar maar weer netjes gevlochten heb.’

‘Kind, het is netjes gevlochten, – voor ’t eerst van je leven echt netjes!’

‘Maar ’t voelt zo raar, net of ik het verlies.’

Annie trok aan haar vlecht.

‘Au!’

‘Zit het vast of niet?’

‘Het zit vast’, beaamde Rozijntje gedwee.

‘Durf je zo naar ’t concert te gaan of niet?’

Rozijntje draaide zich langzaam weer naar de spiegel en keek dat meisje vragend aan.

‘Ja... e...’ begon ze.

En toen, met een zucht en een knik naar de spiegel:

‘Ja... als ik eerst maar zeker wist dat ik dat ben!’

HOOFDSTUK XV.

Terug!

Als je Rozijntje zou vragen, of ze de muziek mooi vond, zou ze geen antwoord hebben kunnen geven.

Er gingen klanken hoog over haar hoofd heen, – ja, en die klanken waren mooi, gaven een zacht gevoel van vrede. Maar er was zo veel, – als de éne klank tot haar was doorgedrongen, volgde de andere, en dat kon ze zo gauw niet bijhouden.

Als ze omhoog keek, dacht ze de klanken te zien van de muziek die boven haar hoofd hing, en er was niets dan de hoge, hoge gewelven, die haar een gevoel van kleinheid gaven, zoals ze nog nooit gekend had.

Als ze vooruit keek, zag ze de mannen die zongen, met open monden en ingespannen kelen sommigen, – en dat was niet zo heel mooi om te zien. Dan verloor ze het zachte vrede-gevoel. En moest ze bijna gaan lachen, omdat ze zo hun best deden en er zo grappig uitzagen. Dan keek ze gauw naar omlaag.

Maar als ze omlaag zag, ontdekte ze een lichtgroene dunne jurk, een paar blote armen, rustend in de schoot van de jurk, en een paar glanzige grijze benen. Dan raakte ze zó verdiept in die jurk, die armen, die benen, dat ze haast geen muziek meer hoorde, – en daarvoor was ze toch niet hierheen gegaan!

Ja, dat waren zo van die moeilijkheden, waar ze thuis nooit mee te doen had...

Thuis...

Met een schokje wist ze ineens, ergens ver weg hier vandaan, haar eigen, eigen thuis.

Had ze 't deze dagen vergeten?

Bijna. De dagen waren zo vol geweest, dat er haast geen hoekje overbleef voor een gedachte aan thuis.

Morgen zou ze weer thuis zijn. Ze kon het nu nog niet geloven, maar toch was het waar. En het rare gevoel, dat ze bij haar maag kreeg, zei haar, dat ze eigenlijk wel wat naar huis verlangde.

Nu was het pauze.

De mensen kwamen van hun plaats en zij schoof zelf gedwee met Lea en de anderen mee.

Lea vroeg haar stralend, hoe ze 't vond.

'Heel mooi', zei ze afwezig.

Op haar weg door de zaal, kwam ze langs een langwerpige, smalle muurspiegel, en daarin zag ze een meisje, dat ze eigenlijk niet kende, en toch herkennen moest aan de lichtgroene jurk, de grijze benen en de lange, donkere vlechten...

Jupie was nog bij juffrouw de Jong, vader was nog op pad, en

Lea was meteen bij dokter gegaan.

Nu stond Rozijntje heel alleen in de keuken. In háár keuken.

Ze zuchtte eens diep en gelukkig. Ze was weer thuis.

Ze wist, dat ze nu wakker was. Dat andere, van die grote stad, had ze gedroomd, geloofde ze. Een mooie droom was het geweest, – maar wakker zijn was nóg mooier.

Thuis. Dat was: weer werken, weer werken als vroeger, maar fris en opgewekt nu, omdat die mooie droom er tussen geweest was.

Meteen deed ze haar hoed af, ging met haar koffer naar boven, pakte alles uit, – haar goed, haar ‘inkopen’, en haar nieuwe jurk met de haarlinten erbij, – legde het alles uitgespreid op haar bed, trok haar daagse jurk aan.

Haar goed legde ze weg in de kast. Maar de cadeautjes voor vader en Jupie, en daartussen de groene jurk, die moesten nog blijven liggen. Nu al in de kast hangen? En nooit meer er naar kijken?

De jurk lag daar als een vreemd ding, van heel ver, op de gehaakte bedsprei. Ze keek het kamertje rond en dan telkens weer naar de jurk terug.

Toen bleef haar oog rusten op het raam en wat daar achter was: de stille, zonnige wijdde.

Met twee stappen was ze bij het venster, zat ze op haar knieën, met haar kin op de vensterbank.

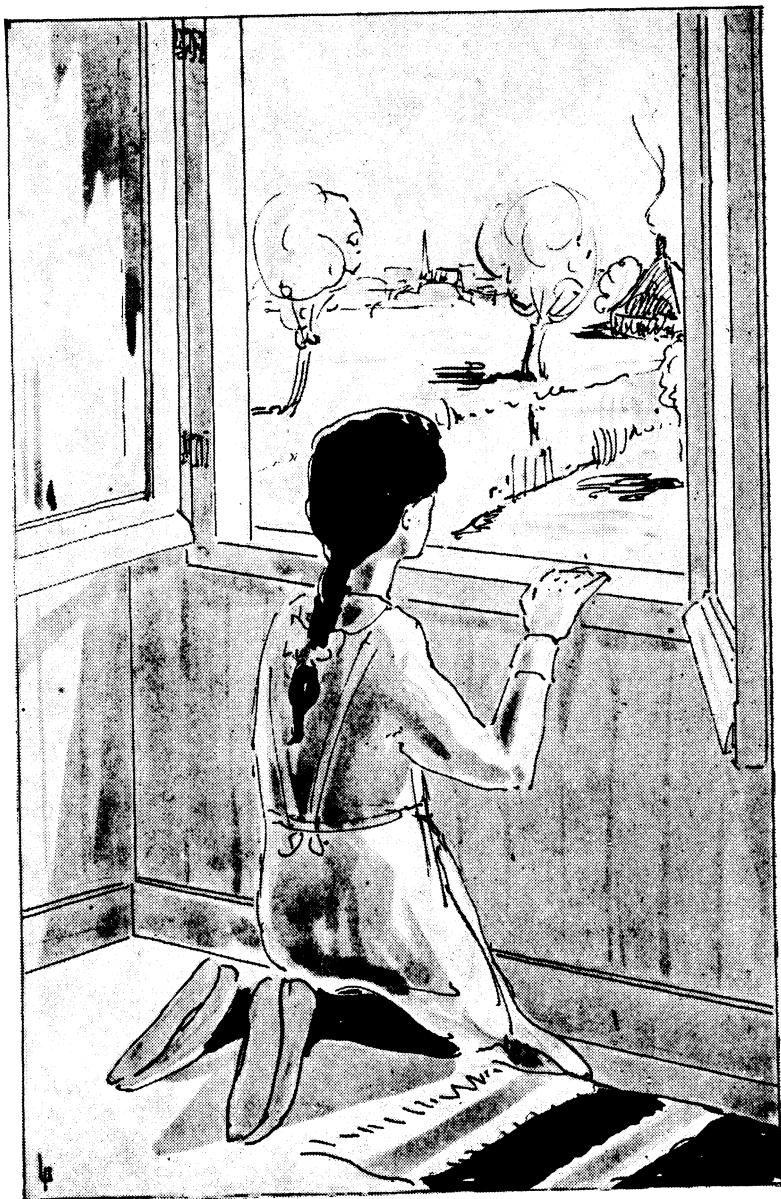
Ze ademde diep de zuivere lucht in, voelde de zonnestralen zacht prikken in haar wangen, haar handen.

En ineens begreep ze, waarom Lea die eerste dag had gezegd: ‘Wat heerlijk is het hier.’

Dit was de rust en de vrijheid. Daar ginds in de stad was je onrustig, voelde je je aan alle kanten ingesloten door de muur van lawaai.

Wat heerlijk was het hier.

Achter haar, op het bed, lag de luchtige, fleurige jurk, die ze met

z'n allen gemaakt hadden, – de jurk uit de stad.

Ze was blij met die jurk. Ze zou hem dragen, op Sjabbos, hier in het dorp ook. Als ze durfde ten minste.

Maar met de rust en de vrijheid was ze blijer. Met de zon en de geur van hooi en de koepel van blinkend blauw, – met de verre ruimte, – o, daarmee was ze blijer!

't Moest gezellig zijn in huis, als vader en Jupie thuiskwamen. Gezellig en schoon!

Wat stoffig werd je huis in zo'n paar dagen! Wat viel er veel te redden!

Gelukkig, eten koken hoefde ze vandaag niet. Dat hadden ze allemaal al op, hadden ze afgesproken. En Lea's moeder had haar brood en boter en kaas uit de stad meegegeven voor de eerste avondboterham, en bovendien nog lekkere koek, zelfgebakken koek, dat ze dadelijk niet hoefde te bakken.

Toen alles zo'n beetje schoon was, en de boterhammen gesneden en de tafel gedekt, toen ging ze naar het randje bloemen achter de deel en plukte een hele bos goudsbloemen. Drie, vier jampotjes stonden er vol mee. En dat op tafel, op het aanrecht, op de grond boven 't fornuis, – het leek wel een feest! Maar het was ook een feest!

Toen overzag ze alles nog eens en haalde van boven, van haar bed de beide cadeautjes. Vaders cadeau, een paar dikke wollen handschoenen voor de winter, die ze met veel moeite midden in de zomer in de stad had opgeschommeld, legde ze ingepakt naast z'n bord.

Maar Jupie's verrassing, het kleine bentsboekje, waaruit hij sjier hamangalous kon leren, dat stak ze bij zich, toen ze naar juffrouw de Jong ging om hem te halen.

Toen ze bij juffrouw de Jong binnen stapte, in de keuken, stond de juffrouw net bij 't aanrecht vlees te zouten.

'Daar ben ik weer!' zei Rozijntje vrolijk. 'Hoe is 't met Jupie?'

‘Kind! Je maakt me aan ’t schrikken!’ zei juffrouw de Jong ontdaan.

‘Ik kom Jupie terughalen’, verklaarde Rozijntje, ‘hoe is hij geweest?’

‘Heel goed. Het is een braaf kind.’

Jupie een braaf kind? Dat was een heel nieuw gezichtspunt.

‘Waar is hij?’

‘Ga maar binnen bij hem, in de kamer.’

Jupie in de kamer en niet in de keuken. Jupie een braaf kind. Waar moest dat heen?

Het volgend ogenblik was ze in de kamer.

Ja, Jupie was een braaf kind. Nu zag ze zelf ook met schrik, dat Jupie een braaf kind was.

Hij zat met de zilveren spulletjes te spelen. Hij zette ze op een rijtje, hij verplaatste ze weer. Maar aan de lome bewegingen zag Rozijntje, dat hij het al die dagen al gedaan had, – dat er geen zweempje belangstelling meer in hem was voor het spelletje, dat hij gedwee weer speelde.

‘Jupie! Juup!’

Hij keerde zich met een ruk om, en ineens was er weer spanning in z’n spiertjes, weer geestdrift in heel dat heerlijke jongenssnuitje.

‘O, Rozijntje! Rozijntje!’

Hij sprong op en vloog op haar toe, net toen juffrouw de Jong ook de kamer binnen kwam.

‘En hij heeft zo prettig gespeeld elke dag, hè Jupie?’ zei juffrouw de Jong hem voor.

‘Ja mevrouw’ zei Jupie met twee woorden.

Juffrouw de Jong streek hem over het haar.

‘Ik had gewoon geen kind aan hem’, vertrouwde ze Rozijnte toe.

‘Gelukkig’, beaamde Rozijntje.

Jupie stond maar met z’n ronde kop tegen Rozijntje’s jurk te aaien, net een spinnende poes. En ze voelde een trots in zich

opkomen, omdat hij zo gelukkig was met haar terugkomst.

‘Bedank juffrouw de Jong maar, dat je hier hebt mogen logeren.’

Jupie gaf een net rechterhandje en zei:

‘Dankuwel mevrouw dat ik hier heb mogen logeren.’

Toen Rozijntje dat nette stemmetje hoorde, speet het haar op-eens, dat ze een bensjboekje voor hem had meegebracht, en geen trompetter of trommel of fluit of mondharmonica of desnoods pannedecksels, – dat ze geen ontzettend spektakelding voor hem gekocht had. Al die dagen had hij dat stille stemmetje opgezet, en zij alleen kon weten, wat dat betekende voor haar Jupie!

Maar gelukkig, daar zei een stem, die van een heel andere jongen scheen te komen, manlijk-zakelijk:

‘k Heb m’n koffer al gepakt. Zullen we dan maar gaan?’

Toen ze even later, gearmd met Jupie, op de weg liep, telde ze in zichzelf op, waarom ze wel zo blij was dat ze terug was gekomen:

Hier was rust, hier was de vrijheid, – en hier was Jupie.

HOOFDSTUK XVI.

Jupie’s grote dag.

Het hele huis was in rep en roer, de hele week al. Want de grote man in huis, waar alles om draaide, Jupie, zou de gewichtigste gebeurtenis van z’n leven tegemoet gaan.

Jupie zou naar school gaan.

Hij had al plechtig afscheid genomen van Wientje. Dat was zijn jeugdvriendin geweest. Zo iets was goed, zolang je zelf nog niet naar school ging. Maar stel je voor, je liep met een vriend van school, je ontmoette een kind van vier, vijf jaar, en die vroeg of je met haar ging spelen!

Daarom was hij, vier dagen voor zijn grote dag, ’s morgens

dadelijk na de boterham naar Wientje toegestapt.

Wientje had net haar mondje afgeveegd aan haar wit-met-blauw-geruite schortje, en ze had hem verbaasd aangekeken met haar blauwe kijkers.

Zó vroeg al!

‘Morgen Wientje’, had hij ernstig gezegd.

Toen waren ze samen naar het erf gegaan, Wientje in afwachting wat hij zó vroeg al kwam doen, – en hij was de laatste tijd heus niet al te vaak geweest!

‘Zullen we verstoppertje doen?’ had ze onhandig voorgesteld.

‘Och-e-eigenlijk heb ik geen tijd.’

‘Hê-je geen tijd?? Waarom ben je dan hier?’

‘Nou, toe dan maar.’

Ze hadden eventjes lusteloos verstoppertje gespeeld, omdat ze niets anders wisten.

Maar toen ze ’m allebei geweest waren, en de afgezaagde schuilplaatsjes hadden bezet en weer ontdekt, had Jupie toch maar manmoedig het onderwerp weer aangeroerd:

‘Maar nou heb ik geen tijd meer.’

‘Geen tijd? Wat moet je dan?’

Hij had even gewacht. Toen, met een mannenstem:

‘Ik moet over-overmorgen naar school.’

Het had lang niet genoeg indruk op Wientje gemaakt, want nuchtertjes had ze gevraagd:

‘Maar wat moet je nu dan, dat je nu geen tijd hebt?’

‘Och’, – met een schouder-ophalen van wat-begrijp-jij-van-zulke-dingen, – ‘alles verzorgen voor school, hè.’

‘Wat dan?’

Zo’n kind begreep er ook niets van.

‘Och, griffels en potloden en al dat spul meer.’

‘O.’

Na een pauze:

‘Waarom ben je dan hier gekomen?’

’t Was Jupie net geweest, of ze had gezegd: ‘was maar weggebleven’. En een beetje uit de hoogte en een beetje verward had hij geantwoord:

‘k Moest toch zeker even dag komen zeggen vóór die tijd?’

‘Ga je dan uit ’t dorp weg?’

‘Welnee, – maar ik kan hier toch niet meer komen spelen, wel?’

‘O!’ helemaal opgelucht, dat het dàt maar was, ‘kom gerust maar uit school bij me, hoor’, en ze had hem bemoedigend toegeknikt.

Maar toen was Jupie recht op z’n doel afgegaan.

‘Nee, dat kan ik ook niet. Als je school gaat, kun je niet meer met een kind van vier jaar spelen.’

‘Vijf jaar’, – zwakjes, met een dichte keel.

‘...kun je niet meer met een kind van vijf jaar spelen.’

‘Wa-waar-om-niet?’

’t Had hem op de tong gelegen om te zeggen: ‘ze zouden me mooi uitlachen op school’, maar toen had hij twee dikke tranen over haar ronde, rode wangetjes zien rollen, en had hij ineens niet meer geweten, wat hij zeggen moest.

Eindelijk had hij zijn moed teruggevonden.

‘Ik moet dan met de jongens van school spelen, Wientje. Dat zijn hele wilde spelletjes. Je zou je pijn doen als je mee deed.’

‘O.’

’t Zou wel zo zijn. Alles zou wel waar zijn, wat zo’n grote jongen zei.

‘Nou, en daarom kwam ik je dag zeggen. Dag Wientje.’

Ze had de lipjes stijf op elkaar gehouden.

‘Dag Wientje’, harder.

Geen geluid.

Toen had alle narigheid van het dag-zeggen en van Wientje’s tranen hem ineens een prop in de keel geduwd, en met een bevend stemmetje had hij gezegd:

‘D-dag W-wientje...’

En Wientje had geknikt en zachtjes gemompeld:

‘D-dag Jupie.’

En nu moest hij zorgen voor ‘griffels en potloden en al dat spul meer’. Hijzelf zorgde er niet zozeer voor, hij keek meer of Rozijntje het wel goed deed.

In ruil daarvoor was hij erg lief en hartelijk, hielp hij Rozijntje de borden afdrogen. ’t Was immers de laatste dag die hij helemaal thuis doorbracht.

‘Roep je me vroeg? Ik mag niet te laat komen!’

Hij kon niet slapen. Hij had te veel aan z’n hoofd.

Morgen. Morgen. Een nieuwe gestreepte katoenen bloese met een stropdas. Een griffelkoker en een sponsdoos.

Een lei hoefde niet. Die kreeg hij op school. Hij was goed op de hoogte, had alles gevraagd aan jongens, die al naar de tweede klas gingen. Over een poosje kregen ze ook plankjes met plaatjes en lettertjes, en nog later kregen ze boekjes.

Die lettertjes moesten ze op de plankjes neerleggen. Nogal een kunst! Hij was wel heel wat meer gewend, hij kon Joods lezen. Kon geen van de andere kinderen.

Hij werd natuurlijk de knapste van de klas. Juffrouw zou dadelijk merken dat hij de knapste was. Ze zou vragen: ‘wie weet hoeveel twee en twee is?’ Alle kinderen zouden op hun vingers zitten te tellen en te tellen, hij zou meteen eventjes roepen: ‘vier!’

Hij keerde zich om in bed. Hij lag nu met z’n gezicht naar de nieuwe katoenen bloese. Hij stak z’n hand uit en aaide er over.

Hij zag zichzelf de klas binnenstappen met de bloese en de stropdas. De broek was ook eigenlijk nieuw, pas door juffrouw Meulen gemaakt van vaders Sjabbosbroek. Juffrouw Meulen had gezegd ‘net nieuw’, en juffrouw Meulen kon het weten, want zo oud als ze was – en dat was heel oud, want haar handen waren met een

velletje net gekreukeld vloeipapier, – had ze nieuwe dingen van oude dingen gemaakt.

Hij draaide zich weer om, met de rug naar de bloese en de stropdas en de niet-nieuwe broek en de bretels.

Had hij nu niets vergeten? Ineens moest hij lachen. Als ie een meisje was, moest-ie een schortje voor, een schoon schortje, – hi-hi! Bang dat ze hun jurkje vuil maakten!

Hij zou maar helemaal niet gaan slapen, dan was hij morgen zeker op tijd. Rozijntje kon hem best vergeten te roepen.

Wacht, hij zou haar nog even waarschuwen dat ze 't niet vergat. Even opstaan. Wacht, daarzo. Hij was een beetje moe in z'n benen, als hij nu was uitgerust, dan zou hij opstaan en Rozijntje waarschuwen, dat ze hem op tijd moest roepen...

Maar toen hij even had uitgerust, scheen de zon in zijn kamertje en stond Rozijntje voor z'n bed en zei:

‘Juup! Opstaan! Je moet vandaag naar school!’

‘Jupie, Jupie, eet je boterham toch op!’

Hoe kon hij nu in 's hemelsnaam een boterham doorslikken, als er minstens twintig propfen van z'n maag tot boven in z'n keel zaten!

‘Zal ik een drupje koffie in je melk doen?’

‘Tien druppels alsjeblieft.’

De tien drupjes koffie hielpen een beetje. Die maakten het mogelijk, de melk door te slikken, en de melk duwde de twintig propfen opzij, en toen ging er ook een reepje boterham in.

Naast z'n bordje stonden de griffelkoker en de sponsdoos. Dan vergat hij dat tenminste niet.

Rozijntje liet maar genade voor recht gelden, en was tevreden, toen hij een kroes melk met tien drupjes koffie en een halve boterham op had.

De mond werd nog eens afgewassen, de handen nog eens ge-

boend, de krullenkuif nog eens achterover geborsteld, de pet netjes opgezet, de das recht getrokken, – ziezo.

Jupie zag echt wit om z'n neus.

'k Heb zo'n schrik in m'n buik', zei hij kleintjes.

'Gaaf wel over', bemoedigde Rozijntje, maar zelf had ze minstens zo'n erge schrik in haar buik als Jupie.

Vader was vroeg weggegaan, had Jupie zelf nog op 't laatst een zoen gegeven, en in de deur nog eens omgekeken naar z'n grote schooljongen.

Lea had hem, vóór ze de deur uitging, een puntenslijpbeurt cadeau gegeven, dat net in z'n koker paste.

Was het dan zo'n wonder, dat hij van al die gebeurtenissen zo'n schrik in z'n buik kreeg?

Bij de school waren veel nieuwe jongetjes en meisjes en veel moeders. De moeders praatten met elkaar, zoals vrouwen met elkaar praten, en Rozijntje, meisje met vlechten, voelde zich opeens heel eenzaam.

'Hoe heet je, ventje?'

'Jupie, juffrouw.'

'Wou je een grote schooljongen worden?'

'Ja juffrouw, de knapste van de klas.'

Toen zag hij allemaal wondermooie platen langs de muur, en bestond er niets anders meer op de wereld, – zelfs geen Rozijntje.

'Dag, Jukepuuk', kwam Rozijntje zachtjes.

'O, dag', zei Jupie afwezig.

Bij de deur wuifde ze nog eens naar hem. Hij zag het niet.

'Dag', fluisterde ze in zichzelf.

Ze stond nog even, als een bedelaarsje, te wachten of er nog een groetje op over kon schieten.

Jupie zat z'n bezittingen uit te stallen voor z'n buurman.

Toen ging Rozijntje maar stilletjes naar huis.

HOOFDSTUK XVII

Vrije middag

Met een zeker genoeg constateerde Rozijntje, dat er nodig het een en ander bij gekocht moest worden, in de keuken en in de linnenkast. Dingen, die in haar eigen dorp niet te krijgen waren.

Ze had het allang gezien, maar telkens uitgesteld. En nu was er gelukkig geen uitstel meer mogelijk.

Heerlijk toch, dat het hier in 't dorp niet te krijgen was. Nu moest ze wel met de fiets naar 't grotere dorp in de buurt, – het dorp waar haar Joodse meester woonde, – en nog wel overdag. Want 's avonds was 't al mooi vroeg donker, dan kon ze niet goed meer terecht in de winkels.

Ze verkneukelde zich in 't vooruitzicht. 't Moest maar zo geregeld worden, dat ze een middag van huis kon. Als ze nu al het eten van tevoren klaar had en op een petroleumpitje zette, en ze vroeg Lea of zij de aardappelen opzette als ze thuis kwam van de dokter, en ze kwam zelf een kwartiertje vóór 't eten thuis, – dat kon best!

En dan de hele middag uitblijven. Eerst heenfietsen, op d'r gemak de boodschappen doen en als een echte juffrouw alles thuis laten sturen, – stel je voor, ze kon toch niet met een nieuwe groentenemmer over de weg fietsen! – dan bij meneer en mevrouw op visite, midden overdag, en tenslotte terug peddelen.

Ze repte zich die morgen wat ze kon, en ging dadelijk, toen Jupie naar de middagschool was, naar boven om zich klaar te maken voor haar uitgangetje.

Wat had ze een zin om zich netjes te maken.

Zou ze, – nee, onzin natuurlijk, – zou ze haar lichtgroene voile jurk aandoen? Om zich net zo te voelen als in de stad?

't Was eigenlijk al flink koud weer. En dan op de fiets! Maar met haar mantel erover?

In gedachten zag ze zich de kamer van meneer en mevrouw binnenkomen, de mantel in de gang uitgedaan, en zij met haar mooie jurk met de bloem aan haar schouder en zonder mouwen in de kamer. Hoe zouden ze het vinden?

Ze voelde vaag, dat dit niet de recht geschikte jurk was voor meneer en mevrouw. Mevrouw zou bovendien nog doodsbang zijn, dat ze op de fiets kouvatte.

Niet doen? Maar ze was zo nieuwsgierig hoe ze 't vonden.

Wel doen? Maar 't was zo koud, en 't paste zo weinig bij de fietsweg en het dorp waar ze uit kwam en het dorp waar ze heen ging.

Niet doen? Maar ze had toch een dikke mantel en op de weg zag geen mens er wat van.

Wel doen. Wel doen. Ze maakte een klein sprongetje van plezier, dat ze zichzelf verlof had gegeven de jurk aan te doen.

Zonder er echt bij te denken, legde ze haar haar in losse golven over de oren vóór ze 't ging vlechten. Ze haalde de linten voor de dag en strikte ze als vlinders onderaan de lange staarten.

Nu de jurk aan. Vooral niet naar de zwarte, dikgebreide kousebenen met de plumpe schoenen kijken. Alleen naar de jurk, dat heerlijk bezit uit de stad.

Ze voelde zich koud van de luchtige voile, en warm van plezier. O, wat een middag werd het toch!

Haar wollen muts zette ze zó op, dat er opzij nog een golfje haar uit kwam. Daardoor leek het opeens een heel andere muts. Nu de mantel aan, de warme, dikke – de boodschappentas aan 't stuur gehangen, – in de keuken gekeken of er niets kwaad kon, – en hup, op de fiets.

Overdag op de fiets, dat kwam niet vaak voor. En 't was zo'n mooie herfstdag, koud en zonnig. De struiken en bomen waren nog veel feestelijker gekleed dan Rozijntje zelf: bruin en rood en geel en oranje, – soms van de ene struik naar de andere een blinkende

herfstdraad.

De boomgaarden stonden zwaar onder de appels of peren. Sommige gaarden waren al leeggeplukt, – maar die nog niet geplukt waren, konden het haast niet dragen, zóveel was het.

Ze zag het allemaal wel, Rozijntje. Ze reed wat langzamer, als ze langs zo'n boomgaard kwam, – en als er een recht stuk open weg kwam, dan rende ze met een dolle vaart over de zonnige weg.

Wat een middag, wat een middag!

Ze lachte tegen iedereen, die ze tegenkwam, net of die ook zo'n wondermiddag beleefde als zij, net of die ook vrij had vandaag, vrij van het werk van elke dag...

In de winkeltjes, – want grote winkels waren er niet, – deed ze echt juffrouwachtig, net of ze er verstand van had. Het speet haar opeens, dat ze geen opgestoken haar had. Dan had ze nog veel echter de katoenen lappen tussen haar duim en wijsvinger kunnen wrijven, met een proevend gezicht en gefronste wenkbrauwen. Nu, met twee vlechten op haar rug, was het maar zo-zo.

In het winkeltje-van-alles kocht ze wat lepels en pannetjes, en vroeg deftig of 't bezorgd kon worden.

'Oja', schoot haar te binnen, 'en de minnich-emmer'.

Ze moest er meteen om lachen, dat ze bij ongeluk minnich-emmer gezegd had, – groente-emmer had ze moeten zeggen!

Maar de vrouw zei rustig:

'Welke kleur gebruik je voor minnich?'

Toen voelde ze zich ineens zó op haar gemak in dit winkeltje, dat ze druk babbelde over haar grijze minnich-emmer, die lek was, en haar donkerblauwe vlees-emmer, en haar witte melk-emmer, en al de geheimen van haar keuken!

Was 't ook niet net, of je hier in stad was? Je stapte een winkel binnen en 't was een Joodse winkel.

Meneer was in de Joodse school. Mevrouw zat natuurlijk te

breien.

Toen Rozijntje binnen stapte, tot grote verrassing en blijdschap van mevrouw, durfde ze toch maar niet ineens haar mantel uit te doen.

Als ze 'm eens niet mooi vond, dan zat ze er maar mee.

'Kind, kind', verbaasde mevrouw zich, maar keek dadelijk gerustgesteld in Rozijntje's fleurig gezichtje, 'hoe kom je toch hier, midden op de dag?'

'Inkopen', snoefde Rozijntje.

Mevrouw moest lachen om haar toon.

'Doe eerst je mantel eens uit. Als meneer daar uit school komt, drinken we samen thee.'

Rozijntje keek bedenkelijk. Werd het niet te laat?

Nee, zó lang duurde het niet meer. Maar toe, eerst haar mantel uit.

Rozijntje aarzelde.

'De jurk uit de stad zit er onder.'

Nu werd mevrouw één en al nieuwsgierigheid. Toe, gauw dan!

Rozijntje zette eerst haar muts af. Dat was zo'n soort overgang: dan kon mevrouw vast aan haar losse lokken wennen.

Dat was een goed begin. Nu de mantel uit. Daar stond ze, in al haar pracht en praal.

Mevrouw sloeg de handen in mekaar en schudde 't hoofd.

'Prachtig. Was ie dat nou, waarvan je vertelde? En die bloem!'

Wat viel het allemaal mee!

Maar opeens betrok mevrouw's oud gezichtje.

'Kind, je wordt nog ziek! Zó dun en zonder mouwen in dat koude weer!'

'Mijn mantel is dik', verdedigde Rozijntje.

'Dat doet er niet toe', deed mevrouw streng. 'Jij gaat straks niet naar huis zonder meneer z'n wollen das.'

Rozijntje's gezicht werd al fleuriger. Heerlijk, als iemand je een

standje gaf uit bezorgdheid. Heerlijk om straks als een schoolkind ingepakt te worden, – in meneer z'n wollen das!

Meneer kwam uit de Joodse school terug. Meneer was verbaasd en blij om Rozijntje's bezoek. Ze dronken thee met z'n drieën, en Rozijntje zat aldoor te wachten, wat hij van de stadse jurk zonder mouwen zou zeggen.

Toen mevrouw haar met een grote veiligheidsspeld in meneer z'n wollen das speldde vóór ze haar mantel aan deed, knikte meneer tevreden.

‘Da's goed, vrouw. 't Is koud weer.’

Mevrouw en Rozijntje keken elkaar aan en lachten.

Had ie me daar toch niet eens gezien, dat ze wat nieuws aan had!

Op de terugweg zag ze een fietsersrug voor zich uit gaan, een beetje gebogen rug, en daarboven een pet, die ze zelfs in de schemering kende.

Vader.

Ze trapte hard om hem in te halen.

‘Hallo! Vader, hallo!’

Eindelijk hoorde hij haar, keek om en reed langzamer.

Toen ze hem ingehaald had, zei ze blij:

‘Wat toevallig! Wat gezellig dat we samen teruggaan!’

Vader knikte blij, zei weinig.

Zo'n grote dochter naast hem. Wat heel anders, dan alléén thuis te komen van z'n werk.

Toen begon hij, langzaam en moeilijk, van z'n zaken van die dag te vertellen. Dat had hij nog nooit gedaan.

Rozijntje luisterde alleen maar, vereerd en gelukkig. Ze knikte van tijd tot tijd, om te laten zien dat ze hoorde, maar durfde haast niets zeggen, bang dat ze een eind aan zijn verhaal zou maken.

Wat een middag!

Vóór 't huis stapten ze af, en vader nam haar de fiets uit handen

en zette hem voor haar in de schuur.

En toen ze samen de keuken in stapten, allebei met stralende gezichten, – vader die aan z'n grote dochter van z'n zaken had kunnen vertellen, en Rozijntje, die had mogen luisteren, – toen stond de tafel al gedekt. Dat had Lea gedaan.

Met meneer z'n wollen das nog om de schouders gespeld, in haar lichte jurk, met 'r haren een beetje verwaaid, stond Rozijntje daar als een vreemd ding in haar eigen keuken, – zó gelukkig, zó gelukkig, dat ze 't wel wou uitschreeuwen.

Wat een middag! Wat een middag!

HOOFDSTUK XVIII

In de put

De wollen das van meneer was misschien wat te laat gekomen, – misschien had Rozijntje hem al op de heenweg om moeten hebben met haar dunne jurk op die herfstdag. Want twee dagen later was ze zo verkouden, zo verkouden als ze zich niet herinnerde ooit te zijn geweest.

De eerste dag al deed ze niets dan niezen. Haar ogen werden klein achter de zware, slaperige oogleden, die ze met moeite openhield.

De volgende dag had het niezen opgehouden, want haar neus wenste geen enkele nies te laten passeren, geen nies en geen adem, niets meer.

Ze deed haar werk, omdat het gedaan moest worden. Maar ze had haast geen andere gedachte dan hoe ze in 's hemelsnaam aan adem moest komen, zo lang die neus koppig bleef en de weg versperde.

Haar ogen traanden voortdurend. Stumperd, ze zag er niet erg

mooi uit met haar rode neus en haar kleine oogjes, – lang niet zo mooi als toen ze zich in al haar pracht aan mevrouw vertoonde, lang en lang niet zo mooi als toen ze als een stadsdame in de concertzaal zat.

Wat leek dat nu lang geleden! In haar verkouden hersens was ze alle tijdrekening kwijt. Wanneer was dat? Jaren geleden, toen ze nog jong was zeker. Nu was ze oud, oer-oud, – een beetje doof van de oude dag, een beetje buiten adem, wat slecht van geheugen, wat beverig op de benen, – ja, ja, allemaal kwaaltjes van ouderdom.

Het ergste was, dat niemand het merkte. Verkoudheid voel je alleen zelf; ze zien wel, dat je naar adem hapt, maar hoe erg het is, weten ze niet, kunnen ze niet weten, als ze zelf niet verkouden zijn, – en als ze 't geweest zijn, zijn ze 't toch al weer vergeten.

Gedeeld leed, half leed. Maar Rozijntje stond met haar verkoudheidsleed moederziel alleen.

Ze ging die avond vroeg naar bed. Lea keek verbaasd op, toen ze het meedeelde en vader vroeg waarom.

‘Ik ben verkouden’, deelde ze mee, maar in haar hart was ze er erg verdrietig om, dat ze 't mee moest delen en dat ze 't niet uit zichzelf merkten.

Die heerlijke middag, toen vader haar over zijn zaken gesproken had en Lea de tafel had gedekt, – wat was die nu ver weg. Niemand lette nu meer op haar.

Boven in bed ging ze voort zich te beklagen.

Wat was het nu niet heerlijk geweest, als er een kruik in haar bed had gelegen, als er iemand bezorgd naar haar had omgekeken, als iemand haar wat heets te drinken had gegeven...

Je ging toch niet voor jezelf een kruik klaarmaken, of hete anijsmelk...

Bij zulke gedachten kwamen vanzelf de tranen. Die hadden toch al de hele dag op de loer gelegen, hadden al geprobeerd of ze ook langs de weg van haar neus konden, maar die was onverbiddelijk

afgesloten. Tot aan de rand van haar ogen waren ze telkens gekomen, en nu vloeiden ze er rijkelijk over.

Tot snikken kwam het niet. Dat liet haar neus niet toe. Ook dat nog! En door de tranen werd haar neus, als het kon, nog dichterdan hij al was.

Neen, er was op heel de wereld geen ongelukkiger meisje dan dat éne Rozijntje, dat daar met een verkouden neus en koude voeten in haar bed lag te hunkeren naar een kruik en hete anijsmelk, – of eigenlijk: naar een beetje warmte en een beetje liefde.

Toen Lea naar bed ging, lag Rozijntje onrustig en onprettig te slapen, met open mond en droge lippen.

Lea had die dag meer dan genoeg met zichzelf te stellen gehad.

Haar moeder was jarig, en dat was thuis altijd één van de hoogtepunten van 't jaar. De jongste kwam 's morgens heel vroeg een versje opzeggen, dat vader of één van de 'groten' gemaakt had, – en moeders stoel was versierd, en moeder was stralend en vol liefkozingen, – o, wat een gelukkige dag was het altijd.

Maar aan dokter vragen of ze naar huis mocht, omdat moeder jarig was, – dat durfde ze niet. Dat leek zo... zo precies of je je werk maar voor een lolletje deed, en niet ernstig.

Ze had dokter niet eens verteld, dat moeder jarig was.

Maar hard was het, hoor, hard. Gewoon daags je werk te staan doen, en te weten dat het thuis de mooiste dag van 't jaar was haast, – vaders verjaardag en Seideravond en uitgaande-Joumkipoer dan uitgezonderd.

Tot overmaat van ramp was dokter, die niets wist van moeders verjaardag, een beetje kort-aangebonden geweest vandaag. Er was een patiëntje, waarvan hij bang was, dat het niet goed zou gaan, – en van spanning en akeligheid werd hij wat ongeduldig en nors.

Lea kende dat al van dokter, en ze begreep het heel goed en vond het nooit erg. Maar nu, vandaag...

Ze kleepte zich in gedachten uit.

Ze bedacht onder de hand, hoe 't nu vanavond thuis geweest was. Ze begonnen de verjaardag niet de vooravond met nacht, al vierden ze de Joodse datum, – maar begonnen 's morgens pas, omdat de verrassingen dan veel echter waren. En 's avonds bleven de kleintjes lang op en er werd gesmuld en veel gepraat en gelachen, – en gezongen, twee-, driestemmig soms, wijsjes uit sjoel meest, – o!

Ze zat in haar nachtjapon in de stoel, waarin ze iedere avond nachtgebed zei. En terwijl ze aan de zingende huiskamer dacht, drupten de tranen, die de hele dag op de loer hadden gelegen.

Zouden er vanavond ook aan haar hebben gedacht? Vanmorgen wel toen was het pak aangekomen met haar gedichtje en het kussen, dat ze zelf gemaakt had.

Maar vanavond? Och nee, in de pret hadden ze daar geen tijd voor natuurlijk. Welnee, niemand dacht aan haar.

Toen zei ze haar nachtgebed, haast zonder gedachten. De rust, die het haar anders gaf, bleef uit. Ze zou zeker niet inslapen, dacht ze.

Ze keek naar buiten, zoals ze dat elke avond deed, als het lichte maan was.

De maan ergerde haar vanavond.

'Kijk vóór je', dacht ze, 'jij hebt makkelijk praten. Jij mag thuis naar binnen kijken, – en ik zit hier.'

Vóór ze in bed stapte, keek ze even naar Rozijntje.

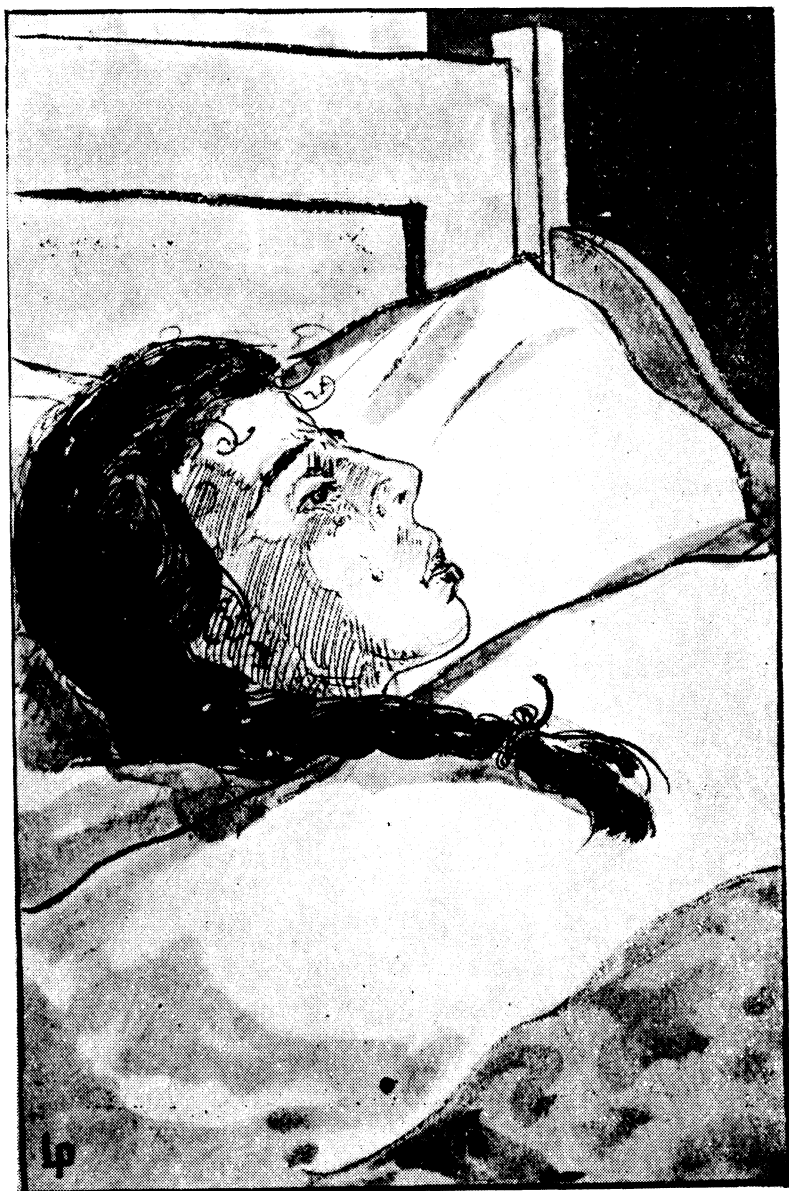
Wat lag ze benauwd te slapen. Ze was zeker nog verkouden.

Als ze thuis verkouden waren, – thuis...

De tranen werden overvloediger.

Als ze thuis verkouden waren, werden ze in bed gestopt met een kruik en hete citroen-kwast.

Als zij nu bijvoorbeeld hier verkouden werd, wie zou er dan aan een kruik of aan een kwast denken? Rozijntje niet, die had genoeg aan haar hoofd...

Maar ineens ging ze met een ruk weer rechtop zitten.

Bah, wat gemeen was ze. Lag ze me daar te denken, wie voor háár zou zorgen als zij verkouden werd, – en ze was niet verkouden, – en naar Rozijntje, die wél verkouden was, keek geen mens om! Ze had het gewoon niet gezien, en geen ogenblik eraan gedacht, hoe vervelend Rozijntje zich moest voelen, – ook niet, toen ze vroeg naar bed ging.

Alleen aan zichzelf had ze gedacht, en aan haar arme zelf, als ze eens verkouden mocht worden... bah!

Op haar blote voeten ging ze voor Rozijntje's bed staan kijken naar die droge lippen, naar dat moeilijk ademen.

Wat zou ze nu nog voor haar kunnen doen? Nu sliep ze...

Morgen dan. Morgen vast en zeker.

Weer in bed, begon ze te begrijpen, dat moeder ze niet alleen koesterde om het koesteren zelf, maar ook dat zij zouden leren, hoe ze voor anderen moesten zijn.

'Och moeder', dacht ze, 'goed, dat u mijn gedachten daarnet niet wist.'

En toen, slaperig, wist ze, dat moeder in haar gedachten nog nooit zo helder en duidelijk geweest was.

Omdat moeder jarig was...

En toen sliep ze.

Toen Rozijntje, moe en on-uitgerust, op wilde staan, zat Lea rechtop in bed.

'Hoe is 't er mee?' vroeg ze hartelijk.

'k Weet niet', zei Rozijntje verdrietig.

'Blijf nog een poosje liggen.'

'Kan toch niet.'

'Toe. Ik zal voor 't ontbijt zorgen. Jij krijgt 't op bed, en daarna sta je pas op. Toe. Hè?'

Rozijntje's kleine, verkouden oogjes werden nu toch groter.

Met een zuchtje liet ze zich weer in 't kussen zakken.

'O, – heerlijk.'

Lea sprong uit bed.

Een uurtje later lag Rozijntje, fris gewassen en gekamd, in haar bed een kopje hete thee te drinken en een dun boterhammetje met veel boter op te peuzelen.

Beneden maakte Lea met beverige vingers het touwtje los van een pakje, dat de post daarnet gebracht had.

Jupie, op het punt van naar school gaan, keek haar gespannen op de vingers.

Uit het pakje kwam:

Een kwart van moeders verjaardagstaart.

Een zakje heerlijke bonbons van moeders verjaardag.

Vier heerlijke sinaasappels, – nu al! Van moeders verjaardag.

Een lang gedicht, dat ze met z'n allen in elkaar gedraaid hadden.

Ze hadden wel aan haar gedacht. Ze hadden aan haar gedacht, de hele dag!

Een groot stuk taart verhuisde dadelijk naar boven, naar Rozijntje. Vóór ze opstond, moest het op zijn.

Ze was zo verkouden niet, of ze lustte het wel!

Een ander stuk taart werd met voorzichtige vingers door Jupie mee naar buiten genomen en tussen huis en school opgepeuzeld.

Weer een ander stuk taart werd door Lea met voorzichtige, plechtige hapjes geproefd.

De rest was voor vanavond. Dan begon het feest met z'n vieren nog eens over.

En toen Rozijntje die avond weer vroeg in bed stapte, gaf ze een gilletje van zalige verrukking.

Een kruik. Een warme kruik.

Even later zette Lea een dampende kroes met kwast voor haar bed neer...

HOOFDSTUK XIX

Jupie en Sinterklaas

Jupie had nooit wat met Sinterklaas te maken gehad. Waarom zou hij ook. Naar Spanje was Jupie nooit geweest, en bij hem thuis kwam Sinterklaas vanzelf niet. Hij komt nooit bij Joodse kinderen thuis, – daar komt het Channoeko-mannetje alleen maar.

En in Jupie's dorp waren niet zulke grote winkels, dat Sinterklaas erin kon. Anders had hij hem misschien nog wel in een winkel kunnen ontmoeten. Maar stel je nu eens voor in dat smalle winkeltje van Klaassen, dat daar een leunstoel in gezet werd voor Sinterklaas! Geen mens anders zou er bij in kunnen, en dikke juf-frouw Klaassen zelf zou niet voor- of achteruit gekund hebben!

Op straat had hij hem ook nooit ontmoet. Overdag op straat rijden doet Sinterklaas alleen maar in grote steden met geasfalteerde straten. 's Nachts, dat is wat anders, dan rijdt hij over de daken, en dan komt het er niet op aan of het in een dorp of een stad is, – maar dan sliep Jupie, dus hoe moest hij hem ooit gezien hebben?

Gehoord had hij ook niet van hem. Rozijntje had hem er nooit van verteld. Ook niet van een klein Channoeko-mannetje. Wèl had ze een klein beetje van het Channoekoverhaal verteld, een klein beetje maar, – vooral van het kleine kruikje, dat leeg leek te zijn, toen ze er de olie uit hadden laten druppen om er één dag het lichtje van te laten branden. Maar de volgende dag, – wat droop er weer uit het kruikje? Olie, – olie genoeg om het lichtje aan te houden, – ja, en daarom stak Jupie op Channoeko zijn blikken menouretje aan, – maar van het Channoeko-mannetje had hij nooit gehoord, en nog minder van Sinterklaas, die in Spanje woonde en in de grote steden in een leunstoel in de winkels zat, tien, twintig winkels tegelijk, – tien, twintig Sinterklazen tegelijk. Tot hij op school kwam.

Op school werd het Sinterklaas vóór en Sinterklaas na. Liedjes voor Sinterklaas, verhaaltjes van Sinterklaas, gesprekken over Sinterklaas.

Kees van de bakker was het eerste met het grote nieuws op school gekomen, half November al: hij had het er op gewaagd, z'n klompje nu al vast te zetten, en ja hoor: 's morgens had hij er een suikerbeestje in gevonden! Dus Sinterklaas was al in 't land!

Jupie had met open mond staan luisteren: klompjes zetten? Suikerbeestje gevonden?

‘Waar heb je je klompje gezet?’ vroeg hij schuchter.

‘Onder de schoorsteen natuurlijk.’

Onder de schoorsteen. Hm. Ja, zo'n bakkersschoorsteen, dat was wat bijzonders. Maar dat daar suikerbeestjes uit vielen, dat had hij toch niet gedacht.

En wat betekende dat: dus Sinterklaas was al in 't land?

Wie was Sinterklaas? Wat had hij te maken met klompjes en suikerbeestje en de schoorsteen van de bakker?

Nu maar niet vragen. 't Stond zo onnozel, als je er niets van wist, want al die jongens leken er alles van te begrijpen.

Rozijntje wist er blijkbaar ook niets van, anders had ze 't hem wel verteld. Nu maar stil afwachten, of hij er meer van te horen kreeg.

En ja, hij kreeg er meer van te horen. Want Kees vertelde het grote nieuws aan de juffrouw, en toen sprak de juffrouw over Sinterklaas en zei, dat ze nu gauw moesten beginnen met liedjes te leren.

Dat hij daar nooit iets van geweten had!

Sinterklaas woonde in Spanje. Hij deed van z'n vak niets anders dan kinderen blij maken. Ook wel stoute kinderen straffen, maar slimme Jupie begreep dat daar niet veel van kwam, want uit alles en alles kon hij wel opmaken, dat het een echte goeierd was.

Zo tegen z'n verjaardag, over een week of drie, kwam hij hier

heen. Dat klopte, hè, want Kees van de bakker had het al kunnen merken aan z'n klomp!

Hij kwam met z'n knecht, zwarte Piet. Die was pikzwart. Net als dat moriaantje zo zwart als roet, uit Jupie's versjesboekjes. Hij had een bos takjes bij zich, dat heette een roe, om stoute kinderen een pak voor de broek te geven. Nou, dat zou wel meevallen.

Ze reden dan samen op een wit paard over de daken. Als je dan onder de schoorsteen je klompje zette met wat lekkers voor het paard, brood of hooi of zo wat, dan was de volgende morgen dat brood of hooi weg, en er lag een suikerbeestje of wat anders voor in de plaats.

Dat hij dat nooit geweten had! Wat een suikerbeestjes had hij al die jaren al kunnen hebben!

Vanavond dadelijk proberen. Niets aan Rozijntje zeggen, die wist toch van die dingen niets af, anders had ze 't hem zeker wel verteld...

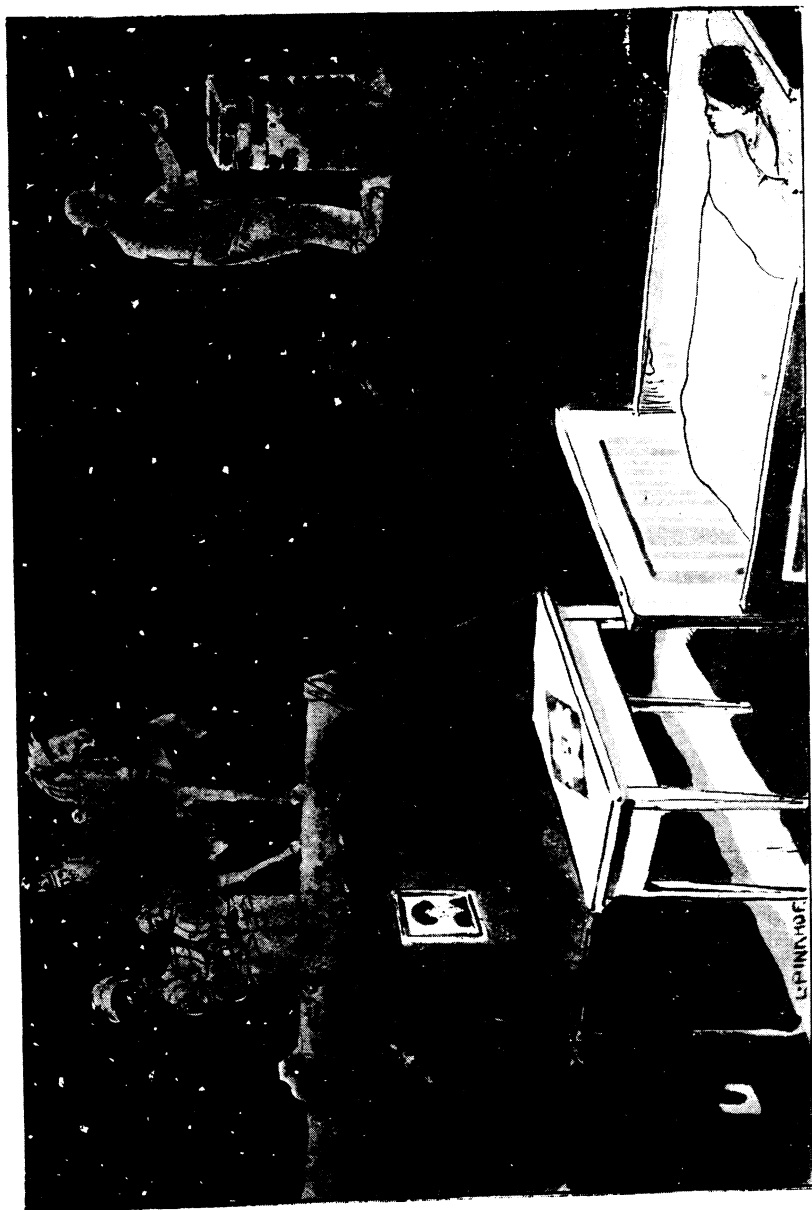
Die avond stopte hij een stukje van z'n avondboterham stilletjes in zijn broekzak. Voor 't paard.

En toen Rozijntje even weg was om een pond suiker, en vader en Lea te verdiept waren om op te letten, haalde hij z'n lege klomp van de deel, legde er het stukje brood in en schoof het zachtjes onder 't fornuis, ver naar achteren, dat geen van allen het zou merken. Morgen pas, als er een suikerbeestje in lag, zou hij 't vertellen.

Hij sliep onrustig. Hij wou zo graag wakker zijn, als Sinterklaas op zijn dak reed. Hij hoorde van tijd tot tijd gestommel en wou dan opstaan, maar dan was hij toch te moe, en 't was zo koud buiten de dekens.

Maar vóór Rozijntje op was, had hij zich al aangekleed en min of meer gewassen, had hij tsietsies-berocho gezegd en morgen-berocho, - want kant en klaar moest je zijn, als je ging kijken, wat Sinterklaas je die nacht gebracht had.

Zijn hart bonsde geweldig, toen hij op de knieën ging zitten om

onder het fornuis te duiken. Wat zou 't zijn?

Het was... het was... ach, het was zijn eigen stukje brood.

Verslagen bleef hij daar op knieën zitten, het stukje brood in de ene hand, het klompje in de andere.

Wat moest dat nou? Wat betekende dat nou? Was Sinterklaas niet bij hem gekomen? En wel bij Kees van de bakker? Hij wist anders nog zo net niet, wie de zoetste was op school, Kees of hij!

Wat moest ie nou toch? Hij kauwde langzaam en in sombere gedachten het stukje brood op, dat voor het paard van Sinterklaas bestemd was geweest.

En door de onrustige nacht, en door de teleurstelling, en door de eenzaamheid en de narigheid, kwam er een dikke prop in z'n keel naar boven, ging door z'n neus naar z'n ogen, en toen begon hij bitter te huilen.

Zó vond Rozijntje hem: geknield voor 't fornuis, met een klomp in de hand, wrijvend met de andere hand in zijn ogen, en nog kauwend op dat ongelukkige stukje brood.

'Wat is er?' dood-verschrikt.

'Niks.'

'Wèl wat. Vertel het maar aan Rozijntje.'

'Jij... weet daar toch... niets van.'

'Wat is het dan?'

'Sinter... Sinterklaas... heeft me... ver... geten!'

Rozijntje zag het klompje en de kruimels om z'n mond en begon te begrijpen.

'Waarom heb je me niets gezegd?'

'Jij wist toch niets van Sinterklaas af.'

'Jawel.'

Jupie liet zijn klomp vallen en keek haar ontdaan aan.

'Jawel? En waarom heb je me dan niets gezegd?'

Rozijntje kreeg het benauwd.

'Ik... och... omdat hij niet bestaat.'

Door zijn tranen heen lachte Jupie medelijdend.

‘Niet bestaat? Och kind.’

‘Nee, Jupie, hij bestaat echt niet’.

‘Zo. Wie zou ’t beter weten, de juffrouw of jij? Hè? En waar kwam dan dat suikerbeestje in de klomp van Kees van de bakker vandaan? Hè? De juffrouw zal er toch zeker niet om jokken? Hè?’

Tegen zulke verpletterende argumenten voelde Rozijntje zich machteloos.

‘Eh... hij bestaat wel, bedoel ik... maar bij Joodse kinderen komt hij niet.’

Jupie staarde haar sprakeloos aan.

‘Waarom niet?’

Het zweet brak Rozijntje uit. Ja, waarom niet?

‘Daar heeft hij een ander voor. Daar komt het Channoeko-mannetje.’

‘Ooooo!’

Even later:

‘Waarom heb je me dat nooit eerder verteld, dat Channoeko een mannetje had?’

‘Vergeten.’

‘Hoe kun je zó iets vergeten’, verweet hij, meer bedroefd dan boos. ‘Daardoor heeft hij me nooit wat in de klomp gestopt. Heeft hij ook een paard?’

‘Nee, het Channoeko-mannetje niet.’

‘En een zwarte knecht.’

‘O nee, helemaal niet. Hij doet alles zelf.’

‘O. En wat moet je in de klomp klaarleggen, als hij geen paard heeft?’

‘Niets. Hij geeft het zó maar.’

‘Aardig van hem.’

‘Ja’, zuchtte Rozijntje.

Ze had het zelden nog zo benauwd gehad.

‘Woont hij ook in Spanje?’

‘In Spanje? Nee, – o, nee, heel ergens anders.’

‘k Weet niet uit m’n hoofd... O ja, in Erets Jisroeil.’

‘O.’

De vragenstroom was even gestuit. Even maar. Toen:

‘Weet juffrouw op school van het Channoeko-mannetje?’

‘Juffrouw?’ verschrikt, ‘nee, hoor!’

‘Wanneer komt het Channoeko-mannetje?’

‘Over een week zowat. Een week vóór Channoeko kun je ’t wel proberen.’

‘Best.’

’t Klonk al veel fleuriger. Gekheid, als er een Channoeko-mannetje bestond, kon je niet tegelijk wat van Sinterklaas verwachten.

Op school hadden de meeste kinderen thuis vanmorgen al wat in hun klomp gevonden. Jupie zweeg over het onderwerp.

‘Jij ook?’ informeerde Gerrit Smit.

‘Nee. Ik heb geen Sinterklaas. Ik heb een ander. Die komt later pas.’

‘O’, – Gerrit vroeg niet verder. Hij begreep er niets van.

Zo, had Jupie een andere Sinterklaas? Kwam die later pas? Zo, zo. Nou, ’t zou wel waar zijn, anders zei Jupie het niet. Maar raar was het wel.

Een week later zette Jupie voor de zekerheid z’n klompje.

Zonder iets voor ’t paard. Het Channoeko-mannetje had geen paard en hij deed het voor niets. Aardig.

De volgende morgen lag er een koekje in, een koekje uit de stad, met Joodse letters er op.

‘Zie je nou wel’, dacht Jupie. ‘Sinterklaas komt niet bij Joodse kinderen. Die kan zo’n koekje niet geven. Die kan geen eens de letters lezen die er op staan!’

HOOFDSTUK XX

De fluit

Lea ging weer naar huis. Nu zonder Rozijntje.

Een hele week nu. Want dokter ging ook een hele week op reis.

Ze zong het hele huis bij mekaar, die dagen van tevoren. Naar huis! En de eerste dagen thuis nog niet eens aan 't vertrek hoeven denken!

Rozijntje zag haar wat spijtig aan, toen ze wegging. Al de heerlijkheden van haar reis naar de grote stad kwamen in volle glans in haar herinnering terug.

Kon ze nu maar mee! Die vrijdagavond, toen ze opgenomen zat in het grote gezin, – die Sjabbosmorgen in sjoel, – die dagen van haastig naaien aan haar jurk, de jurk, – en toen de wonderlijke feestavond, die ze nu geloofde een droom te zijn. Kon ze maar mee!

Maar Lea ging alleen, en liet het huis leeg en stil achter. Hoe was het eigenlijk mogelijk, dat ze het vóór Lea's komst zó lang zonder haar hadden gedaan!

't Werd wel een trieste week. Meester gaf ook geen les in de Kerstvakantie. Het enige lichtpuntje was de dinsdagavond bij meneer en mevrouw. Dat was wel een zware tocht erheen, nu de wegen haast niet te berijden waren, maar liever nog zoog ze zich vast in de klei, dan die knusse dinsdagavond opgeven. Juist nu, in de donkere, kille avonden, waren de lamp op tafel en het kopje thee iets, waar je een hele week naar verlangen kon.

En ze vertaalde nu zo iets moois bij meneer! Meneer gaf onder het lezen allemaal knikjes naar haar, alsof hij zeggen wou, dat het allemaal op haar sloeg. Ze voelde zich erg geveleid, want als het op haar sloeg, mocht ze wel erg trots erop zijn!

Eisjes Chajil heette het, – 'een flinke vrouw'.

En dan werd er een hele boel van zo'n flinke vrouw verteld, wat ze allemaal wel deed, en hoe goed en flink en lief ze was, – nou ja, een béétje overdreven was het wel, maar dat was het al gauw in het Hebreeuws, daar zeiden ze de dingen altijd dubbel zo mooi als in 't Hollands, – maar als de helft of een kwart of een tiende ervan voor Rozijntje bedoeld was, kon ze er al lang tevreden mee zijn!

Ja, dat was haar lichtpunt in deze week, – haar enige. O, ja, Jupie was ook thuis, maar zou hij er nog aan kunnen wennen, thuis te zijn, nu hij altijd schoolging? En zou zijzelf er nog aan kunnen wennen, zo'n kletsmaajoortje om zich heen, nu ze altijd stilletjes haar gang kon gaan met haar werk?

Jawel. Och jawel, dat zou wel meevallen. En aan deze week zou ook wel een eind komen, troostte ze zich.

En ze maakte de kleerkast open en aaide eens over de lichtgroene voile jurk uit de stad, – midden in de winter.

Lea genoot.

Ze bleef 's morgens zo lang liggen, als ze zelf maar wou. Ze werd verwend, dat het een schandaal was. 't Was eigenlijk bespottelijk, vond ze, hoe ze allemaal thuis hun best deden, om het haar zo prettig mogelijk te maken.

Dat kwam er van, als je niet thuis woonde. Dan was het zó'n feest, die paar dagen van thuis-zijn, dat de anderen en zichzelf er aan vreugde uit wilden halen, wat er uit te halen viel.

Ze liep nu met haar zusje de verschillende winkelvensters langs te neuzen. Ze was nogal rijk op 't ogenblik, en daar moest ze toch eens goed gebruik van maken vóór ze weer arm werd!

Iets meenemen voor Rozijntje, mee naar 't kleine dorpje, waar niets te krijgen was.

'Een wollen sjaal?' opperde haar zus.

'Nee', dacht Lea hardop, 'nee, zo iets zou ze van haar vader ook kunnen krijgen. Nee... ze moet het van niemand anders kunnen

krijgen... iets heel mals... ik weet niet...'

Zus trok de schouders op; wie kon dáár nu uit wijs: iets heel mals...

Ze stonden nu voor een galanterie-winkel.

'Een sieraadje soms?'

'Och, ik weet niet. Wat voor sieraadje dacht jij dan?'

'Een speldje? Een kralensnoer?'

'Och nee, wat heeft ze daar aan. Ze zou het toch nooit dragen.'

'Maar wat dàn!' werd Lea's zus wanhopig.

Lea zweeg nadenkend, liep maar weer door.

Opeens stond ze stil.

'k Heb het!'

Ze stonden nu voor een muziekwinkel. Piano's, orgels, allerlei muziekinstrumenten.

'Wat dan? Wou je haar een piano geven?'

'Was 't maar waar', zei Lea ernstig. 'Als ik rijk was, was er al lang muziek in Rozijntjes huis, zat ze allang 's avonds aan de piano. Maar', - met een zucht, - 'ik ben niet rijk...'

'Straks zei je van wel!'

'Toen dacht ik, dat ik rijk was, omdat ik dingen van een gulden zag. Maar als je piano's ziet, ben je arm.'

Haar zusje voelde veel voor die filosofie. Ze wist het zelf maar al te goed, had ze van haar zakgeld geleerd.

'Maar wat wou je dàn?'

'Zie je die witte celluloid fluit daar niet liggen? Dat is toch muziek? Daar kan Rozijntje toch van opfleuren?'

'Kan ze fluitspelen?'

'Leert ze gauw genoeg. Als ze do-re-mi-fa-sol maar leert te vinden. Zal ik het doen?'

En ze deed het. Op het zelfde ogenblik dat Rozijntje de pan met pot-eten stampte op de maat van een liedje, dat ze zachtjes neuriede.

't Was al fleur en vrolijkheid, wat Lea mee in Rozijntjes huis bracht, zó, toen ze haar voet weer er in gezet had.

Jupie had er eigenlijk ook naar verlangd, dat ze terug kwam. Wat had je er aan: Rozijntje en vader en Jupie, – Jupie, Rozijntje en vader, en daarmee uit. Dat ging op den duur, ook vervelen, hoor.

Daarbij kwam nog, dat hij stilletjes gehoopt had, dat Lea wel iets voor hem uit de stad mee zou brengen. Hij vroeg er niet om, – welke jongen zou zo iets doen! – hij hoopte het alleen maar.

En 't was ook zo. Ze bracht iets, een wonderding, voor hem mee – ja, hoe zou je 't uitleggen, – er zaten chocolaatjes in, hè, maar die nam je er niet maar gewoon uit, die kwamen er alleen maar uit als je er een cent in stopte, en nu was het mooie, dat je door dat ding veel eerder eens een cent kreeg dan anders, om te maken dat er een chocolaatje uit kwam. Zo kreeg je centen en chocolaatjes.

Was er ook wat bij voor Rozijntje? Ja, dan moest ze zelf mee naar boven gaan, als Lea haar koffer uitpakte.

Mocht Jupie ook mee? Nee, Jupie mocht niet mee. Die had z'n wonderding.

Rozijntje ging mee naar boven met kloppend hart. Fijn, om helemaal niet te weten wat je kreeg.

Lea pakte uit en Rozijntje zat werkeloos op haar bed te wachten.

Onder in de koffer lag het.

'Ik had je wel graag een piano gegeven', zei Lea bedrukt. 'Maar dat kon bruintje niet trekken. En ik wou toch zo graag iets geven, – om lawaai te maken en zo... begrijp je, om hier muziek in huis te brengen, een beetje...'

Onder deze redevoering had ze Rozijntje het lange dunne pakje gegeven.

Rozijntje rolde het open.

Een fluit.

'Zou ik erop kunnen leren spelen?' vroeg ze gretig.

‘O ja, makkelijk.’

En Lea speelde voor: do-re-mi-fa-sol-la-si-do.

Rozijntje keek scherp toe, ook toen Lea het nog eens over deed.

‘Geef op. Nu probeer ik het.’

Ze speelde ook: do-re-mi-fa-sol-la-si-do.

‘Schitterend!’ prees Lea.

Rozijntje lachte. Ze wist niet, dat de fluit al vat op haar begon te krijgen, al kon ze er nog haast niet op spelen. Dat de zorgeloosheid van een muziekding in haar huis al over haar kwam.

‘Nu een wijsje’, zei ze.

En ze zocht in haar geheugen naar het makkelijkste wijsje van school nog.

Ze tuitte haar lippen om het witte ding, en Lea en Rozijntje keken elkaar lachend-verwachtend aan, wat er wel uit zou komen.

En opeens drupte daar bescheiden een deuntje door het kleine slaapkamertje het open raam uit, de koude lucht in.

Alles blij
Maakt de mei,
Alles opgewekt en blij...’

Midden in de winter!

En Jupie zat beneden zijn wonderding te bekijken.

Tot hij boven hoorde: tuut-tuut-tuut.

Zou Rozijntje een muziek-ding gekregen hebben? Een mond-harmonica misschien?

Wel enig om te krijgen!

Hij keek z’n wonderding eens aan.

Wat was beter, een muziek- of een wonderding?

Nee, het wonderding. Want daar kreeg je de centen van, èn de chocolaatjes, èn het wonder.

Maar boven was Rozijntje dolgelukkig met haar muziek-ding.
Want ze kreeg er de muziek van, en de zorgeloosheid, – en het wonder.

Het wonder van mei, midden in de winter.

HOOFDSTUK XXI

Onthullingen

Wanneer het begonnen was, wist Rozijntje niet zo recht meer. Maar wáár was het, en prettig was het ook: dat vader in de laatste tijd hoe langer hoe minder zwijgzaam geworden was, meer en meer deelnam aan de gesprekken, ook eens een woordje van zichzelf vertelde.

Rozijntje had het tevreden gevoel, dat het voor een groot deel haar werk was. Toen ze in de grote stad was, had ze er ineens aan gedacht, hoe triest en eentonig vaders werk-leven was, en hoe je dan de lust tot praten ook wel eens kon verliezen. En sinds ze dat begrepen had, was ze zelf toeschietelijker voor haar vader geworden.

Lea's werk was het ook, natuurlijk. Maar Rozijntje wist het toch, met blijde zekerheid: haar eigen werk was 't het meest.

Wanneer was het toch begonnen? Na haar reis? Nee, toch nog niet...

Ze wist het. Die keer, toen ze boodschappen gedaan had in 't andere dorp. Toen ze vader ingehaald had op de terugweg. Dat was de eerste keer geweest, dat hij over zichzelf had gepraat.

Ja, en daarna was het beetje bij beetje verder gegaan: zo eens 's avonds met trekjes aan zijn pijp tussen de woorden in, – of Sjabbos vóór nacht, onder 't eten, als het haast donker was in de voorkamer. Over dingen, die hij beleefd had, vroeger en nu. Over

mensen, die hij ontmoet had. Met korte, moeilijke zinnen, maar met iets tevredens om zijn mond, iets als een glimlach. Alsof hij blij was, dat hij niet alles in zich hoefde te bewaren.

Over moeder sprak hij nooit. Rozijntje verwachtte dat ook niet; ze was er eigenlijk blij om. Moeder was zó iets moois, dat bewaarde je diep in je en daar sprak je niet over, vader niet en zij niet.

Hij vertelde van de keer, dat de burgemeester bijna een hele middag bij hem was wezen praten. Niet zo maar even een inloopje, – dat gebeurde vaker, want de burgemeester kende alle mensen van de twee dorpen, waar hij burgemeester van was, en hij groette iedereen, en hij maakte met iedereen een praatje, en als je dan zei: ‘Kom d’r in, burgemeester’, och, dan kwam hij d’r ook wel een ogenblik in. ’t Was een beste burgemeester, niets groots...

Maar dat was heel wat anders geweest, een hele middag zitten praten! ’t Was ook zo begonnen: een praatje aan de deur, vader een pijp in de mond en burgemeester ook, en toen was hij d’r in gekomen.

En binnen zat... zat moeder... en kleine Roza kon amper lopen en dribbelde van de kast naar de deur, van de deur naar de tafel.

En burgemeester had Roza op schoot genomen, en toen had ze hem geaaid en een kusje gegeven. Daar was hij heel dankbaar voor geweest, want hij had thuis geeneen kindje en dat maakte zijn grote huis zo vreselijk stil.

En toen had burgemeester ineens gezegd: ‘jullie zijn veel rijker dan ik’, en toen hadden vader en moeder erg medelijden met hem gehad, en moeder had hem getroost: ‘welnee, u hebt immers twee dorpen vol kinderen van u, grote en kleine en oude en jonge kinderen.’

En zo hadden ze een hele middag gepraat, en toen hij wegging, had hij gezegd: ‘dank je wel.’

Daar kon je toch uit zien, hoe ’n beste man hij was...

Rozijntje luisterde ademloos. Wat zonde, wat zonde, dat ze toen

zó klein was geweest, dat ze zich er niets van herinnerde. Burge-meester groette haar wel, maar hij wist natuurlijk niet, dat zij dat kleine kind van toen was, dat hem geaaid had en gekust. Hij was nu al een man met veel grijs haar geworden.

Ze zag het allemaal vóór zich: dáár zat de burgemeester, met een pijpje in de mond, – het grijze haar moest ze wegdenken, dat was toen nog zwart geweest natuurlijk, – en dáár zat vader, – zelf kon ze zich niet goed voorstellen, omdat ze het zich niet herinnerde, – en daar, in de hoek bij het raam, bij het naaitafeltje, dat altijd in de voorkamer bleef, al was al het naaiwerk in de keuken, – daar zat moeder...

Kon ze zich nu maar zichzelf voorstellen, bij moeders stoel. Dan zou ze kunnen denken, dat moeder er nog was...

Neen, daar niet aan denken. Dan ging ze weer zo vreselijk verlangen. Zó was het immers ook goed: vader vertellend van vroeger, met een tevreden glimlach om de mond. En 't was háár werk, dat vader wat meer vertellen kon dan eerst...

Zó was het immers ook goed...

En een andere keer, 's avonds onder het lamplicht, kwam vader te spreken over zijn barmitswoh-tijd.

't Had heel wat voeten in de aarde gehad om zijn parsje te leren. Hij kon nooit goed zingen, – nu nog niet, dat wist Rozijntje wel van sjier hamangalous op vrijdagavond! – en hij kon de wijs maar niet onthouden.

Maar met veel zweetdruppels was het toch tenslotte gelukt. Toen kon dan ook de hele familie de parsje laajnen; zijn vader en moeder, zijn zusje...

'Hebt u een zusje gehad?' vroeg Rozijntje gretig.

Vaders gezicht verstrakte opeens.

'Ik heb haar nog', zei hij.

'Hebt... u... nog... Maar... maar ik heb nooit geweten, dat ik een

tante had!’

‘Nee.’

Er viel een stilte.

Rozijntjes hart klopte in haar keel. Had ze een tante? Waarom had ze dat nooit geweten?

‘Waarom...’

‘Och’, zei vader alleen.

Toen ging Lea zacht de keuken uit. Rozijntje merkte het niet eens. Ze hield haar ogen strak op vader gericht.

Vader merkte het wel. Hij voelde iets van dankbaarheid ervoor tegenover Lea.

‘Och’, begon hij weer. ‘We zijn boos op elkaar.’

‘Boos? Zó lang boos?’

Ze dacht aan haar en Jupie en over haar wit gezichtje vloog een lachje.

‘Hoe kan dat?’

‘Och, ik weet zelf niet.’

Hij wachtte en blies een rookwolk uit.

Ineens begon hij, meer tegen zichzelf dan tegen Rozijntje:

‘Als je nagaat... ik weet niet eens meer recht waarom... Maar ik heb nooit willen goed worden, omdat dat betekende, dat ik ongelijk had. En ik had geen ongelijk.’

‘Waarom niet?’

Vader trok de schouders op.

‘k Weet ’t niet precies meer. Maar ik had gelijk.’

Zijn lippen trokken stug tot een gesloten streep.

‘Is ze dan een akelig mens?’ vroeg Rozijntje hees.

‘Akelig? Waar haal je dat vandaan?’

‘Omdat u boos op haar bent.’

‘Omdat ik boos op haar ben, hoeft ze nog niet akelig te zijn!’ wond vader zich op. ‘Ze is... ze was... ze was... erg lief.’

Rozijntje wachtte gespannen.

Toen:

‘Heeft ze kinderen?’

‘Ze heeft een jongetje gehad. Het... het leeft niet meer. Haar man ook niet meer. Dat heb ik van anderen gehoord.’

‘O!’

Heel verschrikt riep Rozijntje het. Van anderen gehoord...

‘Voor twee jaar’, zei vader in zichzelf, – ‘toen... toen je moeder... toen kwam er een brief van haar, dat ze wel hier wou komen en voor jullie zorgen. Toen heb ik geschreven, dat het niet nodig was. Jij was groot genoeg.’

‘Vader!’

Rozijntjes stoel schoof achteruit en viel kletterend op de keukenvloer. Het volgend ogenblik was ze weg, rende snikkend de trap op.

Vader zat alleen in de keuken.

Hij zag wit en oud opeens. Hij rookte niet meer, had de pijp vóór zich neergelegd op het asbakje.

Waarom was ze weggelopen? Had hij niet goed gedaan, toen, voor twee jaar?

Hij keek rond. Alles stond keurig op zijn plaats, alles was ordelijk en gezellig.

Roza was immers groot genoeg geweest, – anders had ze dit alles niet gekund. Had hij dan niet goed gedaan?

Had hij er maar nooit over gepraat. Hij zou er verder geen woord meer over zeggen, dan vergat ze het vanzelf.

Tot laat in de avond bleef hij zitten op diezelfde plaats. De pijp was uitgegaan.

Rozijntje kwam niet meer naar beneden.

Boven was Rozijntje in ’t slaapkamertje gekomen, de handen voor ’t gezicht.

Ze gooide zich voorover op de gehaakte spreij van haar bed en schokte van ’t heftige snikken.

Zó wild, zó zonder rem had ze nog nooit gehuild.

In haar doffe gedachten was alleen dit duidelijk: dat vader in de gelegenheid geweest was, haar jong en onbezorgd te laten zijn als andere meisjes, – dat er een vrouw in huis had kunnen zijn, die voor alles zorgde, – en dat hij dat alles weggegooid had, dat hij haar had laten werken als een grote vrouw, had laten verlangen naar iemand, die voor hen zorgde, – voor haar en Jupie, – o, – het had alles anders kunnen zijn, als hij maar gewild had, – en zij had het niet geweten...

Toen het snikken wat bedaarde en ze doezelig bleef liggen, was er opeens een hand op haar hoofd, en Lea's stem bij haar oor:

‘Wat is er, Rozijntje?’

Rozijntje keerde zich om en keek Lea door haar gezwollen oogleden aan.

‘Weet je 't niet?’ vroeg ze schor.

‘Nee.’

‘Heb je vader niet horen vertellen van zijn... van de tante...’

‘Ik ben de keuken uitgegaan. Ik dacht dat jullie dat prettiger vonden.’

Rozijntje ging langzaam rechtop zitten.

‘De tante... heeft hier willen komen en... en voor ons zorgen... voor Jupie en mij... toen het... toen het nodig was. En vader heeft gezegd dat het... dat het niet nodig was... ik was groot genoeg...’

En onder nieuwe tranen, heel hulpeloos:

‘En het was wèl nodig.’

Lea zei niets. Ze streelde Rozijntjes hand.

‘Rozijntje’, zei ze telkens. Alleen maar ‘Rozijntje’.

Eindelijk:

‘Misschien is het toch beter geweest. Als het nu eens geen aardige tante was.’

‘Ze is wel aardig. Vader moest dat zelf zeggen, al was hij boos op haar.’

‘Waarom was hij boos op haar?’

‘Hij weet het zelf niet meer. Hij wou alleen maar niet goed worden.’

Lea wist niet meer goed, wat ze zeggen moest. Telkens weer hoorde ze Rozijntje’s klagelijke stem:

‘En het was wel nodig. O, ik heb het zo nodig gehad.’

Al de moed, die Rozijntje rechtop had gehouden deze jaren, gleed weg, nu ze wist, dat het anders had kunnen zijn. Ze kon niet meer doordenken, ze kon niet meer de dingen zien, die deze jaren toch ook weer zo mooi hadden gemaakt. Ze wist alleen: het had anders kunnen zijn, en vader had het niet gewild.

‘Ga nu slapen’, zei Lea, ‘ik zal je helpen.’

‘Ja’, knikte Rozijntje gedwee.

Ze kleedde zich uit, waste zich, ging in bed.

Ze was alleen maar moe, verder wist ze niets meer.

Lea dekte haar toe of ze een klein meisje was.

‘Vergeet je ’t nachtgebed niet?’

‘Nee, Lea.’

‘En Rozijntje... je vader heeft het toch goed bedoeld, – zul je niet boos aan hem denken?’

‘N... nee, Lea.’

‘Nacht Rozijntje.’

Midden in haar nachtgebed sliep Rozijntje in.

Maar Lea lag nog heel lang wakker.

HOOFDSTUK XXII

Niet verder denken

Lea had haar vaste plannen gemaakt. Zij wist zo heel zeker, dat ze de moed zou vinden om met Rozijntje’s vader te praten. Want

wat had zij toch al niet dikwijls liggen tobben over de vraag, waar het met Rozijntje heen moest op den duur, of ze het wel vol zou houden. Wat had ze niet haar best gedaan om wat fleur en verlichting te brengen in Rozijntje's moeilijk leventje.

Want was het dat niet eigenlijk geweest, waarom ze toen de fluit voor Rozijntje meegebracht had? Een zwakke poging om iets in haar bestaan te brengen, dat praktisch niet nodig was, maar dat haar leven van plicht een ietsje zonnigheid zou brengen.

En nu wist ze, dat de mogelijkheid bestond, dat er iemand was, die maar geroepen hoefde te worden en komen zou om Rozijntje te vervangen.

Ja, ze had zo heel vast haar plannen gemaakt en ze was zo zeker geweest van haar moed, maar toen ze de volgende morgen Rozijntje's vader onder de ogen kwam – bleek, de ogen nog dieper dan anders – toen wist ze, dat haar plan van 's nachts in het rijtje kwam te staan van die vele dwaze plannen, die 's nachts zekerheid lijken en in het morgenlicht tot dwaasheid worden.

'Morgen', dacht ze. 'Misschien dat ik dan durf.'

Maar morgen kwam en Rozijntje's vader zag bleker dan gisteren, en overmorgen kwam en toen gebeurde dat éne onverwachte ding, zoals er altijd onverwachte dingen komen, wanneer je een vast plan hebt.

Lea was bij dokter aan het werk, Jupie was naar school, en Rozijntje was in de keuken bezig, toen vader midden in de morgen weer voor haar stond. Rozijntje keek op en zag hem ineens voor zich staan, zó als ze hem nooit gezien had. Hij leunde tegen de deur, de ogen bijna dicht, en was spierwit, behalve een klein rood plekje van inspanning op zijn wang.

'Ik voel me niet goed', hijgde hij, 'en ik ben maar thuis gekomen.'

Toen kwam er plotseling die grote kalmte en helderheid over Rozijntje, die altijd over je komt, als je voor iets heel moeilijks staat. Ze begreep, dat hij ziek was, en erg ook. Ze stond van haar

stoel op, zo rustig en langzaam, alsof er niets bijzonders was, en ze zei met een stem, die ze zelf hoorde, alsof ze van een ander kwam: 'Ga maar mee, vader.'

Hij leunde zwaar op haar, toen ze de trap opgingen. Ze moest telkens even stilstaan. En Rozijntje bad in haar hart: 'Laten wij toch veilig boven komen.' Verder bad ze niet. Ze dacht ook niet verder. Als vader alleen maar boven was en in bed lag. Dan kwam al het andere vanzelf wel goed.

En tenslotte lag hij in bed, de ogen dicht, met een zucht van behagen, dat hij lag.

Rozijntje zuchtte ook. Het was een zware tocht geweest naar boven.

'Ik zal dokter roepen', zei ze met diezelfde heldere stem, die niet van haar zelf was. Vader knikte en Rozijntje ging heel zacht de deur uit. Nee, toch niet naar dokter gaan; dat was te ver van huis. Het was zo wonderlijk, dat ze meteen wist, wat ze dan wel moest doen. Naar buurvrouw gaan en vragen of zij voor haar ging. Dan naar de keuken gaan en zorgen, dat het eten geen kwaad kon. Dan de trap op met die langzame stap, waarvan ze zelf de voetstappen hoorde.

Vader was ziek en zij moest zorgen, dat hij beter werd. Dat was alles, wat ze wist. Er was niemand op de wereld, die verder kon zorgen, dat vader beter werd. Dokter zou straks komen en zeggen wat ze doen moest, maar dokter zou weer weggaan en dan bleef zij alleen om te maken dat vader beter werd. Niemand anders op de hele wereld.

Niemand anders op de hele wereld? Ze stond stil boven aan de trap en veegde met de hand over haar voorhoofd.

Niemand anders op de hele wereld? Toen was er een klein verlicht hoekje in haar gedachten. Ze zag zichzelf weer zitten in de gezellige kamer van Meneer, en ze las: meiajin jowou ngezrie? Vanwaar zal mijn hulp komen? En ze hoorde meneer zeggen:

ngezrie meingiem hasjeim. Mijn hulp komt van God, Die hemel en aarde gemaakt heeft.

En toen wist ze het. En toen ging ze binnen in vaders slaapkamer en liet de gordijnen wat zakken en zette een glas water naast zijn bed neer en ging zitten wachten, stil en rustig, tot dokter zou komen. Ze kon zo gemakkelijk stil en rustig zijn. Ze wist immers vanwaar haar hulp kwam.

Lea kwam verschrikt thuis. Ze had zelf de boodschap van buurvrouw aangenomen en mocht toch niet eerder weggaan.

Rozijntje ontmoette haar in de gang. 'Vader is erg ziek', zei ze, 'dokter is nog niet geweest.'

'Hoe is het gekomen?' vroeg Lea. En ze dacht aan het bleke gezicht van de laatste dagen. En ze dacht met schaamte, hoe zij hem onder handen had willen nemen. Wat gelukkig, wat gelukkig, dat ze het niet gedaan had! Ze zou natuurlijk gedacht hebben, dat het daardoor gekomen was.

Jupie kwam uit school, fleurig en lawaaiig.

'Juup', zei Rozijntje, 'je moet een beetje stil zijn, want vader is ziek.'

Jupie schrok eventjes.

'Zal ik bij hem gaan?'

'Nee', zei Rozijntje. 'Vader slaapt nu. Je moet alleen maar heel stil zijn.'

In Jupie's herinnering dook vaag iets op van vroeger tijden, toen moeder ziek was, toen moeder hem dag gewuifd had en 'dag Jupie' had gezegd. Hij vond dat iets prettigs om aan te denken, die kamer en dat bed, en moeders lieve stem, en hij wou wel heel graag naar boven. Misschien was vaders stem ook zo geworden, nu hij ziek was. Maar Rozijntje had gezegd: Niet naar boven en alleen maar stil zijn.

Dokter kwam en keek heel ernstig.

‘Wordt vader beter?’ vroeg Rozijntje, toen dokter wegging.

‘Dat denk ik wel’, zei dokter. ‘Dat hoop ik wel. Het wordt een moeilijke tijd voor jou, Roza.’

Rozijntje knikte. Ze wist dat wel. Ze had het wel geweten, dadelijk, maar ze was nu niet bang. Nu nog niet, al voelde ze vaag in de verte, dat er wel eens een tijd zou komen, dat die vreemde helderheid van haar zou ophouden, en dan zou ze bang worden. Ja, dan zou ze misschien wel bang worden.

‘Ik zal een wijkzuster sturen iedere dag’, zei dokter. ‘Maar die komt maar één keer en de rest is voor jou.’

‘Ja, dokter’, zei Rozijntje. ‘Dat weet ik wel.’

‘Zie je er niet tegen op?’ vroeg dokter, een beetje verbaasd.

‘Ik geloof het wel, dokter, maar ik weet het niet precies.’

En toen dokter buiten op zijn fiets stapte, hoopte hij in zijn hart, dat dit jonge, dappere kind dan maar nooit precies zou weten of ze er wel of niet tegen op zag.

En toen begon de tijd, dat Jupie op den duur met moeite stil gehouden kon worden en dat hij zo graag in vaders kamer zou zijn om te wachten op de zachte, zieke stem zoals van moeder.

Rozijntje wilde hem toch niet bij juffrouw De Jong te logeren sturen. Dat zou ze pas doen, als ze niet meer kon.

Want ze dacht er weer aan, hoe zoet ze hem daar gevonden had en hoe stil, spelend zonder enige belangstelling met de zilveren spulletjes. Nee, dat mocht nog niet. Dat mocht pas, als de tijd gekomen was, die ze voelde aankomen. De tijd, dat haar flinkheid opgebruikt zou zijn.

Lea hielp haar, wat ze kon. O, als ze nu haar werk niet had gehad, wat had ze dan voor Rozijntje kunnen zijn. Maar er waren nog andere zieke mensen dan Rozijntje’s vader alleen en de drankjes moesten gemaakt en dokter kon ook niet alleen voor zijn werk blijven staan.

's Avonds vroeg ze dikwijls angstig aan Rozijntje: 'Ben je erg moe?'

En Rozijntje zei iedere keer hetzelfde: 'Nee, nog niet.'

Dat 'nog niet' voelde Lea als een dreiging in de verte.

Na veel dagen van spanning kwam er een dag, waarop dokter zei, dat hij nu wel geloofde, dat vader beter werd.

'O', zei Rozijntje, 'Dank u wel.'

'Ben je daar niet blij om?' vroeg dokter.

'Ja', zei Rozijntje. 'Ik ben er heel blij om.'

Dokter vond het zo vreemd, dat ze het zo kalmjes opnam. Hij wist niet, dat Rozijntje al die dagen zich aangewend had om maar niet verder te denken, omdat ze wist, dat ze anders bang werd voor het ogenblik, dat ze niet meer kon, net als op de trap, toen ze haar vader naar boven bracht, toen ze alleen maar bad, dat ze veilig boven zouden komen.

Niet verder denken. Niet verder denken. En alleen maar hopen, dat God haar zou helpen om nog een poosje zo door te kunnen gaan.

HOOFDSTUK XXIII

Weer de 'juffrouw'

Er liep een oude man op de weg met twee zware tassen, die met een dik touw verbonden waren en zo over zijn schouder hingen. Je kon zien, hoe zwaar de tassen waren, want het touw deukte in zijn jasschouder. Huis aan huis duwde hij de deur open en riep naar binnen: 'Mag 'k de juffrouw even spreken?'

Aan één van de deuren waar hij langs kwam, zag hij een mezezo. Zijn moede gezicht lichtte eventjes op in herinnering.

Hij bleef een ogenblik er naar staan kijken, vóór hij het touw met

de tassen van de schouder liet glijden.

Hier woonde... hier woonde dat dappere jonge ding, dat de 'juffrouw' was in huis. Dat kind, dat... hoe heette ze ook weer? Ze heette Roza. Maar hij had Rozijntje tegen haar gezegd, omdat hij gezien had, dat ze de naam Rozijntje het liefst hoorde.

Zou ze weer met de was bezig zijn zoals toen?

Hij liep achterom naar de deel en stapte binnen.

Nee, ze was er niet.

Hij riep: 'Volk', en nog een keer, en nog een keer.

Toen kwam heel loom en langzaam iemand uit de keuken.

Het was Rozijntje. Ja, het was hetzelfde meisje, en toch was ze het niet.

Waar was dat fleurige gezichtje gebleven?

'Dag... Rozijntje', zei hij aarzelend.

Rozijntje glimlachte moe.

'Bent u niet voor meer dan een jaar ook hier geweest?'

'Ja', zei hij, gerustgesteld, dat ze hem toch herkende, al was ze zo veranderd.

'Komt u maar mee in de keuken.'

Rozijntje ging hem voor, en in de keuken vroeg ze dadelijk:

'Wat hebt u te koop?'

O, wat was dat meisje veranderd.

Hij keek rond, alsof hij zocht naar het kopje koffie van toen.

Eindelijk waagde hij: 'Wat is er hier gebeurd?'

Rozijntjes stem beefde, toen ze antwoordde:

'Ik heb niet veel tijd. Ik heb het zo druk.'

Daar was niet de kinderlijke trots in haar stem, dat ze het zo druk had. Daar was eerder de angst om de minuten, die voortgingen en zij had nog zo veel te doen.

'Wat is hier gebeurd?' vroeg hij nog eens.

Toen zei ze langzaam en toonloos:

'Vader is ziek. Vader is bijna beter. Ik moet voor alles zorgen.'

De oude man wist niets te zeggen. Maar toen hij even later weer op de weg voortsjokte, de zware koffers over zijn schouder, toen dacht hij, dat hij iets verloren had in dit dorp. Maar hij wist niet precies wat.

En Rozijntje wist ook niet, wat ze verloren had, maar toen de man uit haar keuken gegaan was met een stil 'dag Rozijntje', dat een beetje verslagen geklonken had, toen kwam er een vaag in haar herinnering boven, dat het de vorige keer toch wel heel anders geweest was, het bezoek van deze oude man.

Ze wist niet, wat ze verloren had. Ze wist ook niet, waarom ze nu zo dof en doelloos aan tafel bleef zitten, terwijl er toch zoveel werk op haar wachtte. Ze wist niet, dat deze oude man door zijn komst het ogenblik gebracht had, waaraan ze niet verder had durven denken, het ogenblik, dat ze niet verder meer kon. Ze wist niet... ze wist eigenlijk niets meer.

Toen Lea thuis kwam, zat Rozijntje nog zo doelloos aan de keukentafel. En toen wist Lea wèl, dat het ogenblik gekomen was.

Ze legde haar arm om Rozijntje heen en vroeg:

'Wat is er?'

Toen brak de dofheid, waarin Rozijntje al die uren gezeten had, en tegen Lea's schouder snikte ze het uit.

'Stil maar', zei Lea. 'Stil maar. Nu komt alles goed.'

'Maar ik kan niet meer.'

'Nog eventjes moet je kunnen. Dan komt alles goed.'

Rozijntje keek haar vragend aan.

'Wat bedoel je?'

'Ik weet niet', zei Lea met haar jonge, blijde stem. 'Ik heb alleen maar het gevoel, dat, als alles zo moeilijk is, dat je werkelijk denkt niet meer verder te kunnen, dat dan alles goed moet komen.'

'Geloof je dat?' vroeg Rozijntje, een beetje hoopvol. 'Maar ik weet niet, hoe het goed kan komen.'

'Ik weet het ook niet, en toch geloof ik het. Kun je niet nog een

poosje flink zijn en je werk blijven doen?’

Rozijntje zat heel stil, met de handen voor de ogen. Ze was toch beter nu, nu Lea bij haar was. Nu ze gehuild had en hardop gezegd, dat ze niet meer kon. Nu kon ze wel weer. Ja, nu kon ze wel weer. Als het toch maar vooral niet te lang meer zou duren.

Lea tikte met kloppend hart aan de deur van de ziekenkamer.

Rozijntjes vader zat in een stoel voor het open raam.

Hij moest alleen nog maar sterk worden. De ziekte was voorbij.

Lea had hem maar een paar keer opgezocht en iedere keer gezien, hoeveel hij vooruitging, en daarom durfde ze, wat ze nu ging doen.

Ze had een stoel genomen en was tegenover hem gaan zitten, ook voor het raam.

‘Hoe gaat het er mee?’ vroeg ze uit gewoonte, en om het gesprek te beginnen.

‘Dat gaat wel. Ik ben al veel beter.’

‘Als u al veel beter bent’, begon ze met een bevende stem, ‘dan wou ik over iets met u praten.’

Hij keek haar vragend aan.

‘Over Rozijntje’. En toen hij wachtte en niets ze, begon ze dadelijk maar.

‘Rozijntje kan niet meer.’

Hij keek verschrikt op. ‘Hoezo?’

‘Doordat u ziek bent geweest. Ze heeft het altijd al zo druk gehad, en toen u ziek was, heeft ze voor u gezorgd, zo goed, dat dokter niet begreep, hoe ze het kon. Maar nu u beter bent, nu kan ze niet meer.’

‘Juist nu ik beter ben?’

‘Ja. Ze heeft het zo lang volgehouden als ik het niet gekund zou hebben. En ik ben al een en twintig en zij is maar een meisje van zestien.’

‘Maar’, vroeg hij hulpeloos, ‘ik kan toch niet helpen dat ik ziek werd.’

‘Nee’, zei Lea, en ze slikte – nu moest ze dapper zijn en het zeggen – ‘U kunt niet helpen, dat u ziek werd.’ Ze zag hem vast in de ogen. ‘U kunt een beetje helpen, dat u Rozijntje nooit een woord van lof hebt gegeven, en u kunt helemaal helpen, dat... dat...’ Ze schrok terug van de pijnlijke trek, die over zijn gezicht trok bij haar eerste verwijt.

‘En ik kan helemaal helpen?’

‘Dat Rozijntje voor alles alleen staat. Dat u de hulp, die er had kunnen zijn, geweigerd hebt en gezegd hebt, dat het niet nodig was.’

Hij was helemaal wit geworden, toen Lea dat zei, en ze vroeg zich met schrik af of ze niet had moeten wachten tot hij helemaal beter was.

Nee, nee, toch niet. Rozijntje kon niet langer wachten.

Eindelijk kwam zijn stem schor en uit de verte:

‘Hoe weet u dat?’

‘Ik weet het... ik wist het... die avond.’

Het leek of er uren voorbijgingen in die drukkende stilte, waarin beiden het raam uitkeken over de velden heen.

En toen ze al niet meer op een antwoord rekende, kwam zijn stem, die ze haast niet horen kon:

‘Dan moet u maar schrijven, juffrouw Lea. Dan moet u haar maar schrijven.’

‘Wat moet ik haar schrijven?’ vroeg Lea ademloos.

‘Of ze komen wil. Ze is nodig.’

Rozijntje had haar hoofd eens onder het koude water van de pomp gehouden en een paar grote slokken water gedronken. Toen was het net of ze wakker werd, en ze vroeg zich verbaasd af waarom ze de hele morgen zo werkeloos voorbij had laten gaan.

Lea had immers gezegd, dat het wel goed kwam. Ze geloofde het zelf nu ook, al wist ze niet hoe.

Ze ging bedrijvig door de keuken en bedacht met schrik, dat ze vader de hele morgen niets gebracht had. En het kwam er nu toch zo op aan, dat ze hem gauw weer sterk maakte. Een ei, dat was nu maar het beste.

Zodra ze het gekookt had, bracht ze het naar boven, met lome benen nog wel, maar toch met ogen, die al weer rondkeken en in zich opnamen.

Ze kwam zachtjes de kamer binnen.

‘Ik heb u vanmorgen vergeten’, zei ze verlegen. ‘Hier nog een ei.’

‘Dank je.’

Ze hoorde niet, hoe hees vaders stem was. Ze zag niet, hoe angstig zijn blikken haar volgden en hoe ze tenslotte met schrik bleven rusten op haar smal, wit gezichtje.

Nooit, nooit had hij het nog gezien. Dat hij maar stil werk op haar schouders had geladen, dat te zwaar was. Hij had het allemaal zo vanzelfsprekend gevonden, dat ze voor hem klaar stond, en alles deed wat voor hem en Jupie nodig was.

‘Roza’, zei hij langzaam. ‘Kom eens hier zitten.’

Ze zette het ei op tafel neer en keek hem verbaasd aan.

‘Is er iets, vader?’

‘Nee. Kom eens hier zitten.’

Hij zat nog op dezelfde plaats voor het raam.

Ze ging zitten op een stoel tegenover hem.

En langzaam, moeilijk, begon hij:

‘Dank je voor al wat je gedaan hebt. Dank je, dat je me beter hebt gemaakt.’

Hij nam haar ruw werkhandje in zijn grote vermagerde hand en keek neer, bleef al maar kijken naar de gebarsten huid van die hand, die alles voor hem en Jupie gedaan had.

En toen zei hij het woord, waar Rozijntje al die jaren op gewacht

had, waar ze dwaas op gehoopt had, terwijl ze wel wist dat vader het nooit tegen haar zou zeggen:

‘Rozijntje.’

VERKLARENDE WOORDENLIJST

barmitswo: zoon van het gebod, d.w.z. verplicht tot het vervullen der geboden; een jongen wordt barmitswo bij het bereiken van de dertienjarige leeftijd

bensjboekje: gebedenboekje voor het gebed na de (brood)maaltijd

beroeche: kort dankgebed, voor of na eten en drinken

Chanoeko: Inwijdingsfeest

Erets Jisroeil: het land Israël

galle: gevlochten brood voor sjabbat en feestdagen

gazzen: voorzanger in de synagoge

gemore: talmoed

Jom Kipoer: Grote Verzoendag

kiddoesj wijn: wijn die gebruikt wordt bij het gebed ter inwijding van Sjabbat en feestdagen

kosjer: volgens de godsdienstige voorschriften geoorloofd; meestal met betrekking tot voedsel

laajnen: volgens bepaalde toontekens zingend voorlezen van tekstafdelingen uit de vijf Boeken Mozes

mezoezo: een rolletje perkament met bijbelfragmenten, bevestigd aan de deurposten van joodse huizen.

minnich: Geen vleeskost, geen melkkost. Ook voor vaatwerk, bestek en dergelijke, dat speciaal bestemd is voor het bereiden en eten van minnich-voedsel (bijvoorbeeld vis)

menouro: achtarmige kandelaar, die op de acht avonden van het Chanoekofeest wordt ontstoken

onbesjrieje: niet te veel geroemd; ongeveer in de betekenis van afkloppen

oren: bidden

parsje: deel van de wekelijkse afdeling uit de vijf Boeken Mozes; het is gebruikelijk dat een jongen bij het bereiken van de dertienjarige leeftijd in de synagoge een 'parsje laajnet'.

Seideravond: herdenking van de uittocht uit Egypte op de beide eerste Pesach (Paas)avonden

sjabbos: s(j)abbat

sjier hamangalous: een psalm die op sjabbat en feestdagen na de maaltijd wordt gezongen

tfille: gebedenboek

tsietses: schouwdraden, aan de vier hoeken van het talles (gebedskleed) en arbekanfes (soort kledingstuk, dat onder de bovenkleding wordt gedragen)